

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ
**Pan-European convergence of legal, economic and cultural
foundations for the prevention of corruption 611790**

Law Faculty of
Zaporozhzhia National University, Ukraine

WITH THE SUPPORT OF THE
ERASMUS+ PROGRAMME OF THE
EUROPEAN UNION

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”

(18 листопада 2021 року)

Запоріжжя 2021

УДК: 37:34:316.422(063)

П 685

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – Перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, деканеса юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – заступниця декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного та трудового права;

Пелех Ія Василівна – заступниця декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного та трудового права;

Пирожкова Юлія Володимирівна – докторка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри кримінального права та правосуддя.

Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 18 листопада 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 94 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію „Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів”, яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 18 листопада 2021 року.

© Запорізький національний університет, 2021

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Алімов К.О. Процесуальний статус дитини у сімейних спорах.....	5
Болокан І.В. Право на охорону здоров'я: особливості нормативного регулювання (цивільно-правовий аспект)	6
Коломоєць Т.О. Попередження дискримінації у сфері публічної служби: рівні формування правових «фільтрів» в Україні.....	9
Кукіна Н.В., Коваленко К.О. Економіко-правовий аспект дії контролю в системі публічного управління територіями	11
Луц Д.М. Щодо питання підтримки розвитку органічного виробництва в Україні	13
Макаренков О.Л. Правові основи реалізації антикорупційної політики з використанням цифрових технологій.....	16
Мельковський О.В. Деякі питання оперативно-розшукової профілактики протиправних діянь учасників фанатських угруповань під час футбольних матчів	20
Середа А.М. Особливості цивільного процесуального права: історичні аспекти	22
Удовика Л.Г., Новоселова В.В. До питання про роль громадських об'єднань у відновленні довіри громадянського суспільства до судової влади в Україні	25
Шарая А.А. Заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві за законодавством України	28
Щипанова О.О. Механізм акредитації як інструмент правового регулювання якості господарської діяльності у сфері охорони здоров'я	32

Трибуна Молодого Вченого

Боленкова К.С., Борщевская А.Э. Роль гражданского общества в противодействии коррупции	37
Васильченко А.П., Верлос Н.В. Конституційні засади забезпечення та реалізації права людини на освіту в сучасних умовах карантинних обмежень, спричинених поширенням коронавірусної інфекції.....	39
Говоруха К.О., Коломоєць Т.О. Нормативно-правове закріплення кваліфікаційних вимог до косметолога: досвід України та США.....	43

Говоруха К.О., Пирожкова Ю.В.

Джерела та методи фінансування публічних видатків у сфері охорони здоров'я: досвід України та США..... 47

Гутник Є.С., Пирожкова Ю.В.

Сутність та правове регулювання криптовалюти..... 51

Кремова Д.С.

Присяга у службовому праві: порівняльно-правовий аналіз досвіду України та зарубіжних країн (на прикладі Болгарії, Польщі)..... 54

Куліченко Д.О., Щипанова О.О.

Проблеми правового регулювання статусу особи, яка одужала від COVID-19..... 56

Лях Д.А, Верлос Н.В.

Проблеми та перспективи запровадження інституту біпатризму в Україні у сучасних умовах конституційного реформування..... 59

Мальченко А.Л., Верлос Н.В.

Конституційно-правовий механізм реалізації права на безоплатну медичну допомогу в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз..... 63

Мальченко А.Л., Щипанова О.О.

Доказування фіктивності шлюбу в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз..... 67

Пирожкова А.Є., Щипанова О.О.

Визначення особливостей правового режиму собак як об'єкту цивільних правовідносин..... 69

Радіонова У., Луц Д.М.

Щодо розвитку сільського зеленого туризму в Україні..... 72

Радіонова У., Пирожкова Ю.В.

Обмежувальні заходи для невакцинованих – законні вимоги чи дискримінація прав і свобод людини?..... 75

Руденко С.К., Сидоров Я.О.

Особливості визначення категорій «ділова репутація» та «гудвіл» в актах національного законодавства..... 79

Сіденко А.В., Луц Д.М.

Правові аспекти державної підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні..... 81

Сіденко А.В., Пирожкова Ю.В.

Державна підтримка малого та середнього бізнесу в умовах пандемії: компаративно-правовий аналіз..... 84

Фомін І.Ю., Пирожкова Ю.В.

Формування бюджету: базові принципи..... 87

Шахова В.І., Щипанова О.О.

Особливості застосування аналогії закону та аналогії права в цивільному праві..... 91

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Процесуальний статус дитини у сімейних спорах

Алімов К.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Визначаючи процесуальний статус дитини у сімейних спорах, потрібно розуміти, що вона є специфічним суб'єктом, тому увага законодавця фіксується саме на правах неповнолітньої особи. Форма участі особи у сімейних спорах прямо залежить від її віку. У ч.1 ст.18 Сімейного кодексу України визначено, що особа, яка досягла 14-річного віку може звертатися до суду за захистом своїх прав та законних інтересів [1]. У той же час, дитина може прямо не заявляти свої вимоги, але рішення, яке буде прийматися судом у сімейному спорі може зачіпати її інтереси. Отже, у такому випадку також постає питання про участь неповнолітньої особи у судовому розгляді справи.

Цивільно-процесуальний кодекс України визначає, що неповнолітня особа може реалізовувати свої процесуальні права через представника та законного представника [2]. Законними представниками дитини є батьки, які і наділені першочерговим правом захищати своїх дітей, такі положення закріплені в національному законодавстві, а саме у статті 154 Сімейного кодексу України. Нажаль, не завжди батьки дитини хочуть або мають можливість представляти інтереси дитини. Так, у справі «Хант проти України» від 7 грудня 2006 року ЄСПЛ у п. 54 наголошується на тому, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, дотримуючися такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків [3]. Зважаючи на відповідні положення, у законодавстві передбачена можливість залучення іншого представника неповнолітнього, наприклад – адвоката.

Неповнолітні особи, наділені такими ж процесуальними правами, як і дорослі. Так, відповідно до ст. 45 Цивільного процесуального кодексу України до них можна віднести: право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках [2].

Як зазначалося вище, неповнолітні з 14 років можуть звертатися до суду за захистом своїх прав, але відповідно до ч.1 ст. 47 Цивільного процесуального

кодексу України здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття [2]. У той же час у статті 165 Сімейного кодексу України визначено, що право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав має сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років [1]. Отже, постає питання чи дійсно особа, яка досягла 14-річного віку може сама звернутися до суду із позовом?

Для отримання відповіді на це питання потрібно звернутися до судової практики. Дійсно частина заяв неповнолітніх осіб залишається не розглянутою, прикладом може бути постанова Апеляційного суду Дніпропетровської області у справі №216/3351/18 від 06.03.2019р.

У той же час у 2020 році на сайті судової влади була розміщена інформація, що Полонський районний суд Хмельницької області задовольнив позов 15-річної особи щодо позбавлення його батьків батьківських прав. Також Тростянецьким районним судом Сумської області було розглянуто позов 14-річної особи про стягнення на його користь аліментів з батьків. Волинським районним судом було розглянуто позов 15-річної особи про позбавлення батьків батьківських прав. Таке прохання було задоволено, так як особою подавалися докази, що батьки не виконують своїх обов'язків та постійно вживають алкогольні напої [4].

Отже, можемо зробити висновок, що останнім часом все частіше беруться до уваги інтереси дитини та розглядаються позови «неповнолітніх».

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 25.10.2021).
2. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 25.10.2021).
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Хант проти України» від 07.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126#Text (дата звернення 25.10.2021).
4. Звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/453435.pdf> (дата звернення 25.10.2021).

Право на охорону здоров'я: особливості нормативного регулювання (цивільно-правовий аспект)

*Болокан І.В., д.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Важливість досконалого правового регулювання права на охорону здоров'я не викликає якихось сумнівів або дискусій, особливо в умовах пандемії, в реаліях якої перебуває весь світ вже майже три роки. Загалом тема

охорони здоров'я людини завжди залишатиметься актуальною, адже охоплює різні аспекти, що є предметом регулювання різних галузей вітчизняного права. Нормативне визначення «охорона здоров'я» в основному кодифікованому акті з медичних питань – Основах законодавства про охорону здоров'я (ч. 1 ст. 3, далі – Основи)), було закріплено менш ніж 10 років тому, і за цей період змінювалось двічі, що свідчить про спробу вдосконалити, принаймні, зміст відповідного поняття. Аналіз всіх трьох редакцій цього нормативного визначення свідчить про розширення лише переліку суб'єктів, на яких покладено здійснення заходів, «спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя» [1], – саме так визначається поняття «охорона здоров'я» у цьому кодифікованому акті. Наразі, крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, закладів охорони здоров'я, медичних та фармацевтичних працівників та громадян, додано також фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, громадські об'єднання та фахівців з реабілітації [2].

Закріплення відповідного права, насамперед, здійснено у Конституції України, яка у ст. 49 декларує право кожного на охорону здоров'я, що забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм; створенням державою умов для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування; безоплатністю надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я; встановленням заборони скорочення існуючої мережі закладів охорони здоров'я; гарантією забезпечення з боку держави санітарно-епідемічного благополуччя [3]. Подальше нормативне регулювання цього особистого немайнового права відбувається у кодексі приватного права – у ч. 1 ст. 270 та у ст. 283 Цивільного кодексу України [4] (далі – ЦК України). Остання із статей (ч. 2 ст. 283) у частині наведеного у ній суб'єктного складу забезпечення права на охорону здоров'я не відповідає змісту згаданої вище норми Основ (ч. 1 ст. 3 [2]), адже у ній йдеться лише про юридичних осіб (законодавче формулювання – «охорона здоров'я забезпечується системною діяльністю державних та інших організацій, передбаченою Конституцією України та законом» [4]). Чи принциповим є питання про усунення таких або подібних законодавчих невідповідностей? Вбачається, що так, адже будь-які непогодженості у нормативному регулюванні, по-перше, знижують «авторитетність» законодавчих норм, а, по-друге, ускладнюють процес тлумачення, а, відтак, й правозастосування.

Наявність у двох законодавчих актах статей, положення яких спрямовані на регулювання одних й тих самих відносин (у ЦК України – ст. 283 «Право на охорону здоров'я», в Основах – ст. 6 «Право на охорону здоров'я») завжди породжує проблеми із застосуванням відповідних норм. Насамперед, вирішення потребує питання про доцільність дублювання норм, згодом ж може

постати й інше питання – про необхідність вирішення колізій. Юристам відомі загальні правила вирішення колізій щодо норм, які вміщуються в однакових за юридичною силою нормативно-правових актах (спеціальні норми мають пріоритет порівняно із загальними, більш пізня за датою прийняття норма має пріоритет перед більш ранньою і т.д.), але ж ніде не закріплено нормативно ці правила, хоча про доцільність й необхідність цього зазначається доволі часто у наукових публікаціях різної галузевої спрямованості, натомість прийняття законодавчого акту (так би мовити «закону про закони»), в якому б було врегульовано вказані та всі інші, пов'язані із юридичною силою, розв'язанням колізій, набуттям чинності та іншими подібними питаннями, досі не відбулося. За таких умов, іншим варіантом вирішення проблеми могло б стати офіційно закріплена (мається на увазі – закріплення у законодавчому акті) можливість визнання доктринальних положень в якості джерел права у правозастосовчій діяльності. І якщо щодо судового правозастосування ще можна хоч якось вести мову про можливість врахування судом відповідних положень (якщо брати до уваги такі аспекти, як «правова позиція», «юридична позиція», «висновок експерта з питань права», адже цими термінами або «оперує» законодавець (наприклад – «юридична позиція Конституційного Суду України»), або вони є загальновизнаними (наприклад «правова позиція Верховного Суду»), і при цьому у наукових публікаціях наразі вже обґрунтовується думка про віднесення до поняття «доктрина права» перших із двох вказаних вище нормативних понять), то щодо інших видів правозастосовчої практики така можливість не вбачається зі змісту жодного законодавчого акту.

Отже, необхідність приведення у відповідність положень законодавчих актів (у нашому випадку – змісту норм ЦК України та Основ щодо врегулювання ними різноманітних аспектів реалізації, охорони та захисту права на охорону здоров'я), сприятиме належному, чіткому тлумаченню відповідних норм, що, у свою чергу, матиме наслідком належний захист відповідних прав. Здійснити це можливо декількома способами. По-перше, оскільки спеціальним актом щодо права на охорону здоров'я є все ж таки Основи, у ЦК України можна закріпити «бланкетну» норму, якою здійснюватиметься «відсилання» до Основ, без жодного змістовного регулювання цього питання у ЦК України. Можна піти й іншим шляхом – привести у відповідність зміст норм обох кодифікованих актів, розширивши законодавчий переліків суб'єктів, які забезпечують реалізацію права на охорону здоров'я, у ЦК України (ч. 2 ст. 283). Такий підхід має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивом є надання уявлення про зміст відповідного немайнового права у відповідній Книзі ЦК України, адже там «зібрано» більшість таких прав. Негативом є дублювання норм однаковими за юридичною силою нормативними актами. Також доволі цікавим питанням, яке може стати предметом дискусій наукової спільноти, є питання законодавчого підходу з означення суб'єктного складу забезпечення реалізації право на охорону здоров'я. Наразі цей перелік побудовано у вигляді вичерпного переліку, але, як було зазначено вище, зміни у формулюванні дефініції «охорона здоров'я», яка закріплена у ч. 1 ст. 3 Основ, якраз і пов'язані із розширенням цього переліку, що може стати перманентним явищем. І щодо

доцільності закріплення вичерпного переліку таких суб'єктів, і щодо закріплення протилежного варіанту – відкритого переліку (шляхом додання у нормативну конструкцію сполучення «та інші» або подібних за змістом), можна наводити аргументи. У першому варіанті можемо вести мову про чіткість і однозначність у сприйнятті цих суб'єктів. Щодо другого варіанту в якості позитива можна вказати на зникнення потреби постійної зміни відповідної норми (постійного розширення переліку), натомість негатив пов'язаний із неоднозначністю тлумачення та з'ясування питання, хто ж може бути цими «іншими». Отже, висловлення з цього приводу були б корисними з позиції потреби (чи її відсутності) вдосконалення законодавчих норм.

Література

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. (у редакції від 01.01.2013 р.) № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed20130101#Text>. (дата звернення: 28.10.2021).
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України № 2801-XII від 19.11.1992 р. (у редакції від 20.10.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (дата звернення: 28.10.2021).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4606>. (дата звернення: 28.10.2021).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.10.2021).

Попередження дискримінації у сфері публічної служби: рівні формування правових «фільтрів» в Україні

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кор. НАПрН України,
Заслужений юрист України
Запорізький національний університет*

Одним із принципів правового регулювання відносин у сфері публічної служби є принцип забезпечення рівного доступу осіб до служіння публічним інтересам, принцип недискримінації під час перебування особи на публічній службі. Детальний аналіз законодавства України, яке регулює відносини у сфері публічної служби й містить положення, зорієнтовані на забезпечення попередження дискримінації у публічній службі, дозволяє умовно виокремити кілька «рівнів» такого попередження та кілька «безпосередніх сфер» попереджувального впливу серед «рівнів» попередження, а точніше засад правового попередження дискримінації у сфері публічної служби цілком ймовірно виділяти: по-перше, загальний рівень, який передбачає закріплення «загальних правових важелів» попередження дискримінації в цілому і у сфері публічної служби зокрема. Мову варто вести про конституційний рівень, а саме

ст. 38 Конституції України, яка фіксує засади рівного доступу до публічної служби всіх осіб без акценту на будь-які ознаки. Також загальний рівень охоплює й положення «базових» антидискримінаційних законодавчих актів, серед яких: Закон України від 08 вересня 2005 року «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінки і чоловіка» (із визначенням «рівних прав жінки і чоловіка», «рівних можливостей жінки і чоловіка», «дискримінації за ознакою статі» та «позитивних дій», зорієнтованих на усунення юридичної або ж фактичної нерівності жінки і чоловіка шляхом впровадження правомірних цільових тимчасових заходів («спеціальних заходів») та Закон України від 06 вересня 2012 року «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (із визначення «дискримінації», визнанням недискримінації як принципу у законодавстві України). Особливістю загального рівня є формування «базового» понятійного апарату, фіксування загальнодержавного масштабу дії положень, формування фундаменту для спеціалізації правового регулювання, із акцентом на особливість безпосереднього предмету регулюючого впливу. Варто визначити істотне «ускладнення» відповідного понятійного апарату у «базових» антидискримінаційних законодавчих актах у період з 2005 по 2012 роки й уточнення позиції законодавця щодо розуміння «гендерної рівності», «дискримінації», їх співвідношення та поступове розширення сфери правового регулювання за будь-якими ознаками. Так, якщо у 2005 році у «базовому» законодавчому акті серед «фільтрів» попередження дискримінації взагалі і у сфері публічної служби зокрема домінуюче місце посідає «дискримінація за ознакою статі» (ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінки і чоловіка») тоді вже як у 2012 році «домінуючі» позиції посідає принцип недискримінації у законодавстві України, який «незалежно від певних ознак: забезпечення рівних прав і свобод осіб та груп осіб; забезпечення рівності перед законом осіб та груп осіб; повагу до гідності особи; забезпечення рівних можливостей осіб та груп осіб» (ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»). Загальним варто вважати цей рівень з огляду на закріплення у зазначених «базових» законодавчих актах згадування публічної служби як складової сфери регулюючого впливу. Так, зокрема, у ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» зазначено, що у сферу його дії потрапляє «державна служба та служба в органах місцевого самоврядування», а в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінки і чоловіка» і взагалі виділена окрема стаття, із регулюючим впливом у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ст. 16).

Загальним рівнем варто вважати й запропонований у згаданих «базових» антидискримінаційних законодавчих актах інструментарій попередження дискримінації в цілому та сфері публічної служби зокрема. До такого варто віднести: «принцип розумного пристосування» (ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»), «квотне представництво», «заборону перепон та привілеїв для осіб за різними ознаками», «позитивні дії», «збалансованість», «ліквідацію гендерних та інших дискримінаційних стереотипів» (Закон України «Про забезпечення рівних прав

та можливостей жінки і чоловіка»). До загального рівня варто віднести й деліктний аспект регулюючого впливу, із закріпленням засад відповідальності за порушення «анти дискримінаційних правових стандартів» у деліктних кодифікованих нормативно-правових актах.

По-друге, спеціальний рівень, який передбачає закріплення «антидискримінаційних фільтрів» у службовому законодавстві. Аналіз останнього свідчить про дещо спрощений підхід до врегулювання цього питання. Насамперед, це закріплення у всіх «базових» законодавчих актах про публічну службу «принципу рівних можливостей» як принципу службового законодавства й деталізованого закріплення (із різним ступенем деталізації) окремих «антидискримінаційних стандартів» у законодавчих та підзаконних актах з питань публічної служби (як-то, постанова КМУ від 11.04.2018 року № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період 2021 року»).

В аспекті специфіки безпосереднього предмету регулюючого «анти дискримінаційного» правового впливу мову варто вести про: рівень правового регулювання доступу особи до публічної служби (усунення привілеїв, штучних перепон для вступу на публічну службу, усунення передумов для «додаткових» фільтрів для кандидатів за різними ознаками), рівень регулювання формування службової кар'єри, просування по службі («антидискримінаційні» стандарти оцінювання результатів професійної діяльності службовців, «квотне» представництво, «антидискримінаційна» експертиза актів адміністрування тощо), рівень врегулювання припинення публічної служби, в т.ч. й у разі притягнення особи до юридичної відповідальності («фільтри» для впровадження спеціальних «позитивних дій», усунення «антидискримінаційних стереотипів»). Не зважаючи на різнорівневість формування правових «фільтрів» попередження дискримінації у сфері публічної служби, дещо «спрощеним» все ж таки є спеціальний рівень, який, на жаль, не характеризується уніфікованістю, зокрема чому саме у сфері публічної служби й до цього часу дієвість наявних «фільтрів» є залишковою.

Економіко-правовий аспект дії контролю в системі публічного управління територіями

Кукіна Н.В., к.е.н., доцентка

Головне управління статистики у Запорізькій області

Коваленко К.О., студент

Запорізький національний університет

Соціально-економічна система будь-якої держави є сукупністю структурованих елементів, що мають розвиток за заздалегідь визначеним планом. Проект Закону України «Про державне стратегічне планування» визначає засади спільної та скоординованої роботи усіх органів публічної влади, порядок взаємодії з іншими організаціями, обумовлює необхідність науково-технологічного розвитку держави в умовах переходу до

інформаційного суспільства. Система публічного управління змінюється під дією процесів інформатизації, тому для гармонійного існування даної системи необхідна керована економіко-правова дія на її розвиток, яка корегуватиме відхилення та повертатиме систему в необхідний стан. Іншими словами, на сьогоднішній день існує потреба в управлінні, що базується на сучасних економічних та нормативно-правових інструментах.

Сучасна система публічного управління базується на програмно-цілевих методах, які передбачають реалізацію управлінських рішень шляхом розробки планових документів з чітко визначеними строками, цільовими показниками, обсягами фінансування та виконавцями, переліком необхідних для проведення заходів. Одночасно розробляється, затверджується, реалізується велика кількість державних програм, стратегій розвитку по всіх галузях, сферах, територіях тощо. Так, на початок 2021 року в Україні передбачалась реалізація 15 державних цільових програм, що структуровані за 6 напрямками (табл. 1).

Таблиця 1

Напрямки державних цільових програм України в 2020 році [2, с.2-3]

Спрямованість програм	Плановий розподіл по спрямованості		Фактичний розподіл по спрямованості	
	Кількість	Фінансування, млрд. грн	Кількість	Фінансування, млрд. грн
Соціальні	4	12,91	4	9,97
Економічні	3	117,77	3	98,40
Екологічні	5	7,51	2	3,42
Оборонні	1	2,70	0	-
Науково-технічні	1	0,144	1	0,143
Інші	1	0,839	0	-
Разом	15	141,873	10	111,933

Сьогодні в Україні працює 10 державних цільових програм. Для забезпечення їх роботи, координації функцій та заходів необхідний постійний моніторинг за їх реалізацією та оперативне інформування головного виконавця програми. Контроль виступає механізмом оберненого зв'язку, акумулювання оберненої інформації. За відсутності такого механізму вся система буде працювати хаотично, за власним несподіваним сценарієм у супереч запланованим цільовим індикаторам.

Основним законодавчим актом у сфері контролю в системі державного регулювання економіки в Україні є Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 2000 року. Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави [1]. З часів свого затвердження та набуття чинності в нього

майже не вносилися зміни. Саме з огляду на це він не враховує нових планових документів з питань економічного та соціального розвитку територій, які свого часу з'явилися в країні (йдеться про стратегії), а також не регламентує на законодавчому рівні взаємозв'язок між прогнозами, програмами, планами та контролем макро-, мезо- та мікрорівнів.

Також до законів, що покликані формувати контроль на загальнодержавному рівні належать Закон України «Про державні цільові програми» та Закон України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року». Проте в жодному з них відсутнє повноцінне забезпечення системи контролю в публічному управлінні територіями.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Система контролю має адміністративну основу. Легальне поняття «контроль», не є чітко визначеною правовою категорією, не містить відмінних ознак документа контролю від інших нормативно-правових актів.

2. Система контролю в Україні ще не сформована остаточно, а лише перебуває на стадії свого формування, адже залишається безліч питань, що вимагають свого законодавчого унормування.

Таким чином, сьогодні в умовах переходу до електронного публічного управління, контроль розширює свої функції та стає систематичним, іншими словами, стає моніторингом. Традиційний державний контроль набуває змін та стає стратегічним, що спрямований, перш за все, на регулярний моніторинг державної політики соціально-економічного розвитку та оперативного інформування про результати, на засадах якого буде запропоноване корегування політики що реалізується та проведена оцінка результативності роботи виконавчих органів влади. У зв'язку з цим необхідним є якнайшвидше прийняття спеціалізованого Закону України «Про державне стратегічне планування», який деталізує сутність та механізм стратегічного контролю, а також чітко визначає правовий аспект дії контролю в публічному управлінні територіями.

Література

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закони України від 23.03.2000 р. № 1602- III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №25. Ст. 195.

2. Стан виконання державних цільових програм у 2020 році: презентація / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=ab6ea295-f583-4394-8473-49d72e022458>

Щодо питання підтримки розвитку органічного виробництва в Україні

*Луц Д.М., к.ю.н., доцент кафедри
Запорізький національний університет,*

Враховуючи той факт, що перехід на органічне виробництво є доволі коштовним, актуалізується питання державної підтримки його розвитку. Така

підтримка має полягати як у наданні фінансової допомоги, так і у прийнятті відповідних нормативно-правових актів, які сприятимуть подальшому розвитку галузі органічного виробництва в Україні. Саме такий шлях обрали для себе країни Європейського Союзу

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» державна підтримка може надаватися операторам у рамках загальнодержавних та регіональних програм за рахунок і в межах видатків за бюджетними програмами, спрямованими на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників [1].

Акцентуємо увагу на тому, що у 2020 році Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» було доповнено ч. 17-2.9 відповідно до якої «Державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом:

- виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби;
- відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва;
- відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів» [2].

7 квітня, на засіданні Уряду прийнято постанову, яка розширює державну підтримку сільгоспвиробників на 2021 рік, шляхом доповнення її шістьма новими програмами. Одним із напрямів є державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції [3].

Але, мусимо констатувати, що станом на даний момент відсутній порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції, що унеможливорює її отримання. Є лише відповідний проект [4].

З метою врегулювання питання переходу до виробництва органічної продукції відповідно до законодавства України, а також надання можливості всім виробникам органічної продукції долучитися до програми державної підтримки органічного виробництва у 2021 році, 14 липня 2021 року прийнято Закон України «Про внесення змін до розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Зазначеним Законом передбачається, що до 1 липня 2024 року суб'єкти господарювання мають право реалізовувати сільськогосподарську продукцію як органічну та використовувати напис «органічний продукт» у власних назвах продуктів та торговельних марках, а також позначення та написи «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та/або будь-які однокореневі та/або похідні слова від цих слів з префіксами «біо», «еко», за умови наявності чинного сертифіката, що засвідчує виробництво та/або обіг органічної продукції згідно із законодавством іншим, ніж законодавство України, виданого органом іноземної сертифікації. Окрім цього, до 1 січня 2022 року виробниками органічної сільськогосподарської

продукції для цілей Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» вважаються оператори та суб'єкти господарювання, зазначені в підпункті 1 цього пункту.

Підтримка органічного виробництва можлива і в рамках підтримки розвитку фермерських господарств. Фінансова підтримка новостворених фермерських господарств у період їх становлення (перші три роки після створення) для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг за напрямом органічне виробництво надається один раз у розмірі, що не перевищує 36000 гривень, за умови попередньо укладеного до кінця поточного бюджетного періоду договору та на підставі акта/актів виконаних робіт [5]. Але, в даному випадку мова йде суто про дорадчі послуги. Отже, доречним є розширення цього переліку.

Враховуючи певні складнощі в отриманні державної допомоги для розвитку органічного виробництва вагому роль можуть відігравати регіональні програми, які фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Аналіз відповідних програм дає підстави стверджувати, що лише Чернігівська область має затверджену програму фінансової підтримки органічного виробництва в Чернігівській області на 2015–2020 рр., метою якої є збільшення частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства області та забезпечення населення продуктами харчування, що безпечні для здоров'я [6].

Отже, можемо стверджувати, що держава робить кроки на зустріч операторам органічної продукції. Але, залишається ряд питань, які потребують нормативно-правового регулювання.

Література

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> (дата звернення: 31.10.2021).
2. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.07.2004 р. № 1877-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 31.10.2021).
3. Уряд розширив державну підтримку аграріїв на 2021 рік. *Інформаційно-аналітичний портал АПК України* : веб-сайт. URL : <https://agro.me.gov.ua/ua/news/uryad-rozshiriv-derzhavnu-pidtrimku-agrariyiv-na-2021-rik> (дата звернення: 31/ 10.2021).
4. Обговорення Проекту порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції. *Департамент агропромислового розвитку Кіровоградської обласної державної адміністрації* : веб-сайт. URL : <http://apk.kr-admin.gov.ua/index.php/blog/item/641-obhovorennia-proektu-poriadku-vykorystannia-koshtiv-peredbachenykh-u-derzhavnomu-biudzheti-dlia-derzhavnoi-pidtrymky-vyrobnnykiv-orhanichnoi-silskohospodarskoj-produktsii> (дата звернення: 31.10.2021).

5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.201 р. № 106. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#n10> (дата звернення: 31.10.2021).

6. Про програму фінансової підтримки органічного виробництва в Чернігівській області на 2015–2020 рр. : Рішення Чернігівської обласної ради від 29 квітня 2015 р. URL: <https://chor.gov.ua/normativni-dokumenty/rishennya/item/2803-pro-prohramufinansovoi-pidtrymky-orhanichnoho-vyrobnytstva-v-cher> (дата звернення: 31.10.2021).

Правові основи реалізації антикорупційної політики з використанням цифрових технологій

*Макаренков О.Л., д.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Сформовані вченими-правниками знання наразі не повною мірою впроваджуються у практики законотворення та правозастосування, чим послаблено стійкий тренд на домінування людських чеснот, особливо серед публічних службовців та підприємців, а також суттєво сповільнено трансформації правосвідомості українців у бік відмови від використання корупції як способу комунікації, заперечення її цінності та прийнятності у правових відносинах. У 2014 р. (142 місце у світі, 26 балів) населення України сприймало корупцію не набагато менше, ніж у 2020 р. (117 місце, 33 бали), що свідчить про наявність хиткої антикорупційної тенденції. Актуальність антикорупційних досліджень у вітчизняній правовій доктрині не знижується. Щирі прагнення вчених запропонувати дієві рішення для забезпечення доброчесності публічно-владних та інших суспільних відносин відображаються у численних монографіях (дисертаційних роботах) В. Франчук, Д. Корецька-Шукевич, які розкрили адміністративно-правові засади протидії правопорушенням, пов'язаним з корупцією в Україні та Республіці Польща; О. Бондаренко – концепцію кримінально-правової протидії корупції в Україні; В. Трепак – теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні; Д. Іщук – адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції в Україні; Б. Головкін, В. Батиргарєєва, О. Новіков та ін. – питання стану й тенденцій поширення корупційних правопорушень у приватному секторі економіки, типові корупційні схеми у сфері підприємництва і розкрито основні напрями запобігання та протидії цьому явищу, зокрема й через систему антикорупційного коплаєнсу; А. Волошенко – причини, сутність, політико-економічні витоки системної корупції в Україні; підходи комплексного оцінювання наявного рівня корупції; ключові детермінанти та основні концепти механізму запобігання системній корупції; А. Білецький – участь громадськості в запобіганні корупційним злочинам в Україні; М. Пластун – місце та участь глави держави в системі протидії

корупції, у формуванні та реалізації антикорупційної політики, її основні закономірності еволюції в історико-правовому контексті. Зарубіжжі вчені також активно долучаються до осмислення питань забезпечення перманентно низького рівня корупції, а саме: інституцій проти системної корупції та олігархічного панування (С. Vergara Gonzalez); корупції, політичної некомпетентності та соціального поділу в Іспанії 1874-2018 років (Р. Preston); питання корупції геноміки, цифрового здоров'я, медико-інформаційних кампаній та інших складових медико-промислового комплексу (S. O'Mahony); підпорядкування елітарної частини населення, спрощення її функціонального призначення учасниками корумпованих мереж (політиків та їхніх радників, фінансистів тощо), прийнятність методів соціального діалогу та громадянської непокори для протидії корупції, на прикладі Індії (S. Chella Rajan); Водночас порушеним у темі цієї роботи питанням приділено не достатньо уваги, з огляду на стабільно високий в Україні рівень корупції, хоча фрагментарні висновки щодо них наявні у наукових працях. Отже, заявлена до розробки проблема залишається актуальною для дослідження.

Спостерігаємо стійку тенденцію зневажання людськими чеснотами у нестійкому середовищі ринкових відносин. Україна демонструє далеко не найсильніші механізми протидії корупції як на національному рівні, так й у міжнародних відносинах. Анкетування в межах соціологічного підходу до пізнання проблеми корупції та прийнятих варіантів її мінімізації застосовуються автором з 2010 р. й доводять бажання українців реалізувати свої права тим способом, який найменшою мірою для них обтяжливий. Цілком природним чином громадяни виявляють супротив формальним (нелюдським) процедурам бюрократії, архаїчним нормам чинного законодавства і/або спрощеним (неправовим) практикам правозастосування, вдаючись до норм моралі, насильства і корупції. Для них усі ці три різновиди інструментів соціальної взаємодії стають частиною правової реальності, яка, проте, виходить за межі формальних вимог чинних законів та підзаконних актів. При цьому використання подарунків, знайомств та інших корупційних засобів стабільно домінує (70-85% опитаних впродовж 2021-2021 років експертів) або поєднується з моральними нормами та іншими за природою неправовими регуляторами людських взаємовідносин. Відомо, що поширення таких практик виявляє свій особливо руйнівний ефект у сфері публічно-правових відносин, оскільки рішення/діяння публічних службовців не зумовлені публічним інтересом. Згідно з успішним досвідом високорозвинених країн, нейтралізації корупції сприяє широке впровадження інформаційних технологій у схему правових відносин, а саме: громадянин – публічний службовець. На цьому актуально зосередити увагу вчених, але таким чином, щоб технічна складова й програмне забезпечення не залишалися самі по собі, а законодавство й інші джерела права окремо. Інакше в Україні та інших країнах регіону Східної Європи, а також подібних до них соціальних спільнот світу, зберігається стабільно високий рівень незаконного збагачення публічних службовців та інших суб'єктів декларування, відмивання отриманих від корупції (хабарництва, реального конфлікту інтересів) коштів, втягнення публічної

влади найвищого рівня й підприємців до транснаціональних потоків корупції тощо, за відсутності результатів сукупного застосування антикорупційних законодавчих процедур та релевантних їм технологій, програм, реєстрів. При цьому відношення таких компонентів до вже розроблених доктрин та успішних антикорупційних практик являє собою швидше розбіжні криві, інтегральна крива яких актуальне завдання до вирішення, а, особливо в умовах, коли Україна з 2018 р. не має антикорупційної стратегії. У середині червня 2021 р. Україна законодавчо визнала проблему тіньових доходів і неналежної податкової культури громадян, ухваливши відповідний закон про одноразове (спеціальне) добровільне декларування. Відповідно до цієї дати усі антикорупційні механізми (інститутів та інституцій, нормативно-правових вимог та цифрових технологій) виявилися неспроможними протидіяти цим корупціогенним чинникам і/або їхньому перетворенню у добуток корупційних зв'язків. А запропоновані фіскальні методи й акцент на одному з аспектів підвищення культури громадян передбачувано виявлять обмежений ефект, оскільки не доповнені заходами з підвищення правової, фінансової, політичної та інших видів культури громадян, технологіями для процедур моніторингу, перевірок/комплайнсу (англ. compliance) доходів посадових осіб публічної влади, особливо великих доходів приватних осіб (підприємців) й вичерпними правовими вимогами про їхнє застосування (за зразком технологічних економік високорозвинених країн). Рівною мірою не спостерігається й належне фінансове стимулювання здібних публічних службовців за результатами їхньої роботи у формі додаткових виплат публічним службовцям (fringe compensation), які не являють собою заробітну плату чи корупційних доходів, а виплачується за показниками успішної роботи їхньої організації та місцевості, якою вони керують, тощо [1, с. 117-118].

Точкою зосередження зусиль правників стає встановлення закономірностей та системи у фактах, які оцінюються як випадковості, що зумовили стрімке інтелектуальне падіння та духовну карликовість нашої епохи – надмірної сили ТНК, занепад як політики, так і професій, проблеми дотримання закону та правового регулювання, фетишізацію безпеки, нарцисизм Інтернету та соціальних мереж, що зводить людей до оцифрованих машин, які потребують постійного спостереження та обслуговування [2, с. 172]. Така соціальна реальність зумовлює у публічно-правовій сфері дрібні крадіжки, великі крадіжки, швидкі гроші та доступ до грошей – види корупції, які різною мірою завдають шкоди зростанню. Країни з великими фінансами демонструють недоброчесність у формі доступу до влади і грошей (to access money), а нації з переважною більшістю фінансово незаможного (бідного й за межею бідності) населення – не долають жодного з видів корупції, яку обов'язково щільно очолюють посадові особи найвищого рівня публічної влади [1, с. 2].

Отже, мультиплікація знань про посилений потенціалом цифрових технологій (систем обліку, реєстрів, комунікації тощо) зміст правових механізмів спроможний нейтралізувати проблему корупції, зокрема корупційні ризики, які виявляють специфіку у різних сферах суспільних відносин. Спроможність цифрових технологій враховувати специфіку корупційного впливу приватного

інтересу, що домінує над публічним інтересом, енергетично перевершує будь-який людський контроль, а також не виявляє експресії і/або інших варіантів суб'єктивності, що сама по собі онтологічно корупціогенна. Вважаємо, що ширше використання цифрових технологій допоможе диференціювати характер корупційних практик для усіх вимірів публічного адміністрування і/або економічних відносин, особливо сфери публічних бюджетів/фондів, податків, фінансів, а також для сфер оборони нації, охорони правопорядку, обігу інформації, культури тощо; забезпечити правомірні кореляції ступеня корупційних ризиків зі ступенем вигадливості пропонованих для їхнього усунення правових норм, які, свою чергу, повинні відповідати цінностями та іншим компонентам політико-правової системи, де вони застосовуються; попереджати транскордонні корупційні проблеми, що у межах ЄС, до якого інтегрується Україна, вимагає уніфікації спільних зусиль держав з протидії корупції та вирішення завдань з визначення, а саме: основних теоретичних й методологічних конструктів використання цифрових технологій в інститутах з протидії корупції, ступінь їхнього формально-юридичного відображення у законодавстві; зміст практик застосування цифрових технологій для верифікації й забезпечення доброчесності посадових осіб публічної влади і тенденції їхнього руху; загальнотеоретичних підстав формально-правових процедур фінансових аудиту, перевірок на відповідність визначеній у законі правовим умовам джерел доходів й витрат публічних службовців, а також банківського та іншого контролю за їхніми матеріальними активами з використанням цифрових технологій; механізму системного посилення інструментами цифрових технологій криміналістичної спроможності правоохоронного контролю за економічною та юридичною обґрунтованістю фінансових й інших типів господарських операцій; методик й алгоритмів верифікації латентної корупції у сфері публічних закупівель; правових напрямів детінізації економіки у складі антикорупційних законодавчих механізмів та зумовлених цифровим форматом конструктивних практик їхнього застосування; концептів, принципів і тенденцій підвищення цифрової обізнаності громадян у складі їхньої економічної (податкової, фінансової), політичної й правової культури, а також посилення правового захисту правників, журналістів та інших категорій викривачів корупціонерів; системних та структурно-функціональних зв'язків впровадження й удосконалення електронних реєстрів корупціогенних чинників, корупційних ризиків та викликів для чеснот публічних службовців; змісту розширення криміналістичних та інших практичних можливостей Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, у тому числі на міжнародній арені та в порядку міждержавного міжінституційного співробітництва; сутності потенціалу телекомунікацій у правових механізмах міждержавного та міжнародного співробітництва у протидії глобальній корупції.

Література

1. Ang Y. Y. China's Gilded Age. The Paradox of Economic Boom and Vast Corruption. New York : Cambridge University Press, 2020. 258 p.

2. O'Mahony S. Can Medicine Be Cured. The Corruption of a Profession. London : Head of Zeus Ltd, 2019. 227 p.

Деякі питання оперативно-розшукової профілактики протиправних діянь учасників фанатських угруповань під час футбольних матчів

*Мельковський О.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Одним з головних завдань оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД) є пошук і фіксація фактичних даних, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення в минулому або підготовки до нього в даний час. Організація ОРД передбачає аналіз і оцінку оперативної обстановки, складовими частинами якої є криміногенна і кримінальна ситуація.

Оперативно-розшукова профілактика – це заснована на законах і врегульована відомчими нормативними актами науково обґрунтована діяльність, що проводиться оперативними підрозділами. Ця діяльність полягає в комплексному застосуванні гласних і негласних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення і усунення причин і умов кримінальних та адміністративних правопорушень, встановлення осіб, від яких можна очікувати їх вчинення і здійснення на них попереджувально-профілактичної дії.

У теорії ОРД вироблено поняття оперативно-профілактичної інформації, яке використовується в якості засобу забезпечення повної та своєчасної постановки на оперативний і профілактичний обліки осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень в тому числі під час участі в футбольних матчах, сприяння їх виправленню, а також усунення або нейтралізації інших криміногенних факторів.

За допомогою оперативно-розшукових сил, засобів і методів існує можливість з достатньою повнотою простежити, як виникає злочинний задум до вчинення протиправних дій під час футбольних матчів, в яких конкретних діяннях він реалізується на різних етапах підготовки і вчинення правопорушень, які чинники зумовили його в конкретних умовах місця і часу, які виникають тенденції щодо протиправних дій, сфери їх найбільш інтенсивного поширення.

За допомогою негласних оперативно-розшукових сил, засобів і методів є можливість досліджувати кримінальні процеси і явища безпосередньо в структурах фанатських угруповань. Учасники фанатських угруповань підлягають оперативно-профілактичному вивченню з метою подальшого профілактичного впливу на них. До них можна віднести:

- лідерів фанатських груп та їх ідейних натхненників;
- осіб, пов'язаних з організованою злочинністю, а також з кримінальним минулим;
- осіб, обґрунтовано підозрюваних у вчиненні кримінальних та інших правопорушень;
- осіб, які надають нелегальні послуги кримінальним елементам;

- суб'єктів з агресивними задатками, схильними до насильства і жорстокості;
- раніше судимих, за умисні злочини, які негативно характеризуються після відбуття покарання;
- засуджених до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, якщо вони продовжують протиправну діяльність;
- осіб, звільнених від кримінальної відповідальності за nereабілітуючими підставами, а також таких що вчинили суспільно небезпечні діяння, але не підлягають кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку кримінальної відповідальності (при наявності підстав підозрювати їх в антигромадській поведінці);
- родичів та інших близьких перерахованих вище осіб;
- потенційних жертв кримінальних правопорушень.

Таким чином, оперативно-розшукова профілактика передбачає збір інформації про кримінально активних особах, про шляхи їх можливого виправлення, зв'язках, злочинному досвіді, їх намірах, особливості їх особистості та системи соціальних відносин.

Принциповою особливістю оперативно-розшукової профілактики відносно членів фанатських угруповань є те, що вона супроводжується специфічним інформаційним забезпеченням оперативно-профілактичних заходів, пов'язаним з процесами що існують в професійному спорті. У зв'язку з чим оперативно-розшукова профілактика має своїм завданням аналіз наявної оперативно-розшукової інформації про фактори, що визначають криміногенний стан, причини і умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень. У той же час оперативно-розшукова профілактика, виступаючи в якості самостійного напрямку ОРД є специфічною підсистемою соціальної профілактики правопорушень на загальному та індивідуальному рівні.

Крім того, стосовно зазначених членів фанатських угруповань слід використовувати методи індивідуальної профілактики, яка полягає у виявленні осіб, від яких можна очікувати вчинення протиправних діянь, і в проведенні щодо них активної профілактичної роботи.

При проведенні індивідуальної оперативно-розшукової профілактики можна виділити наступні напрямки:

- оперативно-профілактичне спостереження за особами, поставленими на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем ймовірності їх протиправної поведінки;
- забезпечення індивідуальної профілактики завдяки оперативній обізнаності щодо осіб, які можуть вставати на шлях вчинення правопорушень;
- фіксація з допомогою засобів ОРД середовища кримінально активних членів фанатських груп, з метою запобігання вчиненню кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що під час оперативно-розшукової профілактики одночасно досягаються і загальнопрофілактичні цілі. З негласних джерел

можуть бути отримані відомості про умови, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Попередження кримінальної протиправності оперативно-розшуковими заходами досить дієвий і перспективний напрямок діяльності правоохоронних органів. Воно дозволяє досягти поставлених цілей в стислі терміни, з меншими матеріальними втратами, забезпечує надійне попередження шкідливих наслідків, звужує сферу застосування заходів кримінального покарання.

Оперативно-розшукова діяльність має і загальнопрофілактичне значення (загальна превенція), яке реалізується шляхом розшуку винної особи і в подальшій реалізації принципу невідворотності покарання, що в кінцевому рахунку впливає на свідомість усіх громадян держави про невідворотність і неминучість справедливого покарання, за вчинення суспільно небезпечного винного діяння (бездіяльності).

Крім того, передбачаються можливості загальнопрофілактичного впливу на інших громадян, здатних за певних умов здійснити протиправну дію. До таких можливостей відноситься психологічний вплив на інших членів фанатських угруповань, шляхом забезпечення невідворотності відповідальності винних у вчиненні правопорушень.

Таким чином, оперативно-розшукову профілактику щодо учасників фанатських угруповань слід розглядати в двох аспектах: в широкому сенсі – як частину загальної профілактики кримінальної протиправності в цілому і в вузькому – як спеціальну діяльність правоохоронних органів, що включає проведення необхідних оперативно-розшукових заходів, в тому числі спрямованих на забезпечення захисту громадського порядку під час проведення футбольних матчів.

Особливості цивільного процесуального права: історичні аспекти

Середа А.М., к.і.н., доцентка

Запорізький національний університет

Захист прав і свобод людини й громадянина, забезпечення ідей гуманізму є пріоритетними завданнями кожної соціальної, демократичної та правової держави. Історичний розвиток держави і права свідчить, що процес створення та закріплення правових механізмів здійснення правосуддя у цивільних спорах на кожному етапі державотворення характеризувався певними закономірностями. В цілому і цивільний процес, і порядок здійснення окремих процесуальних дій закріплювалися і втілювалися у життя досить неоднозначно за допомогою найрізноманітніших нормативно-правових актів, серед яких можна виділити не лише закони, але й підзаконні акти, які нерідко суперечили законам та встановлювали нові правила ведення судочинства.

Саме за даних умов зароджується окремий вид здійснення судочинства – цивільний процес, який лише в загальних рисах передбачав участь органів державної влади [1].

Так, історія суспільного життя людства, а з ним і права свідчить про те, що люди завжди прагнули свободи, але не свободи безкінечної, а свободи розумної, яка би мала певні обмеження, поза якими поведінку людини вважали би неприйнятною. В цьому криється суть матеріального права. Разом із тим, останнє може суттєво впливати на обставини справи лише тоді, коли воно стає матеріально-правовою вимогою, яка є предметом судового розгляду.

Цивільне процесуальне право в такому випадку сприяє реальному відтворенню матеріально-правової вимоги в ході судового процесу.

Ось чому процесуальне право потребує постійного наукового дослідження з метою його розвитку та віднайдення нових процесуальних форм судових процесів.

Крім того, необхідно звернути увагу становлення і розвитку цивільного процесуального права, починаючи з часів античного Риму й до сьогодні [2].

Звичаєве право в житті родового суспільства мало місце не одне тисячоліття. Це був період, коли звичаї роду переходили у спадок від одного покоління до іншого.

Їх зміст відтворював життєвий досвід великої кількості людей, тому в своїй більшості звичаї характеризувалися справедливістю, мудрістю, життєвим реалізмом. Це був період суспільної демократії, коли члени роду були рівними в тих нескладних суспільних відносинах, а положення старійшин, їх думка поважалася і виконувалася членами роду в безумовному порядку.

Разом із тим, це не означало, що навіть у такому вкрай спрощеному суспільстві не було конфліктних ситуацій між членами роду. Не зважаючи на те, що все майно роду часто було його спільною сумісною власністю, все ж певні незначні речі мали індивідуальних власників.

Це стосувалося різного роду природних прикрас, які кріпилися у волосся чи на зап'ясток рук.

Крім того, судовий процес у Давньоруській державі мав назву «тяжі». Судове засідання відбувалося публічно, проводилося усно. Сторонами виступали як юридичні (церква, громада), так і фізичні особи. На цьому етапі справа розпочиналася тільки за скаргою потерпілого, його сім'ї або роду. Процесуальні сторони називалися «сутяжниками» і користувалися рівними правами.

Складовими елементами судового процесу, безсумнівно, є принципи. Так, першим, основним принципом вважалася презумпція винності.

Другим найважливішим принципом був принцип змагальності. Він був властивий в більшій мірі для цивільних, ніж для кримінальних процесуальних правовідносин. Отже, правом голосу були наділені обидві сторони, вони змагались між собою у словесній баталії за формулою «слово проти слова», вмінні обґрунтувати свою точку зору, підтверджуючи свої заяви і жодна з сторін не мала істотних переваг на відстоювання своєї думки.

Третім принципом судочинства слід вважати обов'язковість виконання рішення, прийнятого судом. В разі невдоволення прийнятим рішенням обох сторін призначалася інша процедура – поєдинок. «Руська правда» не містила

ніяких указівок про повторний розгляд справи, однак можна припустити, що невдоволена сторона зверталася зі скаргою до князя.

Четвертим важливим принципом є принцип пропорційності. Договір 911 р. прямо встановлював: «да елико яве боудуть показании явлеинными да имеют верное».

Вищою судовою інстанцією в Стародавній Русі був великий князь київський, який вирішував будь-які справи, котрі вважав потрібними. У будь-якому випадку він самотійно, будучи суддею, приймав рішення щодо винності та невинності підсудного. Як зафіксовано в «Повісті минулих літ», князь Володимир, міг карати розбійників як стратою, так і замінювати її грошовим штрафом. Тобто, князь мав великі повноваження, а саме брати участь в судовому засіданні, приймати рішення по цивільних справах.

Судові дебати полягали в почергових виступах сторін, в яких вони мали довести обґрунтованість своїх вимог або необґрунтованість претензій опонента. Князь уважно вислуховував їхні аргументи та приймав рішення, яке вважалося обов'язковим для виконання. Щодо потерпілого, то він самотійно домовлявся зі своїм супротивником з приводу передання спору до суду. Звинувачення мало бути персональним, тобто направленим проти відомої особи. Якщо обвинувачений не з'являвся до суду – це призводило до заочного вироку або підсудного доставляли силою. А, якщо відповідач був невідомий, його відшукував позивач.

«Руська Правда» передбачала детальну процедуру такого розшуку, а саме за допомогою «закличу», «своду» та «гоніння сліду».

У разі неясності справи відповідач звертався до розшукування доказів. Система доказів, судячи з усього, була розвинена в Київській Русі слабо. Докази носили характер формальних підтверджень ґрунтовності пред'явленої до суду вимоги. До них відносилися власне зізнання підозрюваного, хоча у «Руській правді» про особисте зізнання нічого не зазначалося, свідчення свідків, полічне, «суди Божі».

У цивільних справах достатніми доказами вважалися прямі докази або свідчення двох очевидців факту.

За «Руською правдою» свідки поділялися на дві категорії – видоків і послухів, якими могли бути тільки вільні люди (ст. 85). Видок згідно «Руській правді» – безпосередній очевидець факту, послухами ж іменувалися особи, які чули від когось про те, що трапилося і свідчили не про факт злочину, а про «добру славу» тої чи іншої сторони процесу.

Проте система формальних доказів – «судів Божих» (присяга, жереб, ордалії, судовий поєдинок) була вже досить розвинена. Так, особливим видом доказів була присяга. Договори 911 і 944 рр. неодноразово згадують про практичне її застосування «о процесе да роте ходит своею верою, яко никакож иному помощи ему». Згідно зазначеним правовим пам'яткам до прийняття християнства русичі, присягаючи, знімали з себе щити і клялися богом Перуном, а з прийняттям християнства присяга також мала усний характер і супроводжувалася цілуванням хреста.

Отже, звернення до «суду Божого» можна вважати традиційним для ранньофеодальних релігійних суспільств, коли можливостей для справжнього розшуку і збору доказів фактично не було.

Зважаючи значення всіх доказів, наданих сторонами, суд виносив рішення-вирок в усній формі. Суд сам не виконував цивільних рішень. Про це дбала зацікавлена сторона.

Кримінальні вирок виконував здебільшого князь або його урядовці – вірники, які збирали кримінальні штрафи та ємці, які конфісковували майно. У період XI – XII ст. існують вже відомості про непрофесійних адвокатів. Стороні – переможцеві допомагала держава. Потерпілий міг задовольнити свої інтереси за рахунок майна засудженого або змусити його відпрацювати заподіяну шкоду.

Таким чином, давньоруський процес не був хаотичним нагромадженням процесуальних дій, а спирався на правові ідеї, такі як: здійснення «суду» на основі змагальності і відносної рівноправності сторін; обов'язковість виконання рішень і вироків суду; відповідність суспільної небезпеки злочинного діяння призначеному покаранню. Крім згаданих, безсумнівно, існували й інші принципи, але їх, у зв'язку з малою кількістю давніх джерел, відокремити дуже складно. Такий порядок судочинства проіснував на Русі з кінця IX до початку XIV ст.

Література

1. Добкіна К.Р. Джерела правового регулювання участі органів державної влади у цивільному судочинстві (на прикладі другої половини XIX століття). Вісник пенітенціарної Асоціації України. 2019. С. 122 – 129.
2. Курило М.П. Історичні передумови та особливості становлення цивільного процесуального права в Україні та світі. Форум право. 2013. С. 557 – 566.

До питання про роль громадських об'єднань у відновленні довіри громадянського суспільства до судової влади в Україні

*Удовика Л.Г., д.ю.н., професорка
Запорізький національний університет*

*Новоселова В.В., к.ю.н., головний спеціаліст
Запорізький апеляційний суд*

Упродовж останніх семи років громадянське суспільство в Україні демонструє істотне зростання свого впливу на функціонування державної влади в Україні загалом, судової зокрема. Сприйняття і розуміння процесів реформування судової влади громадськістю значною мірою залежать від правової культури українського суспільства, його участі у формуванні правової політики України в частині реформування судової влади. Вкрай важливою є інформація про судову владу, яка поширюється у ЗМІ, її оцінка експертами, фахівцями, активними суб'єктами громадських організацій. За таких умов

істотно зростає роль і значення тих суб'єктів громадянського суспільства, які закладають підґрунтя сприйняття і ставлення громадян до судової влади, правової культури українського суспільства в цілому, зокрема – громадських організацій. Їхня роль і значення підтверджується з-поміж іншого тим, що, за даними соціологічних досліджень, серед державних та громадських інститутів найчастіше довіра висловлюється громадським, зокрема волонтерським організаціям (69%) [1], (64 %) [2]. Недовіра найчастіше висловлюється ЗМІ Росії (не довіряють їм 79% опитаних), державному апарату (чиновникам) (76%), Верховній Раді України (75%), судам (судовій системі загалом) (74%), Уряду України (72%), політичним партіям (72%), Прокуратурі (71%) [2].

Значну роль у формуванні об'єктивного сприйняття й ставлення до судової влади, підвищенні рівня правової свідомості й правової культури українського суспільства, відіграє низка громадських об'єднань, серед них, зокрема, такі, як: «Центр політико-правових реформ», «Центр демократії та верховенства права», «Всеукраїнська громадянська платформа «Нова країна», «Громадський люстраційний комітет», Всеукраїнська громадянська організація «Асоціація правників України», «Центр ЮЕЙ», «Центр громадянських свобод», «Кримсос», «Центр економічної стратегії», «Фундація деюре», «Український центр європейської політики» та ін.

Довіра суспільства до громадських організацій позитивно впливає на сприйняття інформації про діяльність судової влади, яку вони поширюють, спонукає громадян до співпраці, протидії корупції, підтримки і поширення цінностей демократії, верховенства права. Слід зауважити, що діяльність низки українських правозахисних організацій у багатьох напрямках пов'язана із взаємодією та співпрацею з міжурядовими правовими організаціями та міжнародними неурядовими організаціями такими, як Freedom House, Human Rights Watch, Amnesty International та Front Line Defenders, European Endowment for Democracy, Civil Society Dialogue for Progress, UNDP, Konrad Adenauer Stiftung, Netherlands Helsinki Committee, Helsinki Human Rights Foundation Poland та ін., діяльність яких спрямована на просування реформи судочинства, боротьбу з корупцією, захист прав і свобод людини, утвердження верховенства права й демократії у світі загалом, в Україні зокрема. Так діяльність програми USAID «Нове правосуддя» спрямована на забезпечення суддівської незалежності, яка є втіленням гарантії права кожного громадянина на справедливий суд та однією з передумов існування демократичної держави й суспільства, які керуються принципом верховенства права; підзвітності судової влади та її захисту від неправомірного політичного, фінансового або іншого зовнішнього впливу; покращення стану здійснення правосуддя, умов праці та підвищення професіоналізму й доброчесності суддів та працівників установ судової влади. Особливо слід відзначити діяльність Програми USAID в частині налагодження співпраці й взаємодії органів судової влади (Вищої ради правосуддя, Державної судової адміністрації, Національної школи суддів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів); експертної і технічної підтримки інституційного розвитку установ судової влади в Україні; створення Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань

інтелектуальної власності, оновлення апеляційних та місцевих судів; функціонування Громадської ради доброчесності; наукової та методичної підтримки шляхом залучення провідних міжнародних і вітчизняних експертів для аналізу й вироблення рекомендацій з організації та проведення конкурсного відбору суддів та працівників апарату суду, включаючи вдосконалення його критеріїв; допомоги у впровадженні ефективної системи звітності, забезпеченні захисту державних службовців та інших осіб, які повідомляють уповноваженим органам про факти конфлікту інтересів, корупції в судовій системі, порушення суддівської етики, інших незаконних дій суддів, працівників апарату суду та адвокатів; налагодженні координації роботи судової влади з антикорупційними органами у виробленні антикорупційних програм для судових установ, моніторингу способу життя суддів та державних службовців судової влади, урегулюванні конфлікту інтересів, що виникає чи може виникнути в суддівській діяльності, а також у притягненні до визначеної законом відповідальності суддів та працівників судових установ за вчинення корупційних правопорушень [3].

Різноманітні напрями й заходи діяльності правозахисних громадських організацій, які безпосередньо пов'язані із взаємодією з органами судової влади, втілюються в аналітичній, науковій, консультативній, освітній, контрольно-наглядовій, організаційній роботі членів відповідних громадських організацій. Вплив таких організацій на формування правової культури українського суспільства є більш широким і передбачає «участь у розробці державної політики у певній сфері публічно-правових відносин, сприяння її належному впровадженню, виявленню та дослідженню стану проблем державно-правового розвитку, аналітичне прогнозування, розробку концепцій відповідних реформ, розробку проєктів нормативно-правових актів, участь у робочих групах, комісіях з розробки законопроєктів, правову експертизу законопроєктів, ініціювання громадських кампаній, громадських слухань з підтримки прийняття певних рішень, моніторинг реалізації прийнятих законів тощо. Суб'єктами, щодо яких здійснюється вплив на правову культуру виступають державні службовці, посадові особи, службовці органів місцевого самоврядування, всі ті, хто є залученим до розробки державної політики. Ефективність такого впливу значною мірою залежить від рівня знань, компетентності, професіоналізму, правової культури самого члена громадської організації. Саме тому вкрай важливим для нього є постійне підвищення свого професійного й культурного рівня» [4, р. 133 – 157].

За останні роки найбільш значущими напрямами й заходами впливу громадських організацій на судову владу, які мали найбільш істотний вплив на правову культуру українського суспільства, стали: участь громадських організацій у створенні правової основи для запровадження приватних виконавців; участь в адвокатуванні створення Вищого антикорупційного суду в Україні; участь у діяльності Громадської ради доброчесності щодо оцінювання кандидатів до нового Верховного Суду; участь у співбесідах і затвердженні висновків про добочесність/недобочесність з кандидатами до ВККС, організація і проведення серії регіональних тренінгів щодо впливу

громадськості на перебіг судової реформи; участь у проведенні аналітичних досліджень (зокрема, щодо впливу збройного конфлікту на правосуддя).

Вплив інститутів громадянського суспільства, зокрема правозахисних громадських організацій на діяльність судової влади в частині підвищення її прозорості й підзвітності перед суспільством упродовж останніх років істотно зріс. Зазначене спричиняє підвищення вимог і щодо самих членів ГО, рівня їхньої правової культури, правової свідомості, правової освіти. Окрім того, зросла роль і значення таких організацій у напрямі формування правової культури українського суспільства, утвердження в ньому цінностей верховенства права, прав людини, юридичної відповідальності. Зрештою, активна діяльність правозахисних громадських організацій сприяє підвищенню рівня правової свідомості та правової культури українського суспільства та відновленні довіри до судової влади в Україні.

Література

1. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv>.
2. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021р.)». URL: <https://razumkov.org.ua/.../dovira-do-institutiv...>
3. Новоселова В.В. Формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права: теоретико-правові засади: дисертація ... канд.юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2020. 277 с.
4. Udovyka L. Areas of public organizations influence on legal culture as a basis for civil society formation: theoretical and legal premises. Improvement of the legal culture as a basis for the formation of civil society of modern times : collective monograph / O. Borshevskya, O. Boryslavskya, I. Kharaberiush, O. Krushnitska, etc. Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2020. 164 p. P. 133 – 157. URL: 10.36059/978-966-397-191-9/133-157.

Заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві за законодавством України

*Шарая А.А., д.ю.н., професорка кафедри
Запорізький національний університет*

Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. У випадку створення перешкод у забезпеченні виконання такого завдання суд може застосовувати різні методи впливу на особу, яка порушує встановлені правила, в тому числі і методи примусу.

З'ясовуючи зміст поняття «заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві», слід звернути увагу на різні тлумачення: «способи примусового впливу на учасників процесу з метою забезпечення повного, об'єктивного та неупередженого вирішення адміністративних справ, а також підтримання певного порядку під час їх розгляду» [1, с. 171]; «встановлені законом процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню адміністративного судочинства» [2, с. 536]; «нормативно визначені способи впливу як майнового, так і немайнового характеру на учасників процесу, які скоїли процесуальні правопорушення» [3, с. 5]. В той же час слід зауважити, що поняття заходів процесуального примусу визначено нормативно, зокрема це «процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених КАС України випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства» [4]. З урахуванням положень чинного законодавства, яке визначає порядок здійснення адміністративного судочинства, можна сформулювати низку особливостей, притаманних відповідним заходам адміністративного примусу, зокрема:

- спеціальна суб'єктна складова, зокрема це дії, що вчиняються судом;
- випадки і підстави застосування визначені КАС України;
- мета застосування – спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства;
- застосовуються судом, як правило, негайно після вчинення порушення;
- про застосування суд постановляє ухвалу;
- до однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за одне й те саме порушення;
- застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених КАС України.

До заходів процесуального примусу, відповідно до положень КАС України, належать:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) привід;
- 5) штраф.

Запропонований перелік через правові обмеження для дискреції суду при застосуванні заходів процесуального примусу дає змогу досягнути належного результату впливу на учасника адміністративного процесу та унеможливлення порушення їхніх прав, свобод і законних інтересів [5, с. 327]

Нормативне регулювання правил застосування попередження і видалення із залу судового засідання закріплено на рівні однієї статті у КАС України (ст. 146), де визначено, що підставою для застосування попередження є порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді), а підставою для видалення із залу судового засідання – повторне вчинення таких дій. Застосовуються ці заходи до учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні.

Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом застосовується у випадку неподання без поважних причин письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, або неповідомлення причин їх неподання. За таких умов суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для дослідження судом. Кас України визначає перелік обов'язкових реквізитів такої ухвали (ч. 2 ст. 147 КАС України), яка одночасно є виконавчим документом, підлягає негайному виконанню та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. У цьому випадку слід звертати увагу на можливу конкуренцію двох норм різних нормативно-правових актів (щодо вимог до ухвали про вилучення доказів і до виконавчого документу), що може породжувати певні складнощі при виконанні державним виконавцем ухвали про тимчасове вилучення.

Привід – це захід процесуального примусу, який застосовується до належно викликаних осіб, особисту участь яких визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули у судове засідання або не повідомили причини неприбуття. Привід до суду може бути застосовано через органи Національної поліції України з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення. Привід до суду не застосовується до малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, осіб з інвалідністю першої і другої груп, жінок, які доглядають дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які згідно із положеннями КАС України не можуть бути допитані як свідки (недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання; особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості; священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, яка стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди). Про привід суд постановляє ухвалу, в якій зазначає ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу, місце проживання (перебування), роботи, служби чи навчання, підстави застосування приводу, коли і куди ця особа повинна бути доставлена, кому доручається здійснення приводу. Ухвала про привід до суду передається

для виконання до органу Національної поліції України за місцем провадження у справі або за місцем проживання (перебування), роботи, служби чи навчання особи, яку належить привести. Ухвала про привід до суду оголошується учаснику судового процесу, до якого застосовується привід, особою, яка її виконує. У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про привід до суду, через керівника органу Національної поліції України негайно повертає її суду з письмовим поясненням причин невиконання.

Положення про штраф як захід процесуального примусу були внесені у КАС України не так давно. Не слід ототожнювати цей різновид штрафу із штрафом як адміністративним стягненням та кримінальним покаранням. Так, КАС України встановлює граничні межі відповідного штрафу (від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб) і випадки застосування:

1) невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;

2) зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;

3) неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин суб'єктом владних повноважень;

4) використання під час процедури врегулювання спору за участю судді портативних, аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису.

У випадку невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника. Суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, щодо якої її постановлено, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків.

Таким чином, варто відмітити наявність особливого інструменту у чинному законодавстві, яке регламентує порядок адміністративного судочинства, який направлений на спонукання осіб, які порушують встановлені у суді правила, або зловживають своїми процесуальними правами, до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Література

1. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 496 с.

2. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2 тт. вид. 2-е, змін. та доп. / за заг. ред. В.К. Матвійчука. Том 2. Київ : Алерта, КНТ, 2008. 752 с.

3. Лукіна І.М. Цивільна процесуальна відповідальність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 20 с.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

5. Науково-практичний коментар кодексу адміністративного судочинства України / за заг. ред. Р.С. Мельника. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 1030 с.

Механізм акредитації як інструмент правового регулювання якості господарської діяльності у сфері охорони здоров'я

*Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка
Запорізький національний університет*

Правове регулювання господарської діяльності у сфері охорони здоров'я опосередковується декількома юридичними механізмами. Якщо ліцензування надає суб'єкту господарювання – закладу охорони здоров'я чи фізичній особі-підприємцю – право на провадження господарської діяльності з медичної практики або іншої діяльності у сфері охорони здоров'я, що відповідно до ст.7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» підлягає ліцензуванню [1], то процедура акредитації є офіційним визнанням наявності у закладі охорони здоров'я умов для якісного, своєчасного, певного рівня медичного обслуговування населення, дотримання ним стандартів у сфері охорони здоров'я, відповідності медичних (фармацевтичних) працівників єдиним кваліфікаційним вимогам [2], тобто засвідчує рівень якості надання медичної допомоги закладом охорони здоров'я.

Відповідно до ч.6 ст.16 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» заклади охорони здоров'я проходять акредитацію в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [3]. На сьогодні цей порядок регламентується Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я» від 15.06.1997 р. №765, а також наказами Міністерства охорони здоров'я України «Про вдосконалення державної акредитації закладів охорони здоров'я» від 14.03.2011 р. №142, яким затверджено положення про головну акредитаційну комісію при МОЗ України, критеріїв акредитації закладів охорони здоров'я та її стандарти. Особливості процедури акредитації спеціалізованих суб'єктів визначені Наказами МОЗ України «Про акредитацію центрів здоров'я» від 17.07.2000 р. №169, «Про затвердження Критеріїв державної акредитації санаторно-курортних закладів України» від 08.05.2002 р. №167.

На підставі зазначених нормативно-правових актів акредитація є добровільною процедурою, хоча такою вона була визнана відносно недавно, у жовтні 2017 р, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017 р., яким було внесено зміни до ст.16 Закону України «Основи законодавства про охорону

здоров'я». Тому на сьогодні наявність у закладі охорони здоров'я акредитаційного сертифіката є показником високого рівня якості медичної допомоги, що надається пацієнтам, та свідчить про існування належних умов для кваліфікованого, якісного і своєчасного медичного обслуговування, дотримання стандартів надання медичних послуг та високий рівень сервісу медичного закладу. А це, в свою чергу, сприяє підвищенню його рейтингу в очах пацієнтів та збільшенню фінансування медичного закладу за програмою державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення.

Проте, у випадках прямо передбачених законодавством для здійснення закладом охорони здоров'я окремих видів діяльності, а саме надання медичних послуг у сфері допоміжних репродуктивних технологій, трансплантації анатомічних матеріалів людини, при проведенні клінічних випробувань, а також при наданні медичної допомоги з правом видачі пацієнтам листків непрацездатності, наявність акредитаційного сертифіката є обов'язковою.

Суб'єктами акредитації є виключно заклади охорони здоров'я, незалежно від форми власності чи виду діяльності, в т.ч. аптечні. На фізичних осіб-підприємців, які надають медичні послуги, акредитаційна процедура не поширюється. З боку ж держави органами акредитації виступають:

1) Головна акредитаційна комісія при МОЗ України (ГАК), яка проводить акредитацію закладів державної та комунальної форми власності, що надають третинну медичну допомогу, та приватної форми власності, що надають вторинну та третинну медичну допомогу;

2) Головна комісія з акредитації аптечних закладів при МОЗ України – проводить акредитацію аптечних закладів усіх форм власності;

3) акредитаційні комісії при Міністерстві охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурних підрозділах охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій (АК) – проводять акредитацію закладів (крім аптечних) комунальної форми власності, що надають первинну та вторинну медичну допомогу, та приватної форми власності, що надають первинну медичну допомогу.

Акредитація проводиться після отримання закладом ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики або виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів, крім активних фармацевтичних інгредієнтів (п.2 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я») і на відміну від ліцензування є безоплатною.

Процедура акредитації закладу охорони здоров'я складається з наступних етапів. Насамперед, заклад охорони здоров'я подає до відповідної акредитаційної комісії заяву про проведення акредитації та документи згідно з переліком, передбаченим Постановою (копію положення (статуту) закладу; копії документів, що підтверджують речові права на нерухоме майно, в якому розташований заклад охорони здоров'я; структуру закладу; звіт про медичні кадри; результати аналізу діяльності закладу щодо якості медичної допомоги та/або фармацевтичної діяльності та критерії її оцінки).

Акредитаційна комісія у двомісячний строк з дня подання закладом заяви здійснює розгляд документів на предмет їх комплектності та формує експертні групи для проведення експертної оцінки.

Стандарти та критерії акредитації закладів затверджені Наказом МОЗ України «Про вдосконалення державної акредитації закладів охорони здоров'я» від 14.03.2011 р. №142) [4].

Стандарти акредитації – вимоги до процесу, умов та результатів медико-санітарної допомоги у закладі охорони здоров'я. Вони включають такі обов'язкові розділи як управління закладом, забезпечення кадрами, функціонування медико-інформаційної служби; метрологічне забезпечення; санітарно-епідемічне становище; охорона праці; якість лікувально-профілактичної допомоги тощо. Інші стандарти – спеціальні – відповідають напрямкам медичної допомоги, що надається закладом (донорство крові, медична реабілітація тощо). Кожен із зазначених стандартів передбачає перевірку багатьох аспектів – критеріїв, за наявності яких нараховується певна кількість балів. Критерії встановлюють показники досягнення закладом стандартів акредитації з метою подальшого визначення акредитаційної категорії або відмови в акредитації закладу. Критерії – це показники, які обраховуються у відсотках як співвідношення набраної закладом суми до максимально можливої суми балів при оцінюванні досягнення стандартів. В залежності від отриманого в ході перевірки відсотку, медичний заклад може отримати одну з трьох акредитаційних категорій (другу, першу, вищу) або відмову у її присвоєнні.

При цьому відсоток, необхідний для визначення акредитаційної категорії, залежить від ланки медичної допомоги. Так, заклади, що надають первинну медичну допомогу, отримують вищу категорію, якщо критерій становить від 90 до 100 % від максимально можливого; від 80 до 89 % – першу та від 70 до 79 % – другу. В свою чергу, заклади, що надають вторинну (спеціалізовану) та третинну (високоспеціалізовану) медичну допомогу набувають вищу категорію, якщо критерій складає від 90 до 100 %, за умови наявності сертифіката про відповідність системи управління якістю, впровадженої у закладі, вимогам національного стандарту ДСТУ ISO серії 9000; першу – якщо отримують від 85 до 100 %; та другу – якщо критерій становить від 70 до 84 %

Результати експертної оцінки оформлюються експертним висновком, на підставі якого відповідна акредитаційна комісія у місячний строк приймає рішення або про акредитацію закладу та присвоєння йому певної акредитаційної категорії або про відмову в акредитації, про що протягом 10 робочих днів інформує заклад охорони здоров'я.

Рішення ГАК затверджуються наказом МОЗ України. Рішення акредитаційних комісій після погодження з ГАК затверджуються наказами МОЗ АРК, структурних підрозділів охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Інформація про акредитований заклад вноситься до реєстру акредитованих закладів, що ведеться МОЗ України, а закладу охорони здоров'я безоплатно видається акредитаційний сертифікат, в якому зазначається

найменування акредитаційної комісії, що його видала, акредитаційна категорія, назва закладу, його адреса, строк дії, дата та номер рішення про акредитацію, реєстраційний номер та дата видачі. Строк дії акредитаційного сертифіката визначається відповідною акредитаційною комісією не повинен перевищувати трьох років.

У разі прийняття рішення про відмову в акредитації медичного закладу, акредитаційна комісія, крім безпосередньо самого закладу, повинна обов'язково повідомити орган ліцензування протягом 10 робочих днів після затвердження зазначеного рішення. Заклад, якому відмовлено в акредитації, може подати заяву про проведення акредитації не раніше ніж через один рік після відмови в акредитації.

Крім чергової акредитації, може проводитися й позачергова, зокрема, добровільно з ініціативи закладу з метою підвищення категорії, проте не раніше ніж через один рік після затвердження МОЗ України рішення про попередню акредитацію; або примусово за рішенням ГАК у випадках: несвоєчасного і неякісного забезпечення надання медичної допомоги та/або провадження фармацевтичної діяльності закладом, недостовірного інформування закладу про свою діяльність, що виявлено, в тому числі під час проведення планової (позапланової) перевірки дотримання ліцензіатом ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері охорони здоров'я.

За результатами проведеної позачергової акредитації головна акредитаційна комісія може прийняти рішення про присвоєння закладу певної акредитаційної категорії, зниження категорії закладу або анулювання акредитаційного сертифіката.

У разі анулювання ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики, виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами відповідна головна акредитаційна комісія приймає рішення також і про анулювання акредитаційного сертифіката. Якщо прийняте рішення про анулювання акредитаційного сертифіката або зниження акредитаційної категорії, раніше виданий закладу сертифікат анулюється.

У разі незгоди з експертним висновком керівник закладу будь-якої форми власності може подати протягом 10 робочих днів з дати ознайомлення з експертним висновком апеляцію до МОЗ з вимогою провести повторну експертну оцінку експертною групою у новому складі або безпосередньо оскаржити експертний висновок у судовому порядку. Якщо керівник закладу не погоджується з експертним висновком, підготовленим за результатами повторної експертної оцінки, він може оскаржити його у судовому порядку.

Таким чином на цей час медичне законодавство містить дієвий механізм визначення якості надання медичних послуг закладами охорони здоров'я незалежно від форми власності. Акредитація є офіційним визнанням факту наявності в медичному закладі можливостей та умов для якісного, своєчасного, медичного обслуговування населення, дотримання ним стандартів у сфері охорони здоров'я, відповідності медичних (фармацевтичних) працівників єдиним кваліфікаційним вимогам. Хоча процедура акредитації для більшості закладів визнана добровільною, усе більше медичних закладів, особливо

приватних, вдаються до отримання акредитаційного сертифіката. Так, за результатами 2020 року усього 346 медичних закладів пройшло процедуру акредитації – 227 приватної та 119 публічної форми власності, із них вищу категорію отримало 105 закладів охорони здоров'я [5], що свідчить про існування дієвого механізму для постійного підвищення якості надання медичних послуг медичними закладами, підвищення рівня медичної допомоги та безпеки пацієнтів у акредитованих закладах охорони здоров'я в Україні.

Література

1. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
2. Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.1997 р. №765. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-97-%D0%BF>.
3. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Про вдосконалення державної акредитації закладів охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 14.03.2011 р. №142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0678-1>.
5. Звіт Головної акредитаційної комісії при МОЗ України за 2020 рік. URL: <https://moz.gov.ua/akreditacija-zakladu>.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Роль гражданского общества в противодействии коррупции

Боленкова К.С., студентка

Научный руководитель:

Борщевская А.Э., к.ю.н.

*«БИП – Университет права и социально-информационных технологий»,
Республика Беларусь*

Когда мы говорим о гражданском обществе, то подразумеваем наиболее активную часть населения, которое через организации и движения, мобилизует социальную энергию для того, чтобы громко заявлять о своих принципиальных ценностях и убеждениях.

Центром гражданского общества являются негосударственные организации, которые могут быть основаны на формальном членстве или формально зарегистрированы, однако, они, как правило, независимы от органов государственной власти и политических партий. Общественные организации участвуют в оказании общественных услуг различным целевым организациям, и различаются организацией – от международных структуризаций по всему миру до небольших местных самодеятельных организаций.

Так как гражданское общество уделяет внимание существующим проблемам, то и коррупцию оно не может обойти стороной. Государство и гражданское общество — это взаимосвязанные структуры. Иногда институты гражданского общества могут создаваться в противовес государству. Но зачастую государство само способствует созданию различных институтов, для того, чтобы способствовать решению важных вопросов [1].

Этому способствует и международный опыт, закрепленный в конвенциях ООН.

Согласно ст. 13 Конвенции ООН против коррупции, каждое государство должно принимать надлежащие меры для содействия активному участию гражданского общества в предотвращении коррупции и борьбе с ней и для углубления понимания обществом факта существования, причин и опасностей коррупции:

- привлечение населения к процессам принятия решений и усиления прозрачности их принятия;
- обеспечение эффективного доступа населения к информации и проведения мероприятий по информированию населения;
- уважение, поощрение и защита свободы поиска, получения, опубликования и распространения информации [2].

Укрепление сотрудничества государственной власти с обществом в сфере противодействия коррупции требуют и рекомендации Стамбульского плана, третий принцип которого предусматривает поддержку активного участия общественности в реформах через содействие общественному обсуждению проблем коррупции и участия граждан в предупреждении ее проявлений путем:

- инициирования на разных уровнях кампаний по повышению осведомленности общества и проведению образовательных программ, касающихся негативных последствий коррупции;
- привлечения неправительственных организаций к мониторингу деятельности государственного сектора, обеспечение наличия в этих организациях необходимых методов и навыков для предотвращения коррупции;
- расширение сотрудничества между правительственными структурами, неправительственными организациями, частным сектором, профессиональными организациями, независимыми аналитическими центрами в вопросах противодействия коррупции;
- утверждение положений, которые будут гарантировать неправительственным организациям необходимые права для эффективного участия в борьбе с коррупцией
- обеспечение доступа общественности к информации, имеющей отношение к сфере противодействия коррупции [3].

Как свидетельствует международный опыт, представители гражданского общества, главным образом общественные организации могут в контексте предотвращения и противодействия коррупции поддерживать сотрудничество с властью и обществом посредством следующих способов:

- 1) способствовать повышению антикоррупционной образованности, росту осознания опасности и негативных последствий коррупции у граждан;
- 2) действовать в качестве катализаторов и посредников, выступая «мостом» в налаживании и поддержке двустороннего сотрудничества между заинтересованными сторонами;
- 3) выступать в качестве экспертов по антикоррупционным вопросам, формируя отдельные группы, необходимые для усиления влияния на государственные процессы антикоррупционного характера;
- 4) проводить различные исследования и формировать предложения по совершенствованию государственной политики в сфере противодействия коррупции;
- 5) осуществлять мониторинг реализации национальной антикоррупционной стратегии и государственных программ предотвращения коррупции.

Эффективность и результативность этих задач в общенациональном масштабе в значительной степени зависит именно от повышения уровня привлечения граждан к антикоррупционной деятельности и кампаниям общественных организаций, а не только от желания органов государственной власти считаться с позицией институтов гражданского общества. Ведь формирование общественными организациями нетерпимого отношения к коррупции в обществе, предоставление практических советов представителям местной общины относительно путей противодействия коррупции в конкретных случаях, повышение общего правосознания населения может дать более существенный эффект опосредованного влияния на формирование и реализацию антикоррупционной политики. Потому что общественное мнение

является движущей силой процессов осуществления реальных изменений в обществе и государстве.

В связи с вышеизложенным, можно сделать следующие выводы и предложения:

1. На данном этапе развития Беларуси власть еще не воспринимает институты гражданского общества за полноценных партнеров, что связано с отсутствием заинтересованности органов власти реально сотрудничать с представителями общественности в борьбе с коррупцией, а также в связи с недостаточной активностью общественных организаций и слабым представительством в них граждан.

Это, по нашему мнению, связано с тем, что представители общественности в основном концентрируются на мониторинговых функциях, а не на информационно-просветительной деятельности среди граждан и повышении их антикоррупционной культуры, привлечении их в свои кампании и деятельность

2. С целью усиления своего влияния на противодействие коррупции в государстве общественные организации антикоррупционной направленности должны более активно взаимодействовать с широкой общественностью и СМИ, усилить работу в направлении повышения правового сознания граждан.

Литература

1. Рафиев, Р. Б. Роль гражданского общества в противодействии коррупции. Молодой ученый. 2015. № 22 (102). С. 467-469. URL: <https://moluch.ru/archive/102/23055/> (Дата доступа: 28.10.2021).

2. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции, принята резолюцией 58/4 Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml. (Дата доступа: 28.10.2021).

3. План действий по борьбе с коррупцией для Армении, Азербайджана, Грузии, Российской Федерации, Таджикистана и Украины : 5-ая ежегодная встреча сети по борьбе с коррупцией для стран с переходной экономикой 10 сентября 2003 года, Стамбул, Турция. URL: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/12603263.pdf>. (Дата доступа: 28.10.2021).

Конституційні засади забезпечення та реалізації права людини на освіту в сучасних умовах карантинних обмежень, спричинених поширенням коронавірусної інфекції

Васильченко А.П., студентка

Науковий керівник:

Верлос Н.В., к.ю.н, доцентка

Запорізький національний університет

Реалізація та дотримання прав і свобод людини – пріоритетний принцип будь-якої держави світу. Права людини стосуються різних аспектів життєдіяльності, адже вони є фундаментальним принципом розвитку не тільки

самої людини, але й держави, найважливішим обов'язком якої є саме забезпечення гарантій реалізації цих прав.

Важливого значення в сучасних умовах державотворення набуває реалізація культурних прав людини, які являють собою комплекс тих прав і свобод, що забезпечують можливості вільного духовного розвитку людини за допомогою доступу до духовних здобутків свого народу і всього людства. Культурні права містять в собі достатній перелік необхідних прав кожної людини, але одним з найважливіших є право на освіту. Адже, відповідно до міжнародних та національних правових норм, ці права передусім забезпечують участь людини в культурному житті суспільства. Саме тому гарантування реалізації права на освіту є актуальним завжди.

Освіта є одним із базових конституційних прав людини, закріпленим Декларацією прав людини, Конституцією України та Законом України «Про освіту». Якість та доступність освіти мають прямий вплив на доходи, розвиток та соціалізацію суспільства. Але, на жаль, перехід на дистанційне навчання, який був спричинений поширенням пандемії з 2020 року та встановленням у зв'язку із цим низки карантинних обмежень, спричинив погіршення якості та доступності освіти, а також став причиною появи цифрової нерівності, яка полягає у нерівному доступі до комп'ютерних технологій у галузі освіти.

Метою даної роботи є з'ясування проблем, які виникають під час гарантування реалізації конституційного права на освіту, саме в умовах дистанційного навчання, спираючись при цьому на національний та міжнародний досвід.

Розпочинати дослідження даної теми треба насамперед з необхідності забезпечення та використання права на освіту. Згідно з національним законодавством повна загальна середня освіта є обов'язковою, до того ж міжнародне право також відображає необхідність освіти, а саме у ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права: кожен має право на освіту, початкова освіта повинна бути обов'язковою і безоплатною для всіх.

Гарантування реалізації права на освіту визначається саме в правовій базі кожної держави. Таким чином, законодавство України, а саме Конституція, визначає основний напрям діяльності держави задля забезпечення гарантій права на освіту. Відповідно до ч.3 ст.53 Конституції України: держава забезпечує доступність і безоплатність різних форм навчання, а також надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Також Україна надає можливість усім громадянам отримати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (ч.4 ст.53 Конституції України), що і свідчить про гарантування державою права людини на освіту.

Не менш важливим є рішення Конституційного Суду України від 2004 року, справа № 5-рп/2004, який розтлумачив положення цієї статті так: доступність освіти – це конституційні гарантії реалізації права на освіту, які ґрунтуються на принципах рівності, визначених ст. 24 Конституції України, тобто нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, а держава зобов'язана створити усі можливості для реалізації цього права [1].

Але, на жаль, перехід до дистанційного навчання став перешкодою щодо реалізації цього принципу, адже не кожна особа має у вільному доступі певні цифрові засоби, які є необхідними при запровадженні даної форми навчання. Більша частина населення України відчуває цифрову нерівність з цього приводу: відсутність гаджетів у сільських школах, ліцеях, малозабезпечених сім'ях.

Виходячи зі змісту ст. 26 Загальної Декларації прав людини, яка визнана на міжнародному рівні, а до того ж і ратифікована Україною, можна зробити висновок: кожна особа має право на освіту, а гарантіями реалізації цього права виступають безкоштовність, принаймні початкової та середньої освіти, загальнодоступність та принцип терпимості і дружби між усіма народами.

Міністерство цифрової трансформації України запустило безкоштовний онлайн-курс для викладачів щодо організації дистанційного навчання під час карантину. Держава гарантує безоплатність освіти саме через доступ до різних платформ, які можуть використовувати викладачі, або ж навіть є випадки, коли українські університети для навчання використовують соціальні мережі. Щодо міжнародного досвіду, то в Німеччині та Італії викладачі записують лекції у форматі відео, а потім вільно і безоплатно розповсюджують посилання серед студентів.

Але слід звернути увагу, що однією з найважливіших гарантій забезпечення реалізації права на освіту є якість освіти. Адже гарантування дійсної реалізації цього права можливе лише за умови дотримання усіх принципів гарантування права на освіту та забезпечення якості освітніх послуг. У зв'язку з цим вітчизняний дослідник О.І.Сушинський зазначив: « визначення якості освіти розуміється як захист прав споживачів освітніх послуг».

Розглядаючи міжнародний досвід з приводу цього питання, необхідно зазначити, що у 2005 році Європейська мережа із забезпечення якості вищої освіти, за дорученням міністрів країн-учасниць Болонського процесу, розробила узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості освіти. Дані стандарти і рекомендації насамперед підтримують «Грацьку Декларацію від 2003 року», де йдеться про те, що забезпечення якості освіти – це ствердження взаємної довіри та гарантування більшої прозорості між національними системами та предметними галузями [2].

На жаль, гарантувати якість освіти в умовах дистанційного навчання стає досить складно. Адже для цього необхідні сучасні онлайн-технології, а саме відсутність технічних проблем, які з'являються постійно через перенавантаження онлайн-платформ.

Наступним важливим принципом здобуття освіти є гарантування її вільності, тобто кожна держава має гарантувати своїм громадянам, кожній людині, яка перебуває на її території вільний вибір здобуття освіти, вільний розвиток своєї особистості. Відповідно до ст.23 Конституції України держава забезпечує вільний і всебічний розвиток кожної людини, її особистості. Щодо Закону України « Про освіту », то у ст. 18 визнається право на вільний вибір закладу освіти, установи, видів, форм та темпу здобуття освіти.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права у ст.1 наголошує, що всі народи мають право на самовизначення, вільно забезпечують свій культурний розвиток, а держави-члени цього пакту зобов'язані здійснити усі можливі заходи, щоб забезпечити права, визначені в цьому нормативному акті(згідно з ч.1 ст. 2). Але, на жаль, ні Конституція Німеччини, ні Конституція США не містить прямого дозволу щодо створення приватних шкіл, наявність яких гарантувала б вільний вибір здобуття освіти. А тепер, враховуючи те, що здобуття освіти можливе лише в онлайн форматі, реалізація принципу вільності стає неможливою. Жодна з країн світу не може надавати право вибору форм навчання, саме в умовах пандемії, що значно звужує можливість забезпечити реалізацію права на освіту кожній людині.

Кожна держава для реалізації права на освіту повинна гарантувати рівність доступу до цього права. Доктор юридичних наук Т.М. Матюшева звертає увагу на те, що значна частина міжнародно-правових документів містить формулювання принципу рівноправ'я та заборони дискримінації при здійсненні права на освіту.

Дійсно, відповідно до статті 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації держави – учасники зобов'язалися заборонити та ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах, особливо відносно здійснення права на освіту та професійну підготовку. Також у 1989 році міжнародна спільнота приймає Конвенцію про права дітей, у ст. 28 якої усі держави – учасниці зобов'язалися гарантувати рівність доступу до інформації у галузі освіти. А Європейські співтовариства у Протоколі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріпили: нікому не може бути відмовлено у праві на освіту.

Дистанційне навчання створює низку перешкод, через які гарантування рівного доступу до освіти стає складним, адже не всі учні, студенти мають рівний доступ до інформації у галузі освіти у зв'язку з пандемією.

Цікавим є також те, що гарантування рівності здобуття освіти для держави є обов'язком, наприклад, Конституція Республіки Польща покладає на публічну владу обов'язок забезпечити громадянам загальний і рівний доступ до освіти. Виходить, що гарантування рівного доступу до освіти в умовах дистанційного навчання для держави також має стати обов'язком.

Отже, треба зазначити, що право на освіту є міжнародно визнаним правом людини, воно має загальний характер та є рівним для всіх, незалежно від віку, раси та інших ознак. Кожна держава, визнаючи це право на конституційному рівні, зобов'язана створювати належні умови для його реалізації людиною. Проблеми, які виникають під час дистанційного навчання та стають перешкодою до доступу в галузі освіти кожна держава повинна вирішувати, а також створювати усі належні умови, щоб запобігти їх появі.

Література

1. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність

дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти): Рішення Конституційного Суду України від 04.03. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#Text>

2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. К.: Ленвіт, 2006. 35 с.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

4. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Нормативно-правове закріплення кваліфікаційних вимог до косметолога: досвід України та США

Говоруха К.О., студентка

Науковий керівник:

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професорка, член-кор. НАПрН України,

Заслужений юрист України

Запорізький національний університет

У перекладі з грецької «косметологія» (kosmetike) – це «мистецтво прикраси». Історія косметології налічує не менш як двадцять тисяч років. Ще первісні люди почали зволожувати шкіру, зберігаючи її від агресивних променів сонця, дощу та морозу. Вважають, що одні з найперших косметичних процедур виникли в Єгипті, на папірусі були знайдені рекомендації щодо видалення волос та бородавок. У дев'ятнадцятому столітті почалося масове виготовлення косметичних засобів, що і стало основою для розвитку сучасної косметології [1, с. 5].

Компанія «Pro-Consulting» провела статистичне дослідження ринку косметологічних послуг в Україні. Так, наприклад, в Одесі 41% дорослого населення міста два або три рази на тиждень відвідує салони або індивідуальні кабінети, що надають послуги у сфері косметології. Світовий ринок салонів у 2017 році оцінювався у 128,59 млрд. доларів США, а прогноз на 2024 рік – 190,81 млрд доларів США. Дійсно такі дані вражають, дана сфера стає все більш популярною [2].

Косметолог працює не тільки з зовнішністю людини, а ще й з її здоров'ям. Невдале проведення косметологічної процедури або використання неякісної косметики, може зашкодити як внутрішньому, так і зовнішньому здоров'ю людини. Відомо багато випадків зараження клієнта невиліковною хворобою або знівечення обличчя. Чому ж це відбувається?

Однією з головних проблем ринку косметологічних послуг в Україні є відсутність чіткого визначення у законодавстві кваліфікаційних вимог до косметолога. Вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері є необхідним для

подолання прогалини у законодавстві України та для формування найоптимальніших вимог до такого спеціаліста.

Питання нормативно-правового регулювання косметологічних процедур в Україні вивчали, такі науковці, як А.І. Садовенко, А.А. Герц, А.Б. Берізіна, Д.О. Седляр, Р.О. Федоров. Дослідження особливостей косметології здійснили: В.П. Федотов, В. А. Бочаров, Є.Ю. Корецька, Є.В. Єрмолаєва, Т.М. Помаскіна, В.В. Щіпіцина, Т.О. Матвєєва, А.С. Мограбян, Л.О. Хімейчук, Н.Ю. Сенишин.

У нормативно-правових актах України не визначаються поняття «косметології» та «косметолога», крім того, не встановлені кваліфікаційні вимоги до працівників у цій сфері. Отже, доречним є звернутися до наукових праць, так В.П. Федотова, В.А. Бочарова, Е.Ю. Корецька визначають, що косметологія – це розділ клінічної медицини, який вивчає появу і характер косметичних дефектів шкіри, а також розробляє методи і способи їх усунення, маскування і профілактики [1, с. 6].

Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників у сфері охорони здоров'я затверджений Міністерством охорони здоров'я України від 29.03.2002 року визначає таку професію, як провізор-косметолог. Його обов'язками є: забезпечувати технічну підготовку виробництва парфумерно-косметичних засобів в промислових умовах; складати нормативно-технічну документацію виробництва парфумерно-косметичних засобів; проводити стандартизацію та сертифікацію парфумерно-косметичної продукції; виготовляти та контролювати якість лікувально-косметичних та косметичних засобів екстемпорального виробництва; надавати косметологічну допомогу населенню; здійснювати фармацевтичну опіку з метою визначення патологічного стану шкіри та її придатків [3].

До провізора-косметолога вищої категорії висуваються такі вимоги, як: повна вища освіта (спеціаліст, магістр) за напрямом підготовки «Фармація», спеціальністю «Технологія парфумерно-косметичних засобів» з наступною спеціалізацією за фахом «Провізор-косметолог»; підвищувати кваліфікацію (курси удосконалення, стажування, передатестаційні цикли тощо); наявність сертифіката провізора-спеціаліста та посвідчення про присвоєння (підтвердження) вищої кваліфікаційної категорії з цієї спеціальності; стаж роботи за фахом – понад 10 років [3].

Незрозумілим є питання, яку саме косметологічну допомогу може надавати косметолог-провізор. Якщо ми проаналізуємо кваліфікаційні вимоги до цієї професії, зможемо зробити припущення, що це все ж таки послуги консультативного характеру щодо стану шкіри, виду косметики, яка необхідна людині, консультація щодо якості косметичних засобів, поради щодо порядку виготовлення парфумерно-косметичної продукції та інше. Отже, це не послуги безпосереднього здійснення косметологічних процедур.

Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників у сфері охорони здоров'я затверджений Міністерством охорони здоров'я України містить інформацію про таку професію, як сестра медична з косметичних процедур. Основними її завданнями є: надавати косметологічну допомогу населенню під керівництвом лікаря; впроваджувати раціональну технологію

гігієнічного та лікувально-профілактичного догляду за шкірою та її придатками відповідно до індивідуальних особливостей хворого; виконувати призначені лікарем косметичні (чистку шкіри обличчя, косметичні маски тощо) та фізіотерапевтичні процедури; проводити косметичний, пластичний та лікувальний масаж, косметичну гімнастику [3].

Кваліфікаційні вимоги: сестра медична з косметичних процедур вищої кваліфікаційної категорії: неповна вища освіта (молодший спеціаліст) або базова вища освіта (бакалавр) за напрямом підготовки «Медицина», спеціальністю «Сестринська справа», «Лікувальна справа» або «Акушерська справа». Стаж роботи за фахом – понад 10 років [3]. Потрібно звернути увагу на те, що такі процедури як чистка шкіри обличчя або навіть нанесення масок повинні здійснюватися особою, яка має неповну або базову вищу освіту у сфері медицини.

Популярним є проведення таких процедур, як біоревіталізація, мезотерапія, редермалізація та контурна пластика. Все це ін'єкційні методики, що пов'язані з веденням гіалуронової кислоти. В основних завданнях медичної сестри з косметичних процедур не йдеться згадка про такі маніпуляції, постає питання, хто може це здійснювати?

Існують такі професії, як лікар-хірург пластичний, лікар-хірург дерматолог та лікар дерматолог. Основними завданням лікаря-хірурга пластичного є проведення пластичних операцій. Під пластичними операціями розуміють операції, що спрямовані на усунення деформацій і дефектів органу, тканини або поверхні людського тіла. Основними завданнями лікаря дерматолога є диференційна діагностика хвороб та новоутворень шкіри; діагностування змін шкіри при захворюваннях внутрішніх органів і систем. Лікар-хірург дерматолог здійснює дерматоскопію, забір матеріалу (різних видів біопсій шкіри) для проведення патоморфологічного дослідження, проведення шкірних прик- та патч-тестів для діагностики алергії, дерматохірургію.

Ми бачемо, що поза увагою залишаються ін'єкційні процедури, пілінги та депіляції. Дійсно, можна зробити припущення, що медична сестра з косметичних процедур може здійснювати такі маніпуляції, але це прямо не визначено нормативно. На практиці ж, навіть ін'єкційні процедури проводять так звані «косметологи», які взагалі не мають медичної освіти, а це може істотно зашкодити здоров'ю клієнта. Спеціаліст у сфері косметології повинен не тільки знати, як правильно провести таку процедуру, а ще й розуміти, як потрібно дезінфікувати інструменти та приміщення, як надати першу допомогу людині при алергічній реакції або втраті свідомості.

США одна з країн, яка затвердила чіткі вимоги до осіб, які бажають здійснювати косметологічні процедури. Так, Американська асоціація естетичної медицини та операцій визначила, що такі маніпуляції як пілінги, альгінатні маски, депіляції, використання цитоактивних ампул, косметологічні масажі, чистки обличчя, ін'єкційні процедури, процедури з використанням лазера повинні здійснювати медичні сестри, що спеціалізуються у сфері естетики. Для того, щоб стати таким спеціалістом необхідно отримати ступінь молодшого спеціаліста по справі медичної сестри (ADN) або отримати ступінь

бакалавра у цій сфері (BSN). Обов'язковим є проходження спеціалізованих курсів в акредитованій установі та отримання сертифікату [5]. Крім того, у певному штаті може бути запроваджений обов'язок отримання ліцензії для провадження такої діяльності.

В окремих штатах можуть бути встановлені додаткові вимоги щодо здійснення косметологічної діяльності, наприклад, у Нью-Йорку відповідно до ст.28 Закону Нью-Йорка «Про медичні послуги» у медичної сестри-естета повинна бути укладена письмова угода з кваліфікованим лікарем про співпрацю.

Схожі вимоги існують в штаті Кентууккі, Мічігані, Міссісіпі, Южній Дакоті та Флориді [6].

Сполучені Штати Америки – федеративна країна, але в жодному штаті не можна провадити косметологічну діяльність без отримання відповідної фахової освіти в акредитованому вищому навчальному закладі. Такий підхід допомагає зменшити кількість непрофесіоналів, що працюють у даній сфері.

Для нормативного закріплення кваліфікаційних вимог до косметолога в Україні є необхідним:

1. Створити окремий Закон України «Про порядок надання косметологічних послуг», в якому визначити кваліфікаційні вимоги до косметолога, визначити поняття косметологічної послуги, видів процедур, які може провадити косметолог, визначити порядок перевірки законності діяльності такого спеціаліста.

2. Запровадити обов'язкове отримання косметологами, що користуються як інвазивними методами, так і неінвазивними методами у своїй діяльності дипломами ступеня молодшого спеціаліста з сестринської справи або диплома бакалавра «Сестринська справа», «Лікувальна справа».

3. Здійснювати ліцензування окремих видів косметологічної діяльності та визначити порядок отримання такої ліцензії.

Відповідні нововведення допоможуть зробити ринок косметологічних послуг більш якісним та безпечним.

Література

1. Федотов В. П., Бочаров В. А., Корецкая Е. Ю. Основи практичної косметології: навч. посіб. Запоріжжя: «Просвіта», 2016. 304 с.

2. Бізнес дослідження ринку косметичних послуг: статистика. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/investment-digest> (дата звернення 25.10.2021).

3. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 Охорона здоров'я: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2002 р. № 117. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02#Text> (дата звернення: 25.10.2021).

4. Класифікатор професій: Наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327. Дата оновлення: 18.08.2020. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення 25.10.2021).

5. Кваліфікаційні вимоги до косметолога: американська асоціація естетичної медицини та операцій. URL: <https://aaams.net/articles/considering-becoming-an-aesthetic-nurse-heres-what-you-need-to-know/> (дата звернення 25.10.2021).

6. Про медичні послуги: Закон Нью-Йорка від 15.10.2004. URL: <https://www.health.ny.gov/regulations/> (дата звернення 25.10.2021).

Джерела та методи фінансування публічних видатків у сфері охорони здоров'я: досвід України та США

Говоруха К.О., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Охорона здоров'я є одним із пріоритетних напрямків державної політики, тільки забезпечивши базові потреби населення, можна розвиватися у науковій, культурній та соціальній сфері, що дуже важливо для створення міцної держави. Забезпечення якісного та ефективного лікування неможливо без обладнання лікарень сучасними приладами, без здійснення закупівель ліків, без встановлення гідної заробітної плати працівників у сфері медицини. Запроваджена в Україні медична реформа не може повноцінно функціонувати без належного фінансування, а у період пандемії COVID-19 увага до цієї сфери зросла ще більше. Наприклад, видатки у 2018 році склали 115,9 млрд грн, у 2019 році 128 млрд грн, у 2020 році 133,6 млрд грн, а у 2021 році 194, 7 млрд грн [1]. Дійсно, такі дані вражають, адже вбачається стрімке зростання видатків у галузі охорони здоров'я.

У 2015 році Урядом було проголошено проведення медичної реформи в Україні, однією із її складових є трансформування порядку фінансування галузі охорони здоров'я. 30 листопада 2016 року Розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я», в якій було визначено, що основною метою реформи є створення та запровадження нової моделі фінансування, яка передбачає чіткі та прозорі гарантії держави щодо обсягу безоплатної медичної допомоги, ефективного захисту населення у разі хвороб, а також створення стимулів поліпшення якості надання медичної допомоги [2]. Такі зміни були підтримані і Національним банком України, і Всесвітньою організацією охорони здоров'я.

З 2020 року було запроваджено Програму медичних гарантій на рівні вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги. Дана програма включає і проект «Доступні ліки», який надає можливість отримати безкоштовно ліки для хворих на діабет II типу, на серцево-судинні захворювання та бронхіальну астму. Медичним працівникам було підвищено заробітну плату, а також постійно підтримується функціонування додатку eHealth, тим самим зменшується навантаження на працівників медицини у сфері адміністративних

завдань. Крім того, в Україні були запровадженні електронні висновки щодо народження дитини. Все це свідчить про реалізацію завдань медичної реформи, але і залишається безліч питань, які є наразі не вирішеними.

Наприклад, через недостатнє фінансування туберкульозних та психіатричних закладів, вони опинилися під загрозою закриття. Заробітна плата медичних працівників, не зважаючи навіть на її підвищення, залишається на незадовільному рівні. Якість медичного обслуговування, навіть із запровадженням процедури укладання декларацій із сімейним лікарем, також не зросла на очікуваний рівень. Все це свідчить про необхідність продовження вивчення теми фінансування галузі охорони здоров'я, адже навіть за даними на порталі виконавчої влади України, наша країна займає перше місце в Європі по поширеності катастрофічних витрат, які пов'язані зі здоров'ям, і які призводять до збіднення родин пацієнтів.

Питання фінансування галузі охорони здоров'я вивчали такі науковці, як Н.А. Авраменко, М.О. Білінська, У.В. Беверидж, Г.Д. Дзяк, Л.О. Жаліло, О.В. Покатаєва, О.В. Солдатенко, Д.М. Шатковська, С.В. Скріпкін, О.А. Орлюк, М. У. Мацелик, А. В. Нечай.

Основоположними актами у сфері регулювання фінансування галузі охорони здоров'я є Бюджетний кодекс України від 08.07.2010р. № 2456-VI, Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992р. № 2801-XII та Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19.10.2017р. № 2168-VIII.

У статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» визначається, що обсяг коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на реалізацію програми медичних гарантій, щорічно визначається в Законі України про Державний бюджет України як частка валового внутрішнього продукту (у відсотках) у розмірі не менше 5 відсотків валового внутрішнього продукту України [3]. В Україні видатки у сфері охорони здоров'я здійснюються з трьох джерел: державні бюджети, місцеві бюджети та кошти, що сплачуються пацієнтами за надані їм медичні послуги.

Цікавим є досвід США у цій сфері. За даними компанії «Мерк інд Ко. Інкорпорејтед» сфера охорони здоров'я фінансується в країні з таких джерел: державний бюджет (державні програми Medicare та Medicaid), страхування та кошти сплачені пацієнтами за надані їм послуги. Все ж таки основним джерелом є приватні плани страхування, адже система отримання медичної допомоги прив'язана до наявності страхового полісу. У Сполучених Штатах рівень якості медичного обслуговування є достатньо високим, але занадто дорогим. Витрати на охорону здоров'я у США неухильно зростали за останні 60 років, і, за прогнозами, до 2028 року країна витратить на охорону здоров'я 6,2 трильйона доларів, що становить 19,7% від валового національного продукту. У 2019 році витрати на особу склали 11 582 доларів [4].

У 2019 році США зіткнулося з проблемою доступу осіб до системи охорони здоров'я, адже боротьба з пандемією ускладнена неможливістю отримати швидку допомогу у разі погіршення самопочуття, особі, яка не має

страхового полісу. Дійсно у країні функціонували програми Medicare та Medicaid, які надавали можливість отримати допомогу верствам населення, які знаходяться за межами бідності та літнім людям, але цього замало. Пріоритетним напрямком стало не тільки спрямовувати кошти на якість медичного обслуговування, а ще й працювати з доступом осіб до медицини.

Отже, наразі США більш відома як країна, де фінансування сфери охорони здоров'я пов'язане з приватним аспектом. Такий підхід має як свої переваги, так і недоліки. Основною проблемою залишається доступ осіб до медицини. Крім того, останнім часом, як зазначалося вище, вбачається зростання витрат на сферу охорони здоров'я. Внаслідок цього особливо страждає сектор бізнесу, так як на його долю приходить близько 1/3 державних витрат на охорону здоров'я, які надходять через страхові внески за планами привілеїв для працівників, корпоративні податки та благодійні внески [5].

В Україні ми бачимо протилежну проблему, доступ до медичних послуг більш широкий ніж в США, але значно нижчий рівень якості медичної допомоги. У той же час в Україні наявна невідповідність деяких законодавчих норм. Наприклад, у Конституції України у ст. 49 встановлюється, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [6]. Постановою Кабінету Міністрів України встановлено перелік платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах. Певні положення цієї постанови визнані неконституційними, адже посягають на право людини на безоплатну медичну допомогу. Чи дійсно встановлення платних медичних послуг є виправданим? З одного боку, ми можемо казати про порушення права людини на безоплатну медичну допомогу, з іншого боку, деякі медичні послуги мають обов'язковий характер, наприклад, медичні огляди для отримання виїзної візи. Введення платних послуг допомагає фінансуванню видатків у сфері охорони здоров'я, які наразі потребують постійного збільшення.

Важливим є визначення методу розподілу бюджетних коштів, адже завдяки цьому реалізація завдань держави у певній сфері – ефективна або ні. Бюджетний кодекс України у статті 20 визначає, що у бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів [7]. Основним елементом програмно-цільового методу є бюджетні програми. Бюджетні програми затверджуються з урахуванням кількості бюджетних коштів. Наприклад, Наказом Міністерства фінансів України та Міністерства охорони здоров'я України визначено типовий перелік бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Охорона здоров'я». Включаються такі види програм: Бфагатопрофільна медична допомога населенню, що надається територіальними медичними об'єднаннями (КТКВК 080102); Спеціалізована стаціонарна медична допомога населенню (КТКВК 080201); Діагностика і лікування у клініках науково-дослідних інститутів (080202) та інше [8].

Програмно-цільовий метод використовується для розподілу коштів між розпорядниками бюджетних коштів та для реалізації бюджетних програм. А розподіл коштів між розпорядниками нижчого рівня здійснюється методом

кошторисним, тобто безпосередньо фінансуються заклади охорони здоров'я. Наприклад, у США кошти розподіляються не кошторисним методом, а безпосередньо на надання медичних послуг. Основною перевагою кошторисного методу є чіткість у визначеності обсягу видатків, але, у той же час, не дозволяється оперативно змінювати обсяг фінансування для виконання певних завдань.

Функціонування галузі охорони здоров'я прямо залежить від державної політики у сфері видатків, так нами пропонується: усунути невідповідності у законодавстві щодо права осіб на отримання безоплатної медичної допомоги; ввести додаткові джерела фінансування галузі охорони здоров'я (наприклад, встановлення обов'язкового медичного страхування в Україні); прийняти єдиний нормативно-правовий акт Кодекс України про охорону здоров'я, у якому уніфікувати підходи до ключових питань у сфері медичних гарантій.

Література

1. Видатки у сфері охорони здоров'я: офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration> (дата звернення 26.10.2021).
2. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 1013-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 26.10.2021).
3. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (дата звернення 26.10.2021).
4. Огляд фінансування галузі охорони здоров'я у США. URL: <https://www.merckmanuals.com/home/fundamentals/financial-issues-in-health-care/overview-of-health-care-financing> (дата звернення 26.10.2021).
5. Чорна В.В. Порівняльний аналіз сфери охорони здоров'я України та країн Європейського Союзу. Організація медичної допомоги. 2021. № 1 (87). С. 45-49.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.10.2021).
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010р. № 2456-VI. Дата оновлення: 29.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 26.10.2021).
8. Перелік бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Охорона здоров'я»: Наказ Міністерства фінансів України та Міністерства охорони здоров'я України від 25.07.2013. № 693/633. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z1306-13> (дата звернення 26.10.2021).

Сутність та правове регулювання криптовалюти

Гутник Є.С., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Завдяки глобалізації та розвитку ІТ-технологій почався процес оцифрування (англ. digitalization) всіх сфер суспільного життя: у тому числі зростання популярності безготівкових розрахунків та онлайн-транзакцій. Проблемою є здатність держави контролювати проведення будь-яких фінансових операцій – передусім, для оподаткування, перевірки декларування, запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Недостатнє врегулювання обігу «криптовалюти» створює можливість для незаконного отримання прибутку.

Вивченням цього питання займалися: І.П. Ситник, Д.І. Вударська, В.Н. Усоський, В.О. Дядик, І.О. Нагорняк, Ю. Федченко. та інші.

Наразі існує багато видів криптовалюти. Найвідомішою є Bitcoin, що був створений у 2009 році Сатоші Накамото; використовують також Ethereum, Litecoin, Binance Coin, Tether, Solana та багато інших. На відміну від випуску будь-якої національної валюти (Національний Банк України (далі – НБУ) здійснює емісію гривні), криптовалюта не має емітента. Видобування здійснюється за допомогою майнінгу (mining) завдяки виконанню потужним комп'ютером завданого математичного алгоритму [1]. Хоча її називають «електронним золотом або сріблом», вона не забезпечена золотовалютним резервом держави або будь-якої організації. Одні науковці зазначають, що криптовалюта є цифровим товаром, за випуск якого майнери не несуть відповідальність: вони бажають отримати лише пов'язані з виробленням права, а не зобов'язання [2]. Інші вчені стверджують, що криптовалюта володіє ознаками валюти (за винятком емітента) та може бути обмінена на товари і послуги за домовленістю сторін; є платіжним засобом [1].

Варто відмітити фінансову нестабільність криптовалюти. Її первісною вартістю є вартість витраченої на видобування електроенергії, а вторинна – попитом на неї [3], тому курс коливається кожного дня на декілька відсотків. На прикладі Bitcoin можна спостерігати стрімке зростання вартості до 2017 року, після чого у 2018 році відбувся обвал ринку, потім – поступове збільшення ціни.

Метою запровадження криптовалюти було виключення банків чи інших фінансових посередників із ланки транзакцій за допомогою P2P технологій (англ. Peer-to-peer). Майнери самостійно створюють криптовалюту та обробляють операції з нею, а винагороду отримує перший з них [3].

Здійснення транзакцій характеризується високим рівнем анонімності та безпеки. Дані зберігаються на багатьох комп'ютерах у системі «блокчейн» (англ. blockchain); кожен із блоків пов'язаний із попереднім, що унеможливорює отримання неправомірного доступу до інформації). Хоча через «блокчейн» можна відслідкувати проведення операцій із криптовалютою, кінцевою точкою буде лише адреса гаманця, через яку неможливо встановити особу отримувача

та мету операції. Власник має криптографічний ключ доступу до своєї адреси [1]. Через цю особливість розрахунки криптовалютою можуть використовуватися для торгівлі об'єктами, що є виключеними з обігу або обмежено розповсюджуваними (зброя, наркотичні речовини); виконання протизаконних угод, укладених в DarkNet. Іншою небезпекою є можливість фінансування злочинів, тероризму, збут об'єктів, одержаних внаслідок правопорушення. Окрім того, анонімність власника дозволяє обійти зазначений у Законі України «Про запобігання корупції» обов'язок зазначати в декларації наявність криптовалюти.

Торгові платформи (Amazon, EBay, Etsy) приймають оплату біткоїнами; їх визнають сервіси PayPal, Wikipedia, компанія Microsoft та багато інших. Таким чином, є можливість купувати цінне майно або отримувати високоякісні послуги та не декларувати їх.

Міжнародний досвід використання криптовалюти є радше позитивним, однак немає однозначного ставлення до її сутності – відповідно, і принципу оподаткування. У США біткоїн є легальним, казначейство США класифікувало його як децентралізовану віртуальну валюту, Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами визнала як біржовий товар; він оподатковується, як власність – під час оплати за товар, продажу, отримання винагороди, тощо. На національному рівні країни-члени ЄС також вважають біткоїн легальним: для більшості він розглядається не як валюта, а як актив. У Німеччині дохід від торгівлі криптовалютою прирівнюється до прибутків від торгівлі творами мистецтва, тому прибуток може бути неоподаткованим (до 600 євро); сам біткоїн оподатковується як приватні гроші. У Франції біткоїн є фінансовим активом (споживчий кредит може бути наданий у біткоїнах). Можна стверджувати, що в Європі біткоїн не є об'єктом ПДВ (VAT), оскільки все ж вважається засобом здійснення платежів [4].

В Україні криптовалюту почали сприймати нещодавно. У 2017 було подано, але відкликано законопроект «Про обіг криптовалюти в Україні», який докладно регулював саме цю сферу. Натомість у вересні 2021 року було прийнято Закон «Про віртуальні активи» (станом на 27.10.2021 потрібно подолати вето Президента України). Цим законом віртуальний актив (далі – ВА) визначено як: 1) нематеріальне благо; 2) об'єкт цивільних прав; 3) має вартість; 4) виражений сукупністю даних в електронній формі. Окрім того, вводяться поняття гаманця ВА, ключа ВА, приділяється увага постачанню послуг та ринку [5]. Тобто, предметом регулювання є не лише відносини з обігу криптовалюти, а й будь-яких інших ВА (наприклад, NFT, токен-активи).

В законі точно зазначено, що ВА 1) не є засобом платежу на території України; 2) не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Отже, як нематеріальне благо ВА не має ніякого економічного змісту, він не є тотожним поняттю електронних грошей та валюти. У ст. 11, 17 закону надається можливість обміняти ВА на інші віртуальні активи, національну валюту (гривню), інші валютні цінності [5].

Право власності на ВА засвідчується володінням ключа ВА та може набуватися 1) внаслідок створення; 2) укладення та виконання правочину; 3) норм закону; 4) рішення суду. Згідно із законом, суб'єкти господарювання всіх

форм власності можуть провадити діяльність постачальника послуг, пов'язаних з обігом ВА, за умови попереднього отримання дозволу на надання таких послуг. Окремо виділяються фінансові ВА, які повинні бути емітовані резидентом України та обов'язково забезпечені (ЗВА): валютними цінностями (ВЦ); цінним папером чи деривативним фінансовим інструментом. Для надання послуг із обороту ЗВА (ВЦ) банком потрібна банківська ліцензія та дозвіл на надання послуг, а небанківською фінансовою установою – ліцензія НБУ на здійснення валютних операцій та дозвіл на надання послуг [5].

Наразі не врегульоване і питання податків на криптовалюту. Ю. Федченко відзначає, що оподаткування доходу від продажу криптовалюти здійснюється за загальними правилами: 18% податку та 1,5% військового збору. Оподаткованим доходом є вся сума коштів, отримана від продажу. Принаймні, така думка була висловлена в податковій консультації, наданій Державною податковою службою від 30.11.2020 р., N 4907/ПК/99-00-04-04-02-09 – що може змінитися із прийняттям спеціального закону. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (ПКУ) та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами досі перебуває на розгляді комітету Верховної Ради України [6].

Ю. Федченко визначила основні пропозиції, які він висуває: 1) операції з криптовалютами звільняються від ПДВ, що відповідає європейській практиці; 2) база оподаткування для податку на доходи фізичних осіб – це інвестиційний прибуток від операцій з криптоактивами, який оподатковується за ставкою 5% (протягом 5 років); 3) об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств – прибуток від операцій з криптоактивами, який визначається як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податків від продажу криптоактивів, та витратами, пов'язаними з їх придбанням або майнінгом [6].

В якості висновку можна зазначити, що в Україні ВА є об'єктом цивільних прав, нематеріальним благом, щодо якого можуть вчинятися правочини. Подання законопроектів на розгляд ВРУ було важливим кроком для встановлення державного контролю над обігом криптовалюти. Оскільки Закон «Про віртуальні активи» набирає чинності виключно з дня набрання чинності законом, що вносить зміни до ПКУ, врегулювання оподаткування ВА є терміновим; окрім того, потрібно встановити відповідальність за порушення законодавства в сфері обігу віртуальних активів – як для суб'єктів надання послуг, так і для власників криптовалюти.

Література

1. Нагорняк І.О. Правове регулювання криптовалюти в країнах ЄС. Одеса, 2018. 47 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9765>
2. Усоский В.Н. Сущность криптовалюты и исторические предпосылки возникновения абстрактного обязательства как условия эмиссии банком кредитных денег. Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр. К: ІЕП НАНУ. 2018. С. 47-55. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/handle/123456789/159908>

3. Дядик В.О. Правове регулювання обігу криптовалюти (міжнародний досвід). Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №8. С. 266-270. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/68.pdf
4. Usman W. Chohan. Assessing the Differences in Bitcoin & Other Cryptocurrency Legality Across National Jurisdictions. 2017. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3042248
5. Проект Закону про віртуальні активи: Проект Закону, підписаний Головою Верховної Ради України від 20.09.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110
6. Федченко Ю. «Крипта» в податкових обіймах. *Юридична газета online*. №16 (746). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kripta-v-podatkovih-obiymah.html>

Присяга у службовому праві: порівняльно-правовий аналіз досвіду України та зарубіжних країн (на прикладі Болгарії, Польщі)

Кремова Д.С., здобувачка

Запорізький національний університет

Чільне місце в системі адміністративного права України, а точніше у його підгалузі – службовому праві, займає інститут присяги. Аналізуючи історичні джерела, датовані із XVIII ст. до н.е., пам'ятки права, нормативно-правові акти сучасності, варто зазначити, що присяга як юридичний факт несла в собі через століття, історичні події, політичні, економічні, культурні, соціальні зміни, сакральне значення – присяга як «клятва» на вірність (з розвитком цивілізації змінювався той, кому клялися (землі, матері, Богу, полководцю, правителю, державі, народу, народу та державі), «урочиста обіцянка» виконувати обов'язки, покладені на особу зі складанням присяги (обов'язки, що передбачають чесне, сумлінне, відповідальне виконання дій, передбачених посадою; обов'язок «із гордістю нести високе звання» публічного службовця; виконання безпосередніх наказів, розпоряджень особи, що є безпосереднім керівником особи, що вступає на службу, якщо такі не суперечать Конституції та законам України). З часом складання присяги стало невід'ємним, обов'язковим етапом прийняття особи на посаду публічної служби та виникнення, як наслідок, службових правовідносин та для такої особи – набуття статусу публічного службовця.

В Україні нормативно-правові акти, що є «базисом» інституту присяги, закріплюють факт складання присяги як такий, який має наслідком вступ особи на посаду публічної служби. Особа, яка відмовилася скласти присягу, або ж не склала її в чітко зазначену дату та час з причин, що не є поважними, вважається такою, що не вступила на посаду і не має правовим наслідком наявність службових правовідносин. Для органу, вступ на посаду у якому передбачає проходження такого етапу, існує або окремий нормативно-правовий акт, що закріплює «присяжні» норми, або розділ (підрозділ) такого акту, або ж акт, що регулює функціонування такого органу, містить посилення на «базовий» акт у правовому підґрунті інституту присяги, а саме – Закон України «Про державну

службу». Так чи інакше всі вони так чи інакше закріплюють основні положення щодо обов'язково етапу вступу на публічну службу – складання присяги, а саме: підстави для складання присяги, організаційний аспект (особи, що організовують складання присяги, особи, що є обов'язковими «гостями» на заході, особи, що можуть бути присутніми на складанні присяги, день, час, місце (зал, відкрита місцевість) та ін.), текст присяги, подальша доля підписаного тексту присяги, обставини, за яких особа не з'явилась на складання присяги, у разі такого нез'явлення особи з поважної причини, організація перенесення складання присяги, відповідальність за порушення складеної присяги.

Досвід України варто розглядати комплексно. Аналізуючи правовий «базис» інституту присяги в Україні, категорії такого інституту, варто умовно виділити спільні ознаки: 1) урочистість процедури складання присяги 2) з моменту складання присяги особою розпочинаються службові правовідносини; 3) текст присяги містить урочисту обіцянку сумлінного виконання службових обов'язків; 4) обов'язковим елементом тексту присяги є обіцянка бути вірним своїй державі та українському народу; 5) текст присяги містить обов'язок дотримуватися Конституції України та положень; 6) текст присяги містить урочисту обіцянку дотримуватися прав і свобод людини і громадянина; 7) відмова від складання присяги не має наслідком виникнення службових правовідносин; 8) за порушення присяги передбачено відповідальність (як моральна, так і дисциплінарна).

Прикладом зарубіжного досвіду включення складання присяги до етапів вступу на публічну службу є досвід Болгарії. Ґрунтовний аналіз Закону про державного службовця [1, с. 607] дає можливість виділити спільні та відмінні ознаки між матеріальними та процедурними аспектами складання Присяги державного службовця в Україні та Болгарії. Так, спільними умовно можна виділити наступні ознаки: а) Присяга – урочиста, публічна обіцянка; б) прийняття Присяги як каталізатор виникнення службових правовідносин; в) Присяга – високий моральний обов'язок перед собою та своєю державою; г) відмова від Присяги має наслідком відсутність службових правовідносин, анулювання призначення на посаду; д) форма складання присяги – усна з письмовим закріпленням (особа залишає свій підпис під текстом Присяги); е) Присяга як обіцянка дотримуватися чинного законодавства держави та керуватися його положеннями під час виконання своїх службових обов'язків; д) зобов'язання неухильно, добросовісно виконувати свої службові обов'язки. Відмінними рисами є: а) тексти присяг у службовому законодавстві України є більш розширеними; б) як обов'язковий елемент текстів Присяги у українському службовому законодавстві містять обов'язковий елемент – зобов'язання особою, яка складає Присягу, захищати права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, у тексті Присяги державного службовця в Болгарії таке формулювання відсутнє; в) в текстах Присяг в службовому законодавстві України також обов'язковим елементом є зобов'язання служити державі та народу, у тексті Присяги державного службовця в Болгарії, таке зобов'язання відсутнє. Натомість до обіцянки виконувати свої службові обов'язки додається формулювання «у відповідності до інтересів держави»; г) особа, яка складає Присягу державного службовця в Болгарії, після усного її

виголошення, залишає свій підпис на декларації про складання Присяги, за службовим законодавством України, особа залишає свій підпис під текстом складеної Присяги, який зберігається в особовій справі такої особи [2].

Аналізуючи досвід наступної країни – Польщі, на прикладі Закону «Про цивільну службу» [1, с. 399], умовно можна виділити наступні спільні ознаки: а) урочистість складання Присяги; б) Присяга – моральний обов'язок; в) Присяга – обіцянка виконання службових обов'язків сумлінно і неупереджено; г) обіцянка дотримуватися Основного Закону держави і положень чинного законодавства; д) складання Присяги є юридичним фактом, за якого особа вважається такою, яка вступила у службові правовідносини і прийнята на посаду; е) форма складання Присяги – усна, з закріпленням письмового тексту Присяги підписом особи, що складає таку Присягу; є) відмова від складання Присяги має наслідком розірвання службових правовідносин. Відмінним є те, що в окремих випадках існує додавання особою, що претендує на зайняття посади службовця цивільної служби, до Присяги формулювання «і допоможи мені Бог», в службовому законодавстві таке формулювання як елемент тексту Присяги відсутнє; б) у тексті Присяги службовця цивільної служби відсутня обіцянка захищати права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, на відміну від службового законодавства України, де у тексті Присяги таке формулювання є обов'язковим елементом [2].

Перелік країн, у законодавстві яких регламентовано складання присяги як обов'язкового юридичного факту, без якого неможливо вступити на посади публічної служби, не є вичерпним. І це ще раз доводить, що інститут присяги займав і займає чільне місце у системі службового права як підгалузі адміністративного права та має достатнє підґрунтя для подальших досліджень.

Література

1. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. Тимошука В.П., Школика А.М. Київ: Конус-Ю, 2007. 735 с.
2. Кремова Д.С. Компаративно-правовий аналіз присяги в службовому праві України та зарубіжних країн (на прикладі Болгарії, Грузії, Польщі, Греції). *Правові новели. Науковий юридичний журнал Міжнародного університету бізнесу і права*. 2020. № 11. С. 388-392.

Проблеми правового регулювання статусу особи, яка одужала від COVID-19

Куліченко Д.О., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Актуальність даної теми полягає в тому, що у зв'язку з подіями, які відбуваються у всьому світі, спричиненими пандемією коронавірусу, норми національного законодавства у сфері медичного права постійно змінюються. Державні органи вимушені приймати низку нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус громадян, осіб без громадянства та іноземців, які

знаходяться в Україні, а саме можливості пересування між регіонами, відвідування торгових центрів, закладів харчування, а також можливості реалізувати інші права, наприклад, право на працю тощо.

Відповідно до інформації, опублікованої на сайті МОЗ, «червоний» рівень епіднебезпеки, який на цей час запроваджено у восьми областях України, в тому числі і у Запорізькій, передбачає ряд обмежень, які запроваджуються в регіоні. Наприклад, забороняється: робота закладів громадського харчування, окрім адресної доставки та замовлень на винос, робота ТРЦ та інших розважальних закладів, кінотеатрів, театрів тощо, робота закладів освіти, окрім дитячих садків і початкових класів шкіл тощо [1]. При цьому, зазначені обмеження не діють, якщо усі співробітники закладів, що підпадають під обмеження та їх відвідувачі повністю вакциновані та мають зелений COVID-сертифікат, негативний результат ПЛР-тестування чи експрес-тестування на антиген (дійсний 72 години) або сертифікат про одужання.

Довідка про одужання видається медичним закладом після того, як особа отримала позитивний результат ПЛР-тестування, провела 14 днів на самоізоляції та сімейний лікар констатував її одужання. Зазначена довідка на практиці зазвичай видається у друкованому вигляді з підписом лікаря та мокрою печаткою. Більшість сімейних лікарів Запорізького регіону у жовтні-листопаді 2021 року не мали реальної можливості видати друкований COVID-сертифікат про одужання, який містить відповідний QR-код, наявність якого необхідна для здійснення багатьох дій особою, яка одужала. Також у особи, яка одужала не було реальної можливості згенерувати внутрішній та/або міжнародний COVID-сертифікат про одужання в додатку «Дія». Така можливість стала доступною з 8 листопада і «стосується лише тих, хто захворів та одужав після запуску вказаної опції. Ті, хто перехворів раніше, для поїздок між регіонами повинні використовувати або документ про щеплення або негативний тест на COVID-19, який буде чинним 72 години», зазначається на сайті МОЗ [2], що свідчить про втрату юридичної сили довідкою про одужання, виданою в паперовому вигляді як для осіб, які одужали до 8 листопада так і для тих, хто отримає її пізніше. Отже, з цього випливає, що на сьогодні реальним документом, який підтверджує факт того, що особа одужала від COVID є COVID-сертифікат про одужання, який містить відповідний QR-код і знаходиться у застосунку «Дія». У зв'язку з цим виникає проблема правового регулювання статусу особи, яка одужала від COVID. Розглянемо на прикладі пасажирських перевезень.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 9 грудня 2020 року №1236, до якої було внесено зміни в листопаді 2021 року щодо пасажирських перевезень, то здійснення перевезень авіаційним та залізничним транспортом у міжобласному та міжнародному сполученнях дозволяється за наявності у особи, яка одужала COVID -сертифікату, «чинність якого підтверджена за допомогою Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з

використанням мобільного додатка Порталу Дія» [3]. Для того, аби такий сертифікат з'явився в зазначеному додатку, лікар має внести відповідні записи в електронну систему охорони здоров'я. Частими є випадки, коли застосунок не може згенерувати сертифікат і вказує, зокрема, що «лікар зробив декілька записів в електронній системі охорони здоров'я. Ви не зможете отримати COVID-сертифікат, поки дані не виправить Національна служба здоров'я України». В такому разі особа має завантажити форму на сайті НСЗУ, заповнити її та надіслати разом з додатками до НСЗУ, підписавши заяву КЕПом.

НСЗУ може розглядати таке звернення відповідно до норм Закону України «Про звернення громадян» і в такому випадку особа, яка одужала, але не змогла у зв'язку з певними технічними проблемами, які з'явилися не з її вини, згенерувати COVID-сертифікат може чекати на відповідь з боку НСЗУ відносно довго (відносно вживається у випадку, якщо ця особа має певні обставини, для яких наявність COVID-сертифікату в застосунку «Дія» вкрай необхідна терміново. Тоді така особа може отримати і використати, наприклад, для пересування між областями, результати ПЛР-тестування, які будуть дійсними 72 години. Зазначена послуга є платною, але ніяких інших послуг в такому випадку держава надати не може, бо це не передбачено нормами чинного законодавства України.

Інший допис, який може отримати пацієнт у мобільному застосунку «Дія» може виглядати у наступний спосіб: «сертифікат про одужання не знайдено. Немає запису про встановлений діагноз на COVID-19 в електронній системі охорони здоров'я. Отримати сертифікат можна, тільки якщо лікар встановив діагноз та вніс його в електронну систему охорони здоров'я». Тобто особа, яка реально перехворіла на COVID-19, має паперову довідку, яка не має юридичної сили, але підтверджує цей факт не може згенерувати сертифікат в Дії. В застосунку в такому випадку також вказується: «Якщо у вас є медичні підстави отримати сертифікат про одужання – зверніться до свого лікаря. Він перевірить дані та внесе їх у систему». Особи звертається до лікаря, який підтверджує факт внесення таких даних в електронну систему охорони здоров'я, що відображається й в особистому кабінеті користувача (особи, яка одужала), але в застосунку продовжує з'являтися наведене повідомлення.

Отже, наявна низка проблем, у зв'язку з якими правовий статус особи, яка одужала від COVID дещо обмежується, що викликано недосконалістю механізмів, які використовуються для інтеграції даних з електронної системи охорони здоров'я до застосунку «Дія», що потребує удосконалення задля того, щоб кожна людина могла реалізовувати свої права. Це може полягати в тому, щоб надати пріоритетність зверненням до НСЗУ щодо проблем з генерацією COVID-сертифікату про одужання, тобто аби вони розглядались у термін до 7 днів.

Література

1. Відповіді на часті запитання щодо поїздок між регіонами: сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL:

<https://moz.gov.ua/article/health/vidpovidi-na-chasti-zapitannja-schodo-pravil-poizdok-mizh-regionami> (дата звернення: 04.12.2021).

2. Карантинні обмеження: сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://covid19.gov.ua/karantynni-zakhody> (дата звернення: 04.12.2021).

3. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року №1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.12.2021).

4. Уряд змінив умови отримання COVID-сертифіката про одужання: сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/urjad-zminiv-umovi-otrimannja-covid-sertifikata-pro-oduzhannja> (дата звернення: 04.12.2021).

Проблеми та перспективи запровадження інституту біпатризму в Україні у сучасних умовах конституційного реформування

Лях Д.А, студентка

Науковий керівник:

Верлос Н.В., к.ю.н, доцентка

Запорізький національний університет

Проблема запровадження інституту біпатризму (подвійного громадянства) в Україні останнім часом набуває особливої актуальності та обумовлюється низкою факторів, а саме, внаслідок проживання неоднорідного етносу на території України, близькості до кордону держав, які мають спрощену процедуру набуття другого громадянства для українців, наявності великої кількості трудових мігрантів, що від'їжджають закордон на заробітки, а потім отримують там громадянство, а також внаслідок неоднозначності законодавчого регулювання. Наявність двох або більше громадянств в Україні суперечить принципу єдиного громадянства закріпленому у ст.4 Конституції України. Тому це питання потребує ретельного вивчення, щоб запобігти порушенню норм Основного Закону держави та забезпечити національну безпеку, єдність українського народу.

Метою дослідження є визначення та узагальнення проблем біпатризму в Україні, пошук шляхів їх вирішення та з'ясування, які переваги та недоліки має запровадження інституту подвійного громадянства для України.

Методологічним підґрунтям роботи є наукові здобутки відомих вчених, що вивчали питання подвійного громадянства в Україні, а саме праці О.І Зозілі, О.О. Сподинського, І.А. Толкачова, С.Б. Чеховича, О.І. Радченко та інших.

Кожна держава має особливості правового регулювання інституту громадянства. В Україні визначається принцип єдиного громадянства, що закріплений у Конституції України та у Законі України «Про громадянство України». Він виключає можливість існування громадянства адміністративно-

територіальних одиниць України [1]. Також у Законі зазначено, що добровільне набуття особою громадянства іншої держави є підставою припинення громадянства України. Іноземці, які бажають набути громадянство України та перебувають у громадянстві кількох держав, подають зобов'язання про припинення громадянства цих держав (ст.9 ЗУ «Про громадянство України»), або таке подання не потрібне, якщо законодавство іншої держави, автоматично позбавляє іноземця свого громадянства.

Конституція України закріплює право доступу до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування лише за громадянами України. Так питання біпатризму державних службовців регулює ст.19 Закону України «Про державну службу», яка встановлює наявність громадянства іншої держави підставою не прийняття особи на державну службу. [2] Підставою припинення повноважень сільського, селищного, міського голови є втрата громадянства України. Відповідно до ст.126 Конституції України, повноваження судді припиняються у разі припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави. [3] Згідно з п.8 ч.2 ст.61 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейським не може бути особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства. [4]

Отже, з одного боку проблема біпатризму чітко визначена і достатньо врегульована чинним українським законодавством, зокрема, визначено принцип єдиного громадянства та порядок дій, у разі отримання громадянства іншої держави. Проте, з іншого боку, на практиці маємо проблему «нелегального біпатризму», що містить в собі потенційну загрозу суверенітету та національній безпеці України.

По-перше, західні території України межують з чотирма державами-членами Євросоюзу, а саме з Угорщиною, Румунією, Словаччиною та Польщею. Історично склалось так, що багато українців з Закарпаття мають родичів у цих країнах, або народились, проживали в минулому на території прикордонних держав. З огляду на ці факти, було введено спрощену систему отримання громадянства в Угорщині, Румунії та Польщі.

Таким чином, у законі про громадянство Румунії закріплено, що румунське громадянство за спрощеною процедурою можуть отримати особи, які народилися або проживали на території, що була частиною Румунії з 1918 до 1940 р., та ті, які мають таких родичів. Як відомо, такі українські землі, як Буковина і Бессарабія, перебували у складі Румунії до 1940 р. [5] Близько 150 тис. українців вважають себе румунами та визначають румунські мову, як свою рідну.

Відповідно до угорського законодавства, іноземці, які мають угорське походження та проживають на території прикордонних держав, можуть отримати громадянство Угорщини простішим шляхом. У Польщі вважають, що наявність паспортів інших держав – особиста справа кожного громадянина, тому біпатризм у Польщі дозволений на законодавчому рівні.

Такі зміни у законодавстві суміжних держав України призвели до того, що більше 150 тис. українців мають польські паспорти та картки поляка, більше

150 тис. українців мають румунські паспорти та близько 100 тис. громадян мають угорські паспорти. Це порушує принцип єдиного громадянства, закріплений у законодавстві України, та може призвести до втрати частини громадян, у разі визнання подвійного громадянства, та втручання цих держав у внутрішні справи України.

По-друге, в Україні існує проблема нелегального біпатризму, пов'язана з окупацією Російською Федерацією українських земель. Мешканці тимчасово окупованих території отримують паспорти громадян РФ, внаслідок чого виконують значно менше обов'язків на території України, але мають такий же обсяг прав, як і раніше. Наприклад, українці з російським громадянством порушують право на пенсійне забезпечення. Вони отримують одразу пенсійні виплати, як на території України, так і на території РФ, що свідчить про здійснення ними правових маніпуляцій.

Саме ситуація нелегального отримання російських паспортів громадянами України унеможлиблює надання дозволу на подвійне громадянство, адже становить серйозну загрозу національній безпеці України.

Не менш важливою проблемою є наявність значних прогалин у законодавстві України щодо врегулювання питань подвійного громадянства. По-перше, у нормативно-правових актах України відсутнє визначення поняття «біпатризму» та підстави, за яких подвійне громадянство забороняється. Навпаки, Закон України «Про громадянство України» закріплює підстави, за яких біпатризм може існувати. Так ст. 19 Закону визначає такі випадки: якщо під час народження дитина набуває громадянство України та іншої держави, у разі усиновлення іноземцями, набуття іншого громадянства внаслідок одруження та автоматичне набуття повнолітньою особою іншого громадянства внаслідок застосування законодавства про громадянство іноземної держави, якщо такий громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства цієї держави.

По-друге, в Україні не закріплено на законодавчому рівні механізм фіксації біпатризму. Особи не зобов'язані повідомляти про отримання другого паспорту, а втрата українського громадянства не відбувається автоматично після набуття громадянства іншої держави. Припинення громадянства України відбувається виключно з дня видачі Указу Президента України про припинення громадянства щодо певної особи. (ст.18 Закону)

На шляху вирішення проблем подвійного громадянства у 2017 році було винесено на розгляд законопроект № 6175 про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо реалізації права змінити громадянство, а у 2018 році – законопроект № 8297 про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо удосконалення окремих положень міграційного законодавства. Обидва законопроекти ставили на меті подолання подвійного громадянства в Україні та встановлення юридичної відповідальності за приховування факту наявності громадянства іншої держави, але їх було повернено на доопрацювання. Вони проголошували автоматичне позбавлення громадянства України внаслідок набуття громадянства іншої держави. Таким чином, Україна могла втратити близько 5 млн громадян.

Нові спроби вирішити питання біпатризму в Україні були зроблені В. Зеленським у 2019 році під час винесення законопроекту № 2590 про внесення змін до деяких законів України щодо питань громадянства. [6] Цим законопроектом вносяться пропозиції щодо права на набуття громадянства України за територіальним походженням, виключення з переліку підстав припинення громадянства України підстави добровільного набуття громадянства іншої держави, спрощення процедури отримання українського громадянства до складання присяги та видачі паспорта громадянина України. Але, як і попередні, цей законопроект не набрав чинності. Такі українські юристи, як А. Васильченко, А. Коновалов та інші, вважають, що законопроект Президента не вирішує питання біпатризму в Україні та не враховує думку українців, що проживають за кордоном, але прагнуть і надалі приймати участь у житті своєї держави.

В юридичній літературі окреслюються різні шляхи вирішення цієї проблеми, зокрема, О. Зозуля пропонує такі шляхи вирішення цієї проблеми: законодавче визнання подвійного громадянства та порядку його правомірного набуття; надання дозволу на подвійне громадянство на підставі укладання міжнародних договорів України з іншими державами, які не становлять загрозу національній безпеці України; вирішення колізійних питань біпатризму; створення дієвих механізмів підтвердження та виявлення випадків подвійного громадянства, встановлення за них адміністративної, а для посадових осіб – кримінальної відповідальності; гарантування особам, що вже мають громадянство іншої держави, право вибору громадянства [7].

Отже, проблема подвійного громадянства в Україні залишається досі актуальною внаслідок впливу внутрішніх та зовнішніх чинників. Були спроби змінити ситуацію на краще, але вони виявились недостатніми та призвели до критики з боку правозахисників та населення через невідповідність інтересам українського суспільства. Важко визначити, чи насправді біпатризм є загрозою для України. З одного боку, дозвіл на подвійне громадянство може призвести до небажаного втручання у внутрішні справи України інших держав, до загрози національній безпеці, послаблення правового зв'язку громадянина з державою, ухилення від українського правосуддя, а також від виконання обов'язків в одній з держав. Біпатриди навантажені обов'язками, які вони повинні виконувати в обох державах, наприклад, сплата податків чи військова служба. З іншого боку, подвійне громадянство надасть можливість відстоювати інтереси українства на міжнародній арені та зберігати правові та культурні традиції, посилити політичні та економічні зв'язки з іншими державами, можливість для українців працювати за кордоном, мати додатковий соціальний захист та бути фінансовою і ресурсною опорою для України.

Тому, питання подвійного громадянства в Україні має вирішуватись з урахуванням кінцевої мети, сучасних процесів глобалізації та інтеграції України до Європейського Союзу. Воно потребує наявності якісного законодавства, яке зможе врегулювати колізійні питання біпатризму та запобігти небажаним наслідкам для України.

Література

1. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
5. Вишнівська В. Проблема подвійного громадянства в Україні: реалії та перспективи: інформаційне агентство "Українське право", 2020. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/problema-podviynogo-gromadyanstva-v-ukrayini-realiyi-ta-perspektyvy/
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо питань громадянства: Проект Закону України від 13.12.2019 р. N 2590. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/II00943A.html
7. Зозуля О.І. Проблеми та перспективи правового регулювання біпатризму в Україні. *Форум Права*. 2020. № 1 (60). С. 47-56. URL: https://forumprava.pp.ua/files/047-056-2020-1-FP-Zozulia_8.pdf

Конституційно-правовий механізм реалізації права на безоплатну медичну допомогу в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз

Мальченко А.Л., студентка

Науковий керівник:

Верлос Н.В., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

У більшості держав світу в практиці державотворення право людини на охорону здоров'я закріплюється Конституцією. Зокрема, ч. 2 ст. 43 Конституції Іспанії, закріплює, що до ведення державної влади належить організація та керівництво громадської охорони здоров'я через проведення профілактичних заходів, а також необхідних послуг та допомоги [1]. А згідно ч. 3 ст. 21 Конституції Греції, держава піклується про здоров'я громадян і вживає спеціальних заходів, спрямованих на захист молодості, старості, інвалідності, а також на допомогу нужденним [2].

Аналіз національного законодавства дає підстави стверджувати, що право на охорону здоров'я важливе, оскільки належить до соціальних прав людини. Зокрема, право на безоплатну медичну допомогу закріплюється на конституційному рівні відповідно до частини 1 та 2 ст. 49 Конституції України, згідно з якими кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. В свою чергу, охорона здоров'я забезпечується

державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм [3].

Здоров'я населення має визначальне значення для існування і розвитку держави. За останні роки в Україні, як у будь-якій іншій державі світу, сфера охорони здоров'я зазнала суттєвих соціально-економічних і політичних змін. Як наслідок, стрімко знизилась тривалість життя населення в Україні. Медичне обслуговування громадян потребує значного удосконалення, про що свідчить ситуація гострої демографічної кризи. Попри вищезазначене, також спостерігається погіршення стану здоров'я, зниження коефіцієнту народжуваності та висока смертність населення.

Права громадян на безоплатну медичну допомогу в Україні порушуються, не зважаючи на законодавче закріплення. Очевидною є необхідність системного та поетапного наукового вивчення питань гарантії та реалізації прав пацієнтів в нашій державі. Тому на сьогоднішній день в умовах реформування систему охорони здоров'я необхідно вдосконалювати, в тому числі конституційне правове регулювання.

Метою пропонованої роботи є виявлення актуальних проблем конституційно-правового регулювання реалізації права на охорону здоров'я, зокрема на безоплатну медичної допомоги в Україні як невід'ємної складової суспільного розвитку країни.

Методологічним підґрунтям роботи є здобутки науковців та практиків, які проводили дослідження в галузі охорони здоров'я в Україні, насамперед таких, як: Сенюта І., Третьяков В. М., Лехан В., Солоп Л., Головченко В., Швецов В., Болотіна Н., Гук А., та ін.

Правове регулювання системи охорони здоров'я в Україні здійснюється, насамперед: Конституцією України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, а також міжнародними стандартами у галузі охорони здоров'я.

Слід наголосити, що проблемам щодо реалізації права на безоплатну медичної допомоги в Україні надається значна увага. Так, згідно з ч. 3 ст. 49 Конституції України, в державних і комунальних закладах медична допомога надається безоплатно [3]. На жаль, на практиці ці норми дуже часто порушуються. Відповідно до ч. 5 ст. 18 Основ законодавства, медична допомога надається безоплатно за рахунок бюджетних коштів у закладах охорони здоров'я та фізичними особами підприємцями, які зареєстровані та одержали в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, з якими головними розпорядниками бюджетних коштів укладені договори про медичне обслуговування населення [4].

Розглянувши міжнародні стандарти у галузі охорони здоров'я, а саме Декларація про політику в царині дотримання прав пацієнта в Європі [5]. Розділ 5 "Лікування та організація медичної допомоги" закріплює право людини на отримання медичної допомоги відповідно до стану її здоров'я, включаючи профілактику і лікувальну допомогу. Надання медичних послуг повинно відповідати фінансовим, людським і матеріальним ресурсам даного суспільства

та забезпечувати постійну доступність необхідної медичної допомоги для всіх у рівній мірі, без жодної дискримінації.

У Рішенні Конституційний Суд України (справа про безоплатну медичну допомогу) зазначається, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги. Більше того, безоплатність медичної допомоги означає неможливість стягування з громадян плати за таку допомогу в державних і комунальних закладах у будь-яких варіантах розрахунків: як готівкою, так і безготівково, чи у вигляді добровільних внесків до різноманітних медичних фондів, чи у формі обов'язкових страхових платежів (внесків) тощо [6].

Однією з гарантій забезпечення права на безоплатну медичну допомогу є кримінальна відповідальність, що передбачена за порушення даного права. Відповідно до ст. 184 КК України незаконна вимога оплатити за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я є кримінально караною [7].

Беручи до уваги досвід зарубіжних країн з питання надання безоплатної медичної допомоги, слід проаналізувати систему охорони здоров'я Іспанії, що є однією з найбільш розвинутих країн світу.

Іспанська система охорони здоров'я має визначну систему медичних центрів, що розташовані по всій країні. Більшість громадян Іспанії мають доступ до системи охорони здоров'я завдяки державним коштам. Але слід зауважити, що охорона здоров'я в Іспанії здійснюється за рахунок державних коштів через Національну систему охорони здоров'я та гарантується тим, хто має статус застрахованого чи є його бенефіціаром. Центри охорони здоров'я надають послуги первинної медичної допомоги. Медична допомога також може бути надана в будинку пацієнта, за певних обставин. У лікарнях та медичних центрах надається спеціалізована допомога та доступ до неї за факультативним зазначенням послуг первинної медико-санітарної допомоги, а також має місце невідкладна служба [8].

Британська система охорони здоров'я має схожу модель охорони здоров'я з іспанською. Право на охорону здоров'я пов'язане із соціальним статусом громадянина. Державні та приватні центри надають послуги, фінансування яких здійснюється за рахунок податків. Первинна допомога у Британській системі має аналогічну структуру, що й в Іспанії. Доступ спеціалістів регулюється списками очікування. Координація між первинною та спеціалізованою допомогою є розвиненою. Пацієнт має права вільно обирати лікаря у галузі охорони здоров'я та безкоштовно перебувати в лікарні. Попри це, у Великобританії ще існують регіони охорони здоров'я, які мають проблеми в доступі до лікування [9].

На сьогодні також є актуальною проблема щодо надання безоплатної допомоги нелегальним мігрантам. Так, в Україні, відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення" [10] іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, у межах програми медичних гарантій

держава забезпечує оплату необхідних медичних послуг та лікарських засобів, пов'язаних з наданням екстреної медичної допомоги.

Зокрема, застосування обмежувальних норм щодо доступу до охорони здоров'я спостерігається в більшості європейських державах, окрім Іспанії. У будь-якому випадку всі держави пропонують стаціонарну допомогу нелегальним іммігрантам в разі екстрених ситуацій. Слід наголосити, що кожна медична служба тлумачить поняття «терміновість» по-різному. Наприклад, у Великобританії та Швеції, нелегальний іммігрант лікується в лікарні, сплачуючи свій медичний рахунок. Несплата особою рахунку може призвести до заборони дозволу її проживання на цій території в майбутньому або в'їзду в країну взагалі [11].

Поділяємо думку тих учених, які вважають, що законодавство у сфері охорони здоров'я потребує значного удосконалення, яке здійснило б позитивний вплив на механізм реалізації права громадян на безоплатну медичну допомогу.

Таким чином, сучасний механізм контролю за якістю медичної допомоги в Україні потребує значного удосконалення. Аналіз щодо реалізації права на безоплатну медичну допомогу дозволив зробити висновок щодо наявності великої кількості проблем з якими може зіштовхнутися система охорони здоров'я в Україні. А також проблем, яких можна уникнути, шляхом чіткої регламентації у поточному законодавстві відповідних механізмів вирішення таких ситуацій, виходячи із досвіду зарубіжних країн. Зокрема, системне та послідовне впровадження медичної реформи, обґрунтована та виважена державна політики в галузі охорони здоров'я дозволять уникнути регіоналізації права на безоплатну медичну допомогу та сприятимуть його ефективній реалізації.

Література

1. Конституція Іспанії від 27.12.1978 р. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf>
2. Конституція Греції (від 11 червня 1975 р.). URL: <http://www.hri.org/docs/syntagma/>
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
5. Права людини в системі взаємовідносин «лікар-пацієнт» у відкритому суспільстві / уклад. : Т. К. Набухотний, В. П. Павлюк, Т. С. Макієнко, Ю. М. Скалецький. К. : Телеоптик, 2000. 219 с.
6. Рішення Конституційного Суду України (справ про безоплатну медичну допомогу) від 29.05.2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 23. Ст. 107.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

8. Організація іспанської системи охорони здоров'я. URL: <https://fr.april-international.com/es/organizacion-del-sistema-de-salud-de-espana>
9. Санчес-Саградо Т. Перша допомога у Великобританії. *Сімейна медицина. Semergen*. 2016. Т. 42. № 2. С. 110–113.
10. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>
11. Кармен Гонсалес Енрікес. Медичне обслуговування нелегальних іммігрантів: порівняння з Європою. URL: <http://copylegal.ru/vse-stati/grazhdanstvo-ispanii-cherez-brak-ili-po-naturalizacii-posle-oformleniya-zolotoj-vizy/>

Доказування фіктивності шлюбу в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз

Мальченко А.Л., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

За останні роки дедалі більше українців, стають жертвами фіктивних шлюбів, потерпаючи від негативних правових наслідків. Іноземці, особи без громадянства – ініціатори шлюбних шахрайств, укладають фіктивні шлюби з українками, вважаючи такий спосіб найпростішим для легалізації на території України. В свою чергу, українки, реєструючи шлюб з іноземцями, особами без громадянства наражаються на ризик втратити власне майно.

Причини реєстрації фіктивного шлюбу можуть бути різними, як правило, вони пояснюються та обумовлюються бажанням отримати певні права, підставою виникнення яких самотійно чи у складі інших юридичних фактів є шлюб, наприклад, отримання спадщини, житлової площі тощо [2].

Чинне українське законодавство ставиться до фіктивних шлюбів достатньо ліберально, оскільки за їх укладення не передбачено ні кримінальної, ні адміністративної відповідальності.

Метою пропонованої роботи є порівняльно-правовий аналіз особливостей перевірки шлюбу на фіктивність, що застосовується в законодавстві України та інших країн.

Методологічним підґрунтям роботи є здобутки науковців та практиків, які досліджували проблеми у сфері сімейних правовідносин, насамперед таких, як: І.А. Бірюков, І.В. Жилінкова, О.В. Дзера, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова, К.М. Глиняна, В.Л. Яроцький та інш.

Питання щодо визнання шлюбу як фіктивного залишається актуальним й повсякчас, оскільки в Україні до сих пір немає за це належних санкцій. Перевірити шлюб на фіктивність можливо лише вдаючись до судового порядку.

Так, згідно ч.2 ст. 40 СК України [1], розірвати шлюб можливо лише в судовому порядку, якщо його було укладено жінкою та чоловіком або одним із

них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя. Відповідно до ч.1 ст. 45 СК України шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду, не є підставою для виникнення у осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов'язків подружжя, а також прав та обов'язків, які встановлені для подружжя іншими законами України [2]. На практиці ж, довести фіктивність шлюбу досить складно.

Слід зауважити, якщо ж особа звернулася до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним через його фіктивність, вона повинна підтвердити свої вимоги належними доказами, що свідчать про відсутність у осіб, які уклали шлюб, наміру створити сім'ю. Адже за відсутності доказів, що вказували б на небажання людей створювати сім'ю, фіктивний шлюб вважався є повноцінним.

Як вірно зазначив О.В.Дзера, при визначенні фіктивності шлюбу, суд бере до уваги низку обставин: тривалість шлюбу, спільне чи роздільне проживання, наявність чи відсутність спільного господарства, наявність чи відсутність спільних дітей та ін. [3, с. 108]. Справедливим також є переконання М.І. Петрова стосовно того, що додатковими доказами створення сім'ї зазвичай виступають такі обставини, як придбання майна для спільного користування, взаємна турбота одне про одного, взаємна матеріальна підтримка тощо [4, с. 76].

Згідно постанови Верховного Суду у справі № 750/6471/15-ц, самі по собі доводи позивача про те, що метою укладення шлюбу було отримання певних майнових благ, не дають підстав для визнання шлюбу недійсним з підстав фіктивності [5]. А проаналізувавши висновок Верховного Суду у справі № 285/720/16-ц, можна додати, що окреме проживання подружжя та відсутність святкової церемонії укладання шлюбу, а також наявність будь-яких фінансових зобов'язань сторін самі по собі не можуть бути підставою для визнання шлюбу недійсним (фіктивним) [6].

У деяких зарубіжних країнах фіктивний шлюб є підставою для притягнення особи до кримінально-правової відповідальності. Так, О.В. Верейці зазначає, що в Німеччині за укладення фіктивного шлюбу з метою отримання виду на проживання та соціальних пільг передбачено кримінальну відповідальність до трьох років ув'язнення та значний штраф [7, с. 179-180]. За законодавством США вступ у шлюб без наміру створити сім'ю, а лише з метою підвищити свій рівень життя, отримати певні юридичні переваги або приховати вагітність, або пожартувати над будь-ким є підставою для визнання шлюбу недійсним [8].

Проаналізувавши систему доказування фіктивності, яка діє у зарубіжних країнах, можна стверджувати, що докази є ефективним інструментом підтвердження фіктивності шлюбу, як підстави його недійсності. Зарубіжний досвід використання доказів у цілях доказування, а також застосування певних санкцій з метою подальшого запобігання укладання фіктивних шлюбів, переконав нас, що українське законодавство потребує вдосконалення.

Оскільки, як зазначалося, довести фіктивність шлюбу в Україні майже неможливо, вважаю за доцільне передбачити у законодавстві, зокрема у Сімейному кодексі України, статтю, яка б визначала конкретні підстави та

засоби їх доказування, в сенсі закріплення в ньому доказів, на кшталт тих, що використовуються в законодавствах інших країн. Насамперед, застосовувати до подружніх пар, які викликають підозру, зокрема, де один з подружжя – іноземець, щорічних поліцейних перевірок із метою встановлення факту спільного проживання подружжя. Крім того, не менш важливо передбачити адміністративні санкції за не відповідність шлюбу дійсності, зокрема у вигляді штрафу. На нашу думку, удосконалення підходу до перевірки підстав фіктивності шлюбу сприятиме зменшенню кількості фактів шлюбних шахрайств, так і в цілому зменшенню відсотка укладення фіктивних шлюбів в Україні.

Література

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 квітня 2019 року у справі № 752/2337/16-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82034524>
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01. 2002 р. № 2947-III *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
3. Сімейне право України : підруч. / Т.В. Боднар, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера [та ін.]; за заг. ред. Т.В. Боднар та О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
4. Петров М. И. Семейное право : учеб. пособ. для вузов. Москва : Приориздат, 2005. С. 76.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 серпня 2018 року, справа № 750/6471/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76261979>
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 січня 2018 року справа № 285/720/16-ц. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_18_01_2018_roku_u_spravi_285_720_16
7. Верейці О.В. Застосування презумпцій та фікцій у регулюванні сімейних відносин. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. Жовтень. № 5 (89). С. 174–181.
8. Войтенко Т.В. Фіктивність шлюбу як підстава його недійсності. *Актуальна юриспруденція: матеріали науково-практичної інтернет-конференції*. URL: <http://legalactivity.com.ua>.

Визначення особливостей правового режиму собак як об'єкту цивільних правовідносин

Пирожкова А.Є., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Ставлення до літніх людей, дітей і тварин є основним моральним критерієм сучасного цивілізованого суспільства, адже саме ці категорії

належать до найменш захищених та найбільш залежних від оточуючих. Хоча ст. 180 Цивільного кодексу України закріплено, що тварини є особливим об'єктом цивільних прав, на яких поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом [1], у законодавстві відсутня конкретизація цієї особливості, тому дослідження цивілістичних підходів щодо визначення правового режиму тварин, а зокрема собак, як специфічного об'єкту цивільних правовідносин, є актуальним.

Варто акцентувати увагу на тому, що останнім часом дослідження правового режиму тварин як особливого об'єкта цивільних прав (роботи Д. Луца, О. Устименко, Г. Крушельницької, Р. Майданика, О. Підопригори, Н. Терещенко, Я. Шевченко, Є. Харитонova та ін.) є предметом ґрунтовного наукового аналізу, оскільки і до сьогодні існує низка невирішених питань, які потребують свого наукового обґрунтування у зазначеній сфері суспільних відносин, обумовлених, перш за все, нерівнозначним вирішенням питання доцільності поширення правового режиму речей на тварин.

Так, наприклад, оригінальною є позиція Н. Майданик, яка зазначає, що тварини є аномальним об'єктом цивільних прав з окремими ознаками, які притаманні суб'єктам, що передбачає реалізацію статусу власника тварини як фідуціарного опікуна і визнання захисту законних прав (інтересів) тварин як неправосуб'єктних живих організмів, права (інтереси) котрих реалізуються через дії власників (володарів) тварин [2, с. 136-137]. Цілком справедливим вбачається підхід З. Ромовської, яка зазначає: «...написати, що тварина є річчю, рука не піднялася. Тварина – особливий об'єкт цивільних прав, живий» [3, с. 217]. Аналогічним є підхід О. Красавчикова, який зауважує, що найпоширенішим уявленням про річ є те, що це неживий предмет і ніхто зазвичай не називає тварин (коня, kota, корову тощо) речами [4, с. 179].

Відомий німецький правознавець Йозеф Колера, який хоча і не визнавав суб'єктивних прав тварин, проте допускав захист державою їхніх інтересів. При цьому він чітко розмежовував суб'єктивне право та інтерес: суб'єктивне право має певного носія – правового суб'єкта, який здатний реалізувати своє право, тоді як інтерес не має такого самого зв'язку з особистістю. Інтерес може стосуватися і правових, і неправових суб'єктів, а право може охороняти такі інтереси побічно, протидіючи їх порушенню чи створюючи умови для їх розвитку [5, с. 196]. При цьому Йозеф Колер погоджувався, що ототожнення тварин із неживими речами слід вважати варварством, яке рано чи пізно має бути подолане подібно тому, як було подолано ототожнення рабів із речами.

Досліджуючи тварину як об'єкт цивільних прав, О. Устименко наголошує, що остання є об'єктом цивільних прав *sui generis* (особливим), оскільки наділена такими унікальними властивостями, як одухотвореність та здатність до відтворення [6, с. 6]. Однак О. А. Устименко не заперечує можливість віднесення тварин до речей, зазначаючи, що в разі смерті тварина залишається особливою з біологічної точки зору, але перестає кваліфікуватися з позиції права як «тварина – об'єкт права власності» і переходить у категорію «річ – об'єкт права власності», тобто, за словами науковця, спостерігаються

певні метаморфози правової природи тварини від одухотвореного об'єкта у річ *per se* [6, с. 6].

Отже, аналіз наукових підходів дозволяє при встановленні правового режиму тварин як об'єктів цивільних правовідносин виокремити наступні:

1) тварини є особливим об'єктом, на яких поширюється правовий режим речей з особливим статусом (дослідження Д. Захарова, О. Спектор, Л. Щеннікової та ін.);

2) тварини є особливим об'єктом цивільних прав на яких не доцільно поширювати правовий режим речей (роботи Л. Крушельницької, О. Красавчикова, З. Ромовської, О. Розгон та ін.);

3) тварини є самостійним об'єктом цивільних прав, правовий режим якого встановлюється не лише цивільним законодавством, але й спеціальним Законом України від 13 грудня 2001 р. «Про тваринний світ» (Є. Харитонов, Є. Євсєєв та ін.).

4) тварини мають розглядатися як особливий об'єкт цивільних правовідносин, на який поширюється правовий режим «жива рухома річ» (дослідження Д. Луца).

Слід зазначити, що в законодавстві зарубіжних країн, тварини визнаються живими істотами, здатними відчувати, тому не є речами (ст. 90а Цивільного уложення Німеччини, ст. 641а Цивільного кодексу Швейцарії, Цивільний кодекс Австрії).

Враховуючи той факт, що собак, у відповідності до ст. 1 Закону України від 21.02.2006 р. № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження» [7] віднесено до домашніх тварин, вважаємо за доцільне розглядати їх як особливий об'єкт цивільних правовідносин зі спеціальним речовим правовим режимом. В цьому контексті зупинимося на аналізі ознак, притаманних їм як об'єкту цивільних правовідносин (за основу нами будуть взяті критерії класифікації речей, закріплені в Цивільному кодексі України, а також запропоновані А. Пузевич та Я. Артюхом при дослідженні тварин як об'єкта цивільного права [8-9]):

1) є живими істотами, відчувають емоції, такі як негативні больові відчуття від зовнішніх подразників та можуть проявляти волю, яку вони реалізують через відчуття прив'язаності;

2) потребують систематичного харчування та догляду (в тому числі медичного);

4) властиві клички, що надає їм значимість та виділяє серед інших речей;

5) можна ідентифікувати шляхом введення мікрочіпів;

6) правила поводження з ними встановлюються законом;

7) права власників можуть бути обмежені в інтересах охорони цих об'єктів;

8) поширення спеціального речового режиму «рухомої речі»;

9) є неподільною істотою, тобто такою, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення;

10) мають індивідуальні та родові ознаки (унікальний генетичний код, набір індивідуальних рис та породні дані (колір, розмір тощо);

11) є неспоживною істотою – такою, що призначена до неодноразового використання, яка зберігає свій первісний вигляд протягом тривалого часу.

Таким чином, вважаємо за доцільне зробити висновок, що не можна погодитися з позицією законодавця щодо поширення на собак правового режиму речі, оскільки для особливого об'єкта має передбачатися й особливий правовий режим з урахуванням специфічних якостей тварин, зокрема того, що вони є живими, здатними відчувати і переживати біль та емоції.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Альманах цивілістики : сб. статей / под ред. Р. А. Майданника. К. : Алерта, 2015. Вып. 6. 554 с.
3. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: підручник. К.: Атіка, 2005. 560 с.
4. Советское гражданское право: учебник. / под ред. О. Красавчиков. Изд. 3-е, испр. и доп. Москва: Высшая школа, 1985. 544 с.
5. Kohler J. Das Tier im Recht. Gerichtssaal. Berlin : Verlag von Wilhelm Hertz, 1892. 196 с.
6. Устименко О. А. Тварини як об'єкт права власності (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національна академія прокуратури України. К., 2014. 20 с.
7. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15/card2#Card>
8. Пузевич А.Н. Понятие и признаки животных как объекта гражданского права. *Юридическая наука*. 2011. № 4. С. 77–79.
9. Артюх Я.В. Поширення правового режиму речі на тварин як особливого об'єкта цивільного права. URL: http://www.rusnauka.com/9_NND_2012/Pravo/9_105169.doc.htm.

Щодо розвитку сільського зеленого туризму в Україні

Радіонова У., студентка

Науковий керівник:

Луц Д.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Сфера туризму є невід'ємним елементом пріоритетних державних завдань, що покликані розвивати надання якісних туристичних послуг, сприяти налагодженню міжнародних зв'язків та стимулювати підвищення ефективності економічного розвитку.

На розвиток туризму в Україні суттєво вплинула схвалена Кабінетом Міністрів України Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року від 16 березня 2017 року та Постанова Кабінету Міністрів України «Про

затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 05.08.2020 року.

Зокрема, серед завдань Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки передбачається напрям розвитку внутрішнього туризму в Україні, що полягає в урегулюванні на законодавчому рівні питання функціонування та розвитку нових видів туризму та забезпечення вимог безпеки під час надання туристичних послуг. До таких нових видів туризму можна віднести сільський зелений туризм [1].

Актуальність сільського зеленого туризму зумовлена тим, що в теперішніх карантинних умовах життя, які виникли внаслідок гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, людство почало віддавати перевагу відпочинку в межах своєї країни.

Тему розвитку інфраструктури сіл та сільського зеленого туризму у своїх працях досліджували як вітчизняні так і зарубіжні вчені серед яких Ю.В. Зінько, М.М. Мамчин, Х.М. Рихлиць, Ю.Я. Добуш, С.А. Кузика, Л. Ван Депоель, Д.М. Кларк та інші.

Слід зазначити, що сільський зелений туризм є новелою для Української туристичної галузі, тому його визначення ще не знайшло єдиного трактування.

Так, відповідно до ст. 1 проекту Закону України «Про сільський зелений туризм» сільський зелений туризм – відпочинковий від сільського туризму, пов'язаний з перебуванням туристів в власному житловому будинку сільського господаря, окремому (гостьовому) будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства [2].

На думку С.А. Кузик під сільським зеленим туризмом слід розуміти проведення вільного часу в сільському середовищі, якому притаманна відповідна забудова, сільський побут, мальовничий ландшафт тощо. Як вважає науковець, «Зелений він тому, що туристичні заняття у вигляді пішохідних і кінних прогулянок, спортивних та оздоровчих подорожей (в тому числі полювання і рибальство) відбуваються у сільській місцевості серед живої зеленої природи» [3, с. 104].

Можемо констатувати, що на сьогоднішній день дефініція сільського зеленого туризму не міститься у нормативно-правових актах, проте ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року закріплює визначення особистого селянського господарства, а саме, що воно є господарською діяльністю, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [4]. Тобто послуги з сільського зеленого туризму можуть надаватися особами, що ведуть особисте селянське господарство.

У міжнародному масштабі сільський зелений туризм є досить популярною, перспективною, розвиненою та високоприбутковою діяльністю. Масовість такого туризму почалась з кінця 20 століття, коли в Англії та США

виникла концепція тимчасового тижневого проживання в порожніх кімнатах будинків незалежно від їх розташування.

Іспанія та Франція на сьогодні є лідерами у Європі за обсягом розвитку та популярності індустрії сільського зеленого туризму, який став рентабельною галуззю їх міжнародної економічної спеціалізації. Регулює такий вид туризму Національна організація будинків відпочинку і зеленого туризму (Maison des Gites de France et du Tourisme Vert) [5]. Вона надає пропозиції щодо агроосель та різноманітних видів відпочинку у сільських місцевостях.

Відпочинок на фермерських господарствах Данії є одним із найпопулярніших видів відпочинку. Мешканці міста знаходять віддушину у праці на фермах, допомозі господарям та розширенні свого світогляду у процесі сільськогосподарського виробництва. У 1988 році була створена Національна асоціація агротуризму (The National Association for Agri-Tourism), що і нині регулює та популяризує сільський туризм країни [6].

Заснована у 1990 році Європейська федерація фермерського і сільського туризму (European Federation for Farm and Village Tourism) об'єднала всі національні організації сільського туризму країн Європи. Вона покликана сприяти розвитку сільського зеленого туризму та контролювати цільове інвестування проектів розвитку сільського туризму [7].

Слід зазначити, що такий вид туризму у розвинених країнах світу підлягає сертифікації за високими національними стандартами сервісу.

Підсумовуючи зазначимо, що у нашої держави є величезний потенціал для подальшого розвитку сільського зеленого туризму. Вважаємо, що розвиток сільського зеленого туризму в Україні має бути реалізований на основі використання досвіду іноземних держав.

Одним із важливих етапів розвитку зеленого туризму в Україні має стати вдосконалення нормативно-правового регулювання та прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері правового регулювання зеленого туризму.

Література

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 31.10.2021).
2. Про сільський зелений туризм : Проекту Закону України від 05.03.2021 р. №5206. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5206&skl=10 (дата звернення: 31.10.2021).
3. Кузик С.П. Менеджмент туризму в регіоні / С.П. Кузик, Д.Л. Олесневич // Регіональна економіка. 1999. №1. С.103-109.
4. Про особисте селянське господарство : Закону України від 15.05.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>. (дата звернення: 31.10.2021).
5. Official site Maison des Gites de France et du Tourisme Vert. URL: <https://www.gites-de-france.com/fr>. (дата звернення: 31.10.2021).

6. Official site The National Association for Agri-Tourism. URL: <https://bondegaaardsferie.dk/>. (дата звернення: 31.10.2021).

7. Official site European Federation for Farm and Village Tourism. URL: <http://www.eurogites.org/>. (дата звернення: 31.10.2021).

Обмежувальні заходи для невакцинованих – законні вимоги чи дискримінація прав і свобод людини?

Радіонова У., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Здоров'я – найважливіша цінність для будь-якої людини. Суспільство отримало змогу перемогти багато хвороб шляхом впровадження ряду заходів: вакцинації населення, підвищення рівня якості медичних послуг, законодавчого закріплення певних обмежень, що попереджають та зменшують розповсюдження інфекцій. Натомість людство зіштовхнулося з новим інфекційним захворюванням, яке набуло всесвітнього масштабу – вірусом COVID-19. Фінансові, інтелектуальні ресурси людства були спрямовані на пошук оптимальних вакцин, оскільки саме вакцинування є на сучасному етапі одним із найефективніших заходів, спрямованих на вироблення «колективного імунітету». Одна частина населення виявила високу громадянську свідомість, дотримавшись державних настанов, а інша – недовіру, що і нині виражається у відмові від щеплень, ігноруванні заходів безпеки, мітингів та протестів проти обмеження прав нещеплених.

Актуальність даної теми зумовлена насамперед тим, що за останній час національні й міжнародні суди почали виносити рішення, пов'язані з вакцинацією населення, а саме з приводу порушення прав та свобод людей, які відмовилися від вакцинації. Окремі аспекти правового регулювання вакцинації були розглянуті у працях як українських, так і зарубіжних фахівців, зокрема, І. Демченко, Р. Бабанли, О. Губанова, О. Аулін, Н. Дубицька, О. Гуцуляк, І. Сенюта, С. Комісаренко та інші.

Стаття 3 Конституції України визнає здоров'я, поряд із життям людини, її честю і гідністю, недоторканністю і безпекою, найвищою соціальною цінністю в державі. Право на охорону здоров'я закріплене у ст. 49 Конституції України, відповідно до якої кожна особа має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя» [1].

Реалізація права на охорону здоров'я в Україні у період пандемії COVID-19 відображалася у прийнятті низки нормативно-правових актів. Так, наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та

запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 9 грудня 2020 р. № 1236 було введено ряд протиепідемічних заходів: встановлення карантину по всій території держави, заборона проведення масових заходів, запровадження дистанційного навчання, обмеження діяльності закладів харчування та інші [2].

Важливим для України став Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24 грудня 2020 р. № 3018, яким затверджена «Дорожня карта з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021-2022 роках». Відповідно до якого було впроваджено проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні у 2021 – 2022 роках [3].

Міністерство охорони здоров'я України своїм наказом від 04 жовтня 2021 № 2153 затвердило перелік організацій, представники яких підлягають обов'язковій вакцинації проти COVID-19, серед яких працівники: центральних органів виконавчої влади та їхніх територіальних органів; місцевих державних адміністрацій та їхніх структурних підрозділів; закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної (професійно-технічної), загальної середньої, у тому числі спеціальних, дошкільної, позашкільної освіти, закладів спеціалізованої освіти та наукових установ незалежно від типу та форми власності [4].

20 вересня 2021 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236 і від 29 червня 2021 р. № 677» від 13 вересня 2021 р. № 954, яка передбачає, що деякі обмеження не застосовуються за умови наявності у осіб документа, що підтверджує отримання повного курсу вакцинації, міжнародного, внутрішнього COVID-сертифіката України, або іноземного сертифіката, що підтверджує вакцинацію від COVID-19 однією дозою дводозної вакцини (жовті сертифікати), або однією дозою одnodозної вакцини чи двома дозами дводозної вакцини (зелені сертифікати), негативний результат тестування методом полімеразної ланцюгової реакції або одужання особи від зазначеної хвороби, чинність якого підтверджена за допомогою Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема з використанням мобільного додатка Порталу Дія [5]. Отже, держава запровадила пені «пільги» для громадян, які отримали хоча б одне щеплення, або одужали від ковіду. Якщо ж особа не бажає вакцинуватися, то в неї два шляхи: або дотримуватися низки обмежень, що забороняють, наприклад, допущення до роботи, вільне переміщення між регіонами, відвідування закладів громадського харчування, непродовольчих крамниць, спортивних залів чи фітнес-центрів, або робити вартісне тестування. Трапляються випадки «помічення» неімунізованих осіб. Так, 4 червня 2021 року під час випускного вечора у New Hampshire high school (Німеччина) невакцинованих та вакцинованих учнів позначили маркером, що викликало чимало обурень з боку учнів та батьків. В подальшому такі дії адміністрації школи були названі батьками як неприпустимі і порівняні із

ставленням до в'язнів у нацистській Німеччині [6]. Така вагома різниця у правах щепленого та нещепленого населення підриває благополуччя внутрішньодержавних відносин, умовно розділивши суспільство на два «табори», а також створює підґрунтя для дискримінації осіб, що відмовилися від вакцинації проти COVID-19. Та чи є такі обмеження дискримінацією?

Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод захищає від втручання в приватне життя. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [7]. Вперше Європейський суд з прав людини рішенням у справі «Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» (заява № 47621/13 і 5 інших) визнав правомірним адміністративне покарання батьків за відмову від вакцинації дітей. Слід зазначити, що батьки самі приймають рішення щодо вакцинації дитини. Тобто якщо вони бажають, щоб дитина відвідувала дитячий садочок – мають вакцинувати її, або не відвідувати дитячий садочок [8].

В Україні також простежується практика ухвалення подібних судових рішень. Так, 10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 331/5291/19 прийняв рішення щодо правомірності відсторонення від занять учениці, не щепленої за віком [9]. У Постанові Верховного Суду від 17 квітня 2019 року у справі № 682/1692/17 зазначено: «...індивідуальне право (інтерес) відмовитися від щеплення матір'ю дитини при збереженні обсягу прав дитини на здобуття освіти, у тому числі у шкільних закладах освіти, протиставляється загальному праву (інтересу) суспільства, інших батьків та їх дітей, які провели у встановленому державою порядку щеплення, зокрема перед направленням дітей до навчального закладу для здобуття освіти. Внаслідок встановлення такого балансу досягається мета – загальне благо у формі права на безпеку та охорону здоров'я, що гарантовано статтями 3, 27 та 49 Конституції України. Вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб, з огляду на потребу охорони громадського здоров'я, а також здоров'я зацікавлених осіб, є виправданою. Тобто в даному питанні превалює принцип важливості суспільних інтересів над особистими, однак лише у тому випадку, коли таке втручання має об'єктивні підстави – тобто було виправданим». Суд наголошує, що встановлення заборони на відвідування навчального закладу дитиною, яка не має профілактичних щеплень, є реалізацією державного обов'язку щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу, в тому числі і самої нещепленої дитини. За таких умов право на освіту не є порушеним, оскільки для дітей, які не можуть відвідувати заклад освіти за відсутності щеплень, встановлені альтернативні способи отримання освіти та продовження навчання [10].

Отже, пандемія COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, внесла глобальні зміни як у державний лад країни світу, так і у життя кожної

особи. Наша держава активно бореться з даною інфекційною хворобою, впроваджуючи вакцинацію населення, обмежувальні заходи, карантин. В цілому, щеплення є добровільним для більшості категорій осіб, проте є виключення для низки професій, для яких вакцинація проти COVID-19 є обов'язковою.

Задля активізації процесу імунізації, а також попередження розповсюдженості вірусу, держава встановила певні «привілеї» для щепленого населення, що, в свою чергу, викликало обурення у противників вакцинації. Позиція щодо заходів обмеження прав та свобод людини знайшла своє відображення на міжнародному рівні – в рішеннях Європейського суду з прав людини. Виходячи з аналізу судової практики, звуження прав осіб, які відмовилися від вакцинації за власним бажанням, а також накладення санкцій на таку особу, не є проявом дискримінації прав і свобод людини. Суспільний інтерес має перевагу над інтересом одного індивіда, тому впровадження обов'язкової вакцинації та інших заходів запобігання поширенню COVID-19 не є порушенням прав окремих осіб.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 09.12.2020 р. № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>.
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Дорожньої карти з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021-2022 роках» від 24.12.2020 р. № 3018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3018282-20#Text>.
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням» від 04.10.2021 № 2153 URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04102021--2153-pro-zatverdzhennja-pereliku-profesij-virobnictv-ta-organizacij-pracivniki-jakih-pidljagajut-obovjazkovim-profilaktichnim-sheplennjam>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236 і від 29 червня 2021 р. № 677» від 13 вересня 2021 р. № 954 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2021-%D0%BF#Text>.
6. By Katherine Underwood Published June 10, 2021 URL: <https://www.nbcboston.com/news/local/at-prom-nh-students-marked-as-vaccinated-unvaccinated-for-contact-tracing/2402962/>.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Case of Vavříčka and Others v. the Czech Republic (Applications nos. 47621/13 and 5 others) The European Court of Human Rights on 08.04.2021 URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%2247621/13%22\],%22itemid%22:\[%22001-209039%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%2247621/13%22],%22itemid%22:[%22001-209039%22]}).

9. Рішення Конституційного Суду України по справі № 331/5291/19 «Про визнання недійсним та скасування наказів про відсторонення від занять учнів, які не щеплені за віком» від 10.03.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119655>.

10. Постанова Верховного Суду № 682/1692/17 «Про зобов'язання не чинити перешкод у здобутті дошкільної освіти» від 17.04.2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81652333>

Особливості визначення категорій «ділова репутація» та «гудвіл» в актах національного законодавства

Руденко С.К., студентка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Інститут суб'єктів господарювання завжди мав вагомий вплив на розвиток економіки держави. Як наслідок, це призводить до активної реалізації ними своїх немайнових прав під час здійснення господарської діяльності. Однак, на відміну від фізичних осіб чи навіть фізичних осіб-підприємців, яким надано досить широкий перелік основоположних благ, юридичні особи наділені значно меншим колом особистих немайнових прав.

Крім того, національне право і досі можна назвати неврегульованим та нормативно недосконалим, коли йдеться про законодавче закріплення немайнових прав юридичних осіб. Особливо це стосується права на ділову репутацію, яке в останні роки набуває особливого значення, оскільки успішність діяльності будь-якого суб'єкта господарювання залежить саме від рівня її ділової репутації.

Не зважаючи на те, що перелік праць з дослідження правової природи ділової репутації є доволі розгалуженим, він все одно не є досконалим у зв'язку з недостатнім нормативно-правовим регулюванням. Зокрема, дослідженням правових аспектів ділової репутації займалися Ю.М. Бикова, Ю. Бошицький, Е.С. Жидкова, І.Ф. Коваль, М.М. Малєїна, А.В. Стародубцев, Р.О. Стефанчук, О.В. Ярешко та інші.

Почнемо з того, що чинний Господарський кодекс України не містить поняття «ділова репутація суб'єкта господарювання». Хоча у ч. 1 ст. 33 Господарського кодексу вказано: «Неправомірним використанням ділової репутації суб'єкта господарювання визнаються: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого виробника; порівняльна реклама, якщо в такій рекламі порушено вимоги законодавства України про рекламу, про захист від недобросовісної

конкуренції або таку рекламу можна кваліфікувати як нечесну підприємницьку практику» [1]. Також варто зазначити, що ч. 2 ст. 366 ГК зазначає, що договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, зокрема, ділової репутації [1]. Проте і в цьому випадку про визначення ділової репутації як юридичної категорії також не йдеться.

Визначення терміну «ділова репутація» міститься у ст. 2 Закону України № 2121-III «Про банки і банківську діяльність», де вказано, що ділова репутація – відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи [2]. Ми розуміємо, що згадане поняття має обмежену сферу застосування, адже стосується лише банківської діяльності, проте, зважаючи на те, що визначення змісту ділової репутації залежить від природи її суб'єкта, за допомогою вище згаданої дефініції ми можемо зрозуміти загальну суть правової категорії «ділова репутація». Відповідно до п. 5 Інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» від 28 березня 2007 року № 01-8/184 ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів та послуг [3].

Відсутність чіткого врегулювання поняття «ділова репутація» пояснюється також тим, що дану категорію нерідко поєднують чи ототожнюють з поняттям «гудвіл». Підпункт 14.1.40 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу зазначає, що гудвіл – нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо [4]. Іншими словами гудвіл – економічне відображення ділової репутації підприємства, престиж суб'єкта господарювання. Ми повністю погоджуємося із думкою Р.О. Стефанчука, який наголошує, що дані поняття, ділова репутація та гудвіл, є близькими, але не ідентичними [5, с. 21]. Нижче ми приведемо кілька переконливих доказів:

- По-перше, різниця між двома поняттями полягає у моменті їх виникнення. Відповідно до ст. 94 Цивільного кодексу ділова репутація є особистим немайновим правом юридичної особи [6], а отже момент виникнення ділової репутації – момент виникнення юридичної особи. У свою чергу гудвіл виникне при придбанні, злитті підприємств чи у разі його продажу.

- По-друге, при характеристиці ділової репутації головною ознакою буде немайновий характер, оскільки основним критерієм підтримки ділової репутації є власні якості, так звані «рівень» особи. Гудвіл же буде розглядатися як вартість ділової репутації і матиме еквівалентний характер.

■ По-третє, на утворення, і найголовніше, на вартість гудвілу ділова репутація буде мати вирішальний вплив, однак на його формування, крім ділової репутації, впливає ще низка об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Отже, зазначене дозволяє нам дійти одразу кількох висновків

- Господарське законодавство потребує більш чіткого правового регулювання. На нашу думку, визначення поняття «ділова репутація суб'єктів господарювання» доцільно включити до Господарського кодексу як окремий самостійний правовий інститут. Право на повагу до ділової репутації може за своєю природою належати будь-якому господарюючому суб'єкту, саме тому нормативне врегулювання сприятиме належному правовому захисту та охороні ділової репутації суб'єктів господарювання.

- Розглянувши питання щодо співвідношення ділової репутації та гудвілу ми дійшли висновку, що беззаперечно ці два поняття тісно пов'язані між собою, адже ділова репутація матиме вирішальний вплив на утворення та вартість гудвілу. Проте, варто зважати на те, що ділова репутація є немайновим правом особи, а гудвіл є активом, що в свою чергу породжує різну правову природу понять.

Література

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 5-6. Ст. 30.
3. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28.03.2007 № 01-8/184.
4. Податковий кодекс України: Закон України 02.12.2010. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
5. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві: Хмельницький ін-т регіонального управління та права. К: Науковий світ, 2001. 306 с.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

Правові аспекти державної підтримки виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні

Сіденко А.В., студентка

Науковий керівник:

Луц Д.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Органічне виробництво займає провідне місце на ринку сільськогосподарської продукції. Воно має значні переваги перед традиційним виробництвом. В екологічній сфері важливим є не тільки зниження негативного

впливу на навколишнє природне середовище, а ще відновлення родючості ґрунтів, виснаження яких відбувається від неорганічних добрив, хімікатів, та збереження біорізноманіття. Використання сучасних технологій виробництва сприяє покращенню в економічній сфері, адже ведення органічного господарства у відповідності до сучасних стандартів дозволяє збільшити рентабельність шляхом зниження витрат та підвищення доходів. Не менш важливим фактором є здоров'я населення та користь органічної продукції.

Дослідженням питання правового регулювання органічного виробництва займалися А.П. Гетьман, В.Ю. Уркевич, М.В. Шульга, В.В. Носік, В.М. Єрмоленко, А.С. Овчаренко, Т.К. Оверковська, Д.М. Луц, Д.В. Федчишин та ін.

За результатами моніторингу, проведеного у 2020 році Міністерством економіки України, загальна площа органічних земель становить трохи більше 462 000 гектарів, що становить один відсоток від загальної площі земель сільськогосподарського призначення. З 2019 року кількість виробників органічної продукції зменшилася з 490 до 419 в порівнянні із 2020 роком. Але, не зважаючи на це, сертифікованих операторів органічного виробництва залишилося більше 130 осіб [1].

Держава повинна підтримувати та стимулювати виробництво органічної продукції задля економічного зростання країни та забезпечення продовольчої незалежності. Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 року визначено, що оператори можуть отримати державну підтримку шляхом участі у бюджетних програмах, спрямованих на підтримку розвитку сільськогосподарських товаровиробників [2].

Заходи, які вчиняє держава для органічних товаровиробників також закріплені в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 року. Державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом: виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби; відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва; відшкодування до 30 відсотків вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів [3].

Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2021 рік» з бюджету виділено 50 мільйонів гривень дотацій для програм фінансової підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції [4]. Кошти були розподілені таким чином: 30 мільйонів гривень на бюджетну субсидію на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) – у розмірі 5000 гривень, але не більше 100000 гривень на одного оператора; 15 мільйонів гривень на бюджетні дотації за утримання великої рогатої худоби, ідентифікованої та зареєстрованої відповідно до законодавства станом на 01 серпня 2021 року – у розмірі 5000 гривень на 1 голову великої рогатої худоби; 5 мільйонів гривень на часткове відшкодування вартості витрат на проведення сертифікації продукції органічного виробництва – у розмірі 30 відсотків (без урахування податку на

додану вартість), але не більше 20000 гривень на одного суб'єкта господарювання.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 03.03.2021 року [5], однією з проблем, яка має бути вирішена за допомогою стратегії, є відсутність реалізації належної підтримки органічного сектору, що стримує його розвиток та зменшує потенційні обсяги прибутку.

Підтримка органічного виробництва має бути реалізованою шляхом виконання програм з підтримки виробників органічної продукції та здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності виробників стосовно переваг ведення органічного виробництва. Планується збільшення виробництва органічної продукції через розроблення програм фінансової та дорадчої підтримки виробників органічної продукції та залучення більшої кількості виробників до ведення органічного виробництва шляхом удосконалення державного регулювання в зазначеній сфері. В результаті вчинення заохочувальних заходів площа земель з органічним статусом має збільшитися до не менш як трьох відсотків загальної площі сільськогосподарських угідь.

Участь держави у розвитку органічного виробництва здійснюється шляхом співпраці з міжнародними проектами, що мають на меті розвиток органічного виробництва. У рамках співпраці діють: Швейцарсько-українська програма «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», проект «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства», програма «Органічна торгівля заради розвитку у Східній Європі» [6].

Отже, вдале географічне розташування нашої країни, багаті природні ресурси, родючість земель надають переваги сільськогосподарським виробникам органічної продукції. Але вони потребують допомоги держави, яка повинна сприяти розвитку органічного виробництва. Державні програми, прийняття нових нормативно-правових актів та внесення змін до вже існуючих законів мають створити основу для функціонування механізму державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва.

Література

1. Органічне виробництво в Україні залишається на рівні 1%. URL: <https://organicinfo.ua/news/uaorganic-production-remains-1percent/> (дата звернення: 27.10.2021 року).
2. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10 липня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 27.10.2021 року).
3. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 27.10.2021 року).

4. Про державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20> (дата звернення: 28.10.2021 року).

5. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 28.10.2021 року).

6. Органічне виробництво в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463ce-f338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini> (дата звернення: 28.10.2021 року).

Державна підтримка малого та середнього бізнесу в умовах пандемії: компаративно-правовий аналіз

Сіденко А.В., студентка

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Економіка України на сучасному етапі свого розвитку вдосконалюється та розвивається. Пандемія COVID-19 завдала негативний вплив як на економіку України, так і на економічну ситуацію в інших країнах. У багатьох державах світу відбулися значні зміни, а саме: запровадження низки санітарно-епідеміологічних заходів, таких як карантинні зони, скасування масових заходів, обмеження пересування в країні та за її межами, роботи культурно-розважальних закладів, трудової діяльності. Прийняття таких заходів призвело до уповільнення економічного розвитку в багатьох країнах. Фінансових проблем зазнав малий та середній бізнес, який є найбільшим роботодавцем у світі. Дослідженням питання правового регулювання державної підтримки малого та середнього бізнесу в сучасних умовах займалися Нестерова С.В., Копча В.В., Михальчинець Г.Т. та ін. Проблему державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19 вивчали Стріжкова А.В., Забашта М.В. та ін. Зарубіжний досвід досліджували Радченко Ю.М., Щєбликіна Т.А. та ін.

Станом на березень 2020 року рівень безробіття в Україні становив 8,5%, а станом на червень 2021 року він зріс до 9,9 % [1]. Введення карантину у всій країні завдало негативного впливу на малий та середній бізнес. Підприємці змушені пристосовуватися до потреб своїх співробітників та споживачів, приділяти більше уваги конкурентоспроможності. При вирішенні таких питань роботодавці стикаються з фінансовими проблемами.

Ситуація, яка склалася через запровадження карантинних заходів, потребує від уряду держави оперативних дій, прийняття ефективних рішень. Для підтримки суб'єктів господарювання держава впроваджує програми підтримки бізнесу. Зокрема, роботодавці і працівники сфери малого та середнього бізнесу можуть отримати допомогу від держави. Законом № 18 від 30 березня 2020 року були внесені зміни до Закону України «Про зайнятість

населення» та введено поняття «часткове безробіття», відповідно до якого власники малого та середнього бізнесу, які скоротили чи припинили діяльність в умовах карантину, мають змогу за допомогою держави виплатити заробітну плату своїм працівникам. Так, роботодавець може звернутися до Центру зайнятості та отримати допомогу по частковому безробіттю для виплати працівнику, який є застрахованою особою [2].

Малі та середні підприємства мають право брати участь у державних та місцевих програмах, в межах яких можуть отримувати допомогу у фінансовій та нефінансовій формі. Це можуть бути: грант, кредит, компенсація, матеріальна допомога або консультація чи навчання.

Постановою Кабінету Міністрів України № 28 від 24 січня 2020 року було запроваджено державну кредитну програму «Доступні кредити 5-7-9%». Ця програма покликана полегшити доступ малого та середнього бізнесу до банківського кредитування. Завданням програми є збільшення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Україні, створення нових робочих місць та повернення трудових мігрантів. Залежно від дати заснування бізнесу та його розміру у рамках програми діють три відсоткові ставки: 5% річних – якщо виручка до 25 мільйонів гривень і створюються мінімум 2 робочих місця протягом першого кварталу; 7% річних – для бізнесу з виручкою до 25 мільйонів гривень; 9% річних – для бізнесу з виручкою до 50 мільйонів гривень [3]. У державному бюджеті на 2021 рік на компенсацію відсотків за кредитами програми «Доступні кредити 5-7-9%» було закладено 2 мільярда гривень [4]. Реалізацією програми займається Фонд розвитку підприємництва, який співпрацює з місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Результатом цієї співпраці є об'єднання коштів державного та місцевих бюджетів, що збільшує розмір допомоги підприємствам.

Країни світу також підтримують свої малі та середні підприємства. Керівництво держав запроваджує різноманітні програми підтримки суб'єктів господарювання. Державна допомога малому та середньому бізнесу за кордоном відбувається шляхом введенням різноманітних заходів. Законом № 104 від 14 серпня 2020 року влада Італії запровадила мораторій на виконання кредитних зобов'язань для всіх типів малого та середнього бізнесу, надала державну гарантію банкам та іншим кредитним установам, яка може покрити до 33% від суми кредиту [5]. Було змінено низку положень Центрального гарантійного фонду, зокрема призупинено супутні збори, закріплено автоматичне продовження гарантій у випадку призупинення фінансування у зв'язку з надзвичайним станом через коронавірус. Для малих та середніх підприємств з доходом нижче 2 мільйонів євро відстрочено виплату податків та сплату щорічного та щомісячного податку на додану вартість. Отже, уряд Італії вживає заходи підтримки кредитних пропозицій, надає державні гарантії позик малому та середньому підприємству.

Урядом Німеччини було прийнято Закон «Про зміни в цивільному, кримінальному праві та правилах про банкрутство», який набрав чинності 27 березня 2020 року [6]. Положення цього закону стосуються відміни штрафних

санкцій та відстрочення податкових платежів для представників малого та середнього бізнесу. Також вони можуть отримати безвідсоткові кредити розміром до 500 тисяч євро строком до 6 місяців. Роботодавці, в яких працює від 11 до 50 співробітників, можуть отримати кредит, гарантії за яким бере на себе держава [7, с. 3-4]. Федеральний уряд Німеччини виділяє субсидії власникам малого бізнесу, які постраждали від коронавірусу. Таким чином, влада створює умови, які допоможуть малому та середньому бізнесу існувати в умовах карантину.

У Чехії були ухвалені рішення щодо суттєвого збільшення допомоги для підприємців. Уряд розширив обсяг кредитної програми, безпроцентні кредити з відстрочкою платежів на 12 місяців [8].

У Великій Британії 25 березня 2020 року набрав чинності Закон «Про коронавірус 2020» [9]. В умовах пандемії COVID-19 малому та середньому підприємництву надаються гранти до 25 тисяч фунтів стерлінгів, покриваються витрати на оплату лікарняних листів строком до 2 тижнів. Для малих підприємств, які мають право на пільги за ставками для малого бізнесу, збільшено гранти з 3 до 10 тисяч фунтів стерлінгів. Суми, які малі та середні підприємства можуть запозичити в якості позики на випадок переривання бізнесу, були збільшені з 1,2 мільйона фунтів стерлінгів до 5 мільйонів фунтів стерлінгів [7, с. 5-6].

Серед заходів підтримки малих та середніх підприємств Сполучених Штатів Америки – програма допомоги для підприємців від Адміністрації малого бізнесу [10]. Зокрема, кредити на поповнення оборотних коштів на суму до 2 мільйонів доларів під низьку відсоткову ставку (3,75%), які можуть бути використані на виплати заробітної плати, кредиторські заборгованості. Федеральною резервною системою Сполучених Штатів Америки було знижено відсоткову ставку до 0-0,25 відсотків [7, с. 7]. Влада Сполучених Штатів Америки стимулює підприємства виплачувати заробітну плату своїм співробітникам, надає позики та гранти для підприємств.

Отже, пандемія COVID-19 внесла зміни у діяльність більшої частини суб'єктів господарювання, зокрема погіршила становище представників малого та середнього бізнесу. Вони змушені були підлаштовуватися під нові обставини, думати як зберегти власну справу та робочі місця для найманих працівників. Заходи, що впроваджують держави для підтримки суб'єктів господарювання, корисні у будь-якому прояві. Пандемія COVID-19 вчинила негативний вплив як на Україну, так і на інші держави світу. Це потребує швидких та рішучих дій від влади країн, адже прибутки малих та середніх підприємств значно зменшуються, а суми фіксованих виплат за комунальні послуги, оренду та заробітну плату працівникам залишаються незмінними. Заходи державної підтримки, що застосовуються в Україні та за кордоном мають різноманітний характер. Сполучені Штати Америки, Велика Британія та країни Європейського Союзу є більш розвиненими країнами, тому вони вживають більш масштабні заходи для підтримки малого та середнього бізнесу в своїх країнах. В Україні також створений механізм допомоги малим та середнім підприємствам з боку держави, а саме: запроваджені виплати для

співробітників підприємств та програми підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу, також створено механізм кредитування зі зменшеною відсотковою ставкою. Але ці заходи потребують вдосконалення, над якими і працює влада України.

Література

1. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2020 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.10.2021).
2. Про зайнятість населення: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 22.10.2021).
3. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://5-7-9.gov.ua/> (дата звернення: 23.10.2021).
4. Про державний бюджет України на 2021 рік: Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 24.10.2021).
5. Decreto-legge 14 agosto 2020, n. 104: Misure urgenti per il sostegno e il rilancio dell'economia. URL: <https://perma.cc/FFG7-BTJU> (дата звернення: 22.10.2021).
6. Gesetz zur Abmilderung der Folgen der COVID-19-Pandemie im Zivil-, Insolvenz- und Strafverfahrensrecht. URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/FH_AbmilderungFolgenCovid-19.html (дата звернення: 23.10.2021).
7. Інформаційно-дослідницький центр Верховної Ради України Захист малого і середнього бізнесу під час пандемії COVID-19: ЄС, Швейцарія, Велика Британія, США. 2020. 7 с.
8. Інформація щодо впливу заходів з підтримки національних економік в умовах пандемії COVID-19 на умови експорту української продукції. URL: <https://lcci.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/Informatsiia-shchodo-vplyvu-zakhodiv-z-pidtrymky-natsionalnykh-ekonomik-v-umovakh-pandemii-COVID-19-na-umovy-eksportu-ukrainskoi-produktsii.pdf> (дата звернення: 22.10.2021).
9. Coronavirus Act 2020. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/7/contents/enacted> (дата звернення: 23.10.2021).
10. Адміністрація малого бізнесу. URL: <https://www.sba.gov/> (дата звернення: 24.10.2021).

Формування бюджету: базові принципи

Фомін І.Ю., студент

Науковий керівник:

Пирожкова Ю.В., д.ю.н., професорка

Запорізький національний університет

Формування бюджету є важливим аспектом діяльності держави, оскільки він є необхідною умовою для здійснення державою своїх завдань і функцій,

відображає зміст її діяльності, забезпечує сталий економічний розвиток. Враховуючи важливу роль фінансових ресурсів держави, сконцентрованих у державному та місцевих бюджетах, можна погодитися із Л. Сідельниковою, що формування і розподіл бюджетних ресурсів, призначених для виконання державою її функцій, є економічним підґрунтям існування кожної держави [1, с. 29]. Вітчизняний науковець В. Федосов переконаний, що є необхідним дотримання правил формування бюджету на основі загальноприйнятих принципів, які відповідають цінностям демократичної і правової держави, громадянського суспільства, ринкової економіки [2, с. 20]. Проблема, пов'язаним із засадами формування бюджету, присвячена велика кількість наукових досліджень, серед яких праці Р. Барро, А. Вагнера, О. Василика, В. Дем'янишина, О. Кириленко, І. Луніної, О. Романенко, Н. Савчук та ін. Водночас залишається невирішеними чимало проблем, зокрема у контексті реалізації принципів бюджетної системи в практиці бюджетної роботи. Актуальність визначення ролі принципів бюджетної системи в процесі формування бюджету полягає в тому, що вони є основоположними засадами формування бюджету, і тому їх наукове обґрунтування дозволить покращити ефективність системи державного регулювання економіки і максимально повно реалізувати інтереси як держави в цілому, так і кожного громадянина зокрема.

Вважаємо доцільним розпочати аналіз даної теми з визначення принципів бюджетної системи. Принципи бюджетної системи – керівні ідеї побудови і діяльності у галузі бюджету, що відображаються у законодавстві держави [3, с. 26]. Погоджуємося із професором В. Андрущенко, що поняття «принцип» має відповідати високим вимогам з боку форми і змісту. Ці вимоги такі: принцип має бути внутрішньо несуперечливим; нести в собі ознаки обов'язковості; відображати ясність і повноту змісту більш лаконічно. [4, с. 30]. Таким чином, принципи бюджетної системи України є підставою для створення бюджетно-правових норм, що встановлюються Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами.

Основний принцип бюджетної системи закріплено в ст. 95 Конституції України – справедливий і неупереджений розподіл суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [5]. Цей принцип забезпечує однаковий доступ усіх громадян до основних бюджетних послуг й соціальних гарантій. Такий підхід дає змогу надавати соціальні послуги в кожній адміністративно-територіальній одиниці на відносно однаковому рівні за наявності єдиних податкових ставок.

На підставі цього принципу формуються інші основоположні засади, які закріплені в Бюджетному кодексі України.

Принцип єдності бюджетної системи України полягає в єдності бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією [6]. Цей принцип націлений на зміцнення функцій держави у здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики, шляхом забезпечення її фінансовими ресурсами в процесі реалізації єдиної загальної державної бюджетної політики.

Принцип збалансованості – конституційний принцип, який передбачає, що обсяг здійснення витрат бюджету має відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період [6].

Згідно з принципом самостійності Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади АРК та органів місцевого самоврядування коштами державного бюджету. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом Верховної Ради АРК та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети [6].

Принцип повноти. До складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. Вичерпний перелік доходів і видатків міститься у наказі Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» і включений у Бюджетний кодекс (ст. ст. 8-12) [6].

Принцип обґрунтованості. Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил [6].

Реалістичність бюджету, на наш погляд, ґрунтується на достовірності таких прогнозних макропоказників економічного й соціального розвитку:

- номінальний ВВП (млрд грн.);
- реальний ВВП, темп його зростання (%);
- індекс споживчих цін (% , у середньому до попереднього року, грудень до грудня попереднього року);
- індекс цін виробників (% , у середньому до попереднього року, грудень до грудня попереднього року);
- прибуток підприємств (млрд, грн.);
- надходження до бюджету від приватизації (млрд грн.);
- темпи приросту монетарної бази до початку року (%);
- темпи приросту грошової бази до початку року (%);
- фонд оплати праці робітників, службовців, військових, працівників малих підприємств та галузі сільського господарства (млн грн.);
- експорт та імпорт товарів і послуг (млн, дол. США);
- курс національної грошової одиниці до іноземних валют [7, с. 9].

Доцільним є підвищення якості макроекономічних прогнозів та запровадження незалежної експертизи щодо їх реалістичності. Крім того, обґрунтованість бюджету може бути підвищена за рахунок застосування середньо- та довгострокового планування.

Принцип ефективності та результативності передбачає, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути

досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів [6].

Способом реалізації цього принципу є програмно-цільовий метод, суть якого полягає в тому, що всі видатки державного бюджету повинні здійснюватись винятково відповідно до програм, які мають конкретну мету, завдання та критерії оцінки. Такий підхід дає змогу виділити конкретні програми відповідно до визначених функцій; цілі, на які будуть спрямовуватися видатки в межах цих програм [7, с. 10].

Принцип субсидіарності. Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача [6].

Видаткові повноваження мають бути закріплені за місцевими бюджетами з метою децентралізації та з урахуванням того, що вони можуть бути найефективніше виконані на місцях.

Принцип публічності та прозорості полягає в інформуванні громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

При формуванні бюджету доступність інформації забезпечується бюджетними запитами, які повинні містити всю інформацію, яка необхідна для аналізу показників проекту державного бюджету. Для досягнення прозорості окреслені документи мають містити розшифровку всіх доходів і видатків бюджету за кодами бюджетної класифікації.

Згідно зі ст. 28 Бюджетного Кодексу України, вся бюджетна інформація має бути оприлюднена. З цією метою на Міністерство фінансів України покладається завдання забезпечити публікацію проекту закону про Державний бюджет України, Закону "Про Державний бюджет України" на відповідний період з додатками. Рішення про місцевий бюджет необхідно оприлюднити не пізніше, ніж через десять днів з дати його прийняття [6].

Проаналізувавши поняття та зміст принципів бюджетної системи, можна зробити висновок, що принципи мають концептуальне і практичне значення для формування бюджету. Реалізація вищенаведених принципів у практичній діяльності уповноважених органів публічного адміністрування забезпечує ефективність бюджетної політики держави. Нормативно-правові акти, які регулюють бюджетні відносини, повинні розроблятися на принципах єдиної бюджетної системи, встановлених Бюджетним кодексом України. У ході реалізації засад державної бюджетної політики усі принципи бюджетної системи повинні застосовуватися в єдності та взаємозв'язку. Жоден принцип бюджетної системи повинен не суперечити іншому. Для кращого впровадження окреслених принципів у реальну практику необхідно виконання ряду умов, що є предметом подальших досліджень. Вважаємо, що більш глибоке вивчення

змісту принципів бюджетної системи як всеосяжних вихідних засад організації бюджетних відносин сприятиме підвищенню ефективності бюджетної політики в тому числі на стадії формування бюджету.

Література

1. Сідельникова Л.П. Податково-боргові стратегії формування бюджетних ресурсів держави: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 620 с.
2. Бюджетний менеджмент: підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
3. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України. Станом на 20 травня 2020 року. / за заг. ред. Мацюка В. Я. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2020. 312 с.
4. Андрущенко В.Л. Принципи оподаткування та їх протипоставлення. Збірник наукових праць Міжрегіональної фінансово-юридичної академії. Сер. «Економіка, право». 2011. № 1(1). С. 30–37.
5. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 23.10.2021).
6. Бюджетний кодекс України від 08. 07. 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 23.10.2021)
7. Римарська Н.І., Корягін М.В. Принципи побудови та функціональна структура бюджетної системи України. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 8-10. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2011/4.pdf (дата звернення: 23.10.2021)

Особливості застосування аналогії закону та аналогії права в цивільному праві

Шахова В.І., студентка

Науковий керівник:

Щипанова О.О., к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

Важливість аналогії як способу правозастосування є беззаперечною. Цивільне право є однією з найбільш динамічних галузей права, тож швидкий пошук засобів для усунення недоліків у його приписах є необхідним. Наявність у цивільних відносинах ознак приватності та диспозитивності зумовлює збагачення інструментарію для подолання колізій у цивільному законодавстві, зокрема шляхом подолання прогалин в ньому. Прогалини у праві є різновидом недоліків, які можна подолати за допомогою двох способів: *аналогії закону та аналогії права*. При цьому, мова йде саме про подолання, бо усунення прогалин можливе лише за допомогою прийняття відповідних норм. Саме тоді аналогія закону та аналогія права стають інструментами для усунення колізій у чинному правовому полі. Щодо актуальності теми, то вона була предметом дослідження багатьох вчених та науковців, які, переважно, розглядали теоретичні аспекти. Проте, наприклад, такі питання як порядок застосування аналогії на практиці та за яких умов воно є коректним досі залишаються відкритими.

Метою даної статі є розкриття сутності механізму застосування аналогії в цивільному праві та розгляд питання необхідності її використання у цивільному законодавстві.

Питання використання механізму аналогії як методу наукового аналізу, визначення його доцільності та об'єктивності намагалися дослідити такі вчені та правники як: О. Печений, С. Завальнюк, Т. Карнаух, І. Спасибо-Фатєєва, В. Орзіх, В. Кравчук, С. Фурса, О. Колотова, М. Балюк, О. Боннер, Д. Луспеник та інші.

Перш за все, слід звернути увагу на офіційне закріплення поняття аналогії закону та аналогії права. Зокрема, ст.8 Цивільного кодексу України надає вичерпне визначення цих понять: «якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (*аналогія закону*); у разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (*аналогія права*)» [1]. Така ж норма міститься і у Сімейному кодексі України: «якщо певні сімейні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами або домовленістю (договором) сторін, до них застосовуються норми цього Кодексу, які регулюють подібні відносини (*аналогія закону*); якщо до регулювання сімейних відносин неможливо застосувати аналогію закону, вони регулюються відповідно до загальних засад сімейного законодавства (*аналогія права*)» [2]. Іншими словами, виходячи зі змісту приписів обох нормативно-правових актів, аналогія застосовується тоді, коли відсутні положення в кодексі, законах, договорах, міжнародних актах, звичаях, якими було б можливо врегулювати конкретні цивільні правовідносини.

Існують різні міркування з приводу дефініції аналогії закону та аналогії права. На наш погляд, думка С. Завальнюка може розглядатись як найбільш стандартне та лаконічне визначення аналогії. Він зазначає, що аналогія є шляхом подолання прогалин у праві на етапі правозастосування будь-яким з суб'єктів [3, с. 72]. А.В. Коструба визначає аналогію як спосіб «оздоровлення» приватних галузей права та механізм регулювання правових відносин, а також підкреслює «здатність аналогії доповнювати фактичні елементи механізму правоприпинення юридичними (норма права, правовідносини, юридична сторона правоприпиняючого юридичного факту, юридичний наслідок, передбачений нормою права)» [4, с. 188].

Тепер розглянемо питання подібності цих понять. Безумовно, аналогія закону та аналогія права є подібними явищами, адже вони мають спільні функції та завдання у процесі правозастосування, а саме – подолання прогалин у праві. Проте можна казати і про істотну розбіжність між ними. Як зазначив О. Печений, аналогія закону є суто логічним поняттям, бо має на меті подолання прогалини на основі вже існуючої норми права, у той час як аналогія права передбачає утворення нової норми, відповідно до загальних засад цивільного законодавства як реакцію на спірні правовідносини [5, с. 110].

Варто погодитися і з І.В. Спасибо-Фатєєвою, яка вбачає відмінність між цими поняттями у тому, що аналогія права впливає більш абстрактним та розпливчатим поняттям, у порівнянні з аналогією закону, і потребує попереднього аналізу сутності проблеми для підбирання відповідного принципу права, яким тільки й обґрунтовується рішення суду [6, с. 142].

Підсумовуючи вищезгадане, можемо зробити висновок, що аналогія є зумовленим правовою природою та специфікою цивільного права явищем. Крім того, вона може розглядатись як поширений, дієвий та швидкий прийом для подолання недоліків у праві і здійснюється у процесі правотворчості шляхом внесення змін і доповнень до законів. У цивільному праві аналогія виражена в двох формах: аналогії закону та аналогії права, які знайшли своє законодавче закріплення у Цивільному кодексі України та Сімейному кодексі України.

Безпосередньо механізм застосування аналогії передбачає попереднє вивчення ситуації і виявлення прогалини, наявність якої виявляється у відсутності норми, що закріплювала б певні правовідносини. Використання аналогії повинно бути виваженим і влучним, та може вважатись доречним тільки у разі дотримання судом спеціального порядку, відповідно до цивільного законодавства та його загальних засад. Такий механізм не є простим, тож потребує значної професійної підготовки суб'єкта правозастосування.

Загально-теоретичні питання щодо визначення поняття аналогії закону та аналогії права, а також механізму застосування цих явищ є дискусійними серед вчених, які їх досліджували, тож наразі залишаються відкритими і потребують додаткового, більш глибокого наукового аналізу. Актуальним буде надання пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення цивільного законодавства у цій сфері, зважаючи на міжнародний досвід подолання прогалин у праві.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Сімейний кодекс України від 26.12.2002 р. №2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Завальнюк С. Загальні положення застосування аналогії права згідно чинного цивільного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2014. № 16. С. 72-74.
4. Коструба А.В. Аналогія права та закону як фактична фікція і спосіб «оздоровлення» механізму право припинення. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 185-189.
5. Печений О. Деякі проблеми застосування аналогії в цивільному праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 2(49). С. 108-119.
6. Спасибо-Фатєєва І.В. Трансцендентна судова мімікрія або про принципи права, аналогію закону та права у судовій практиці. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4 (35). С. 137-149.

*Наукове видання
(українською мовою)*

**„ПРАВОВА ОСВІТА ТА ПРАВОВА НАУКА
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ”**

Матеріали
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 18 листопада 2021 р.

Відповідальний за випуск: Коломоець Т.О.
Відповідальний редактор: Верлос Н.В.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп'ютерна верстка: Шиванова М.Г.